

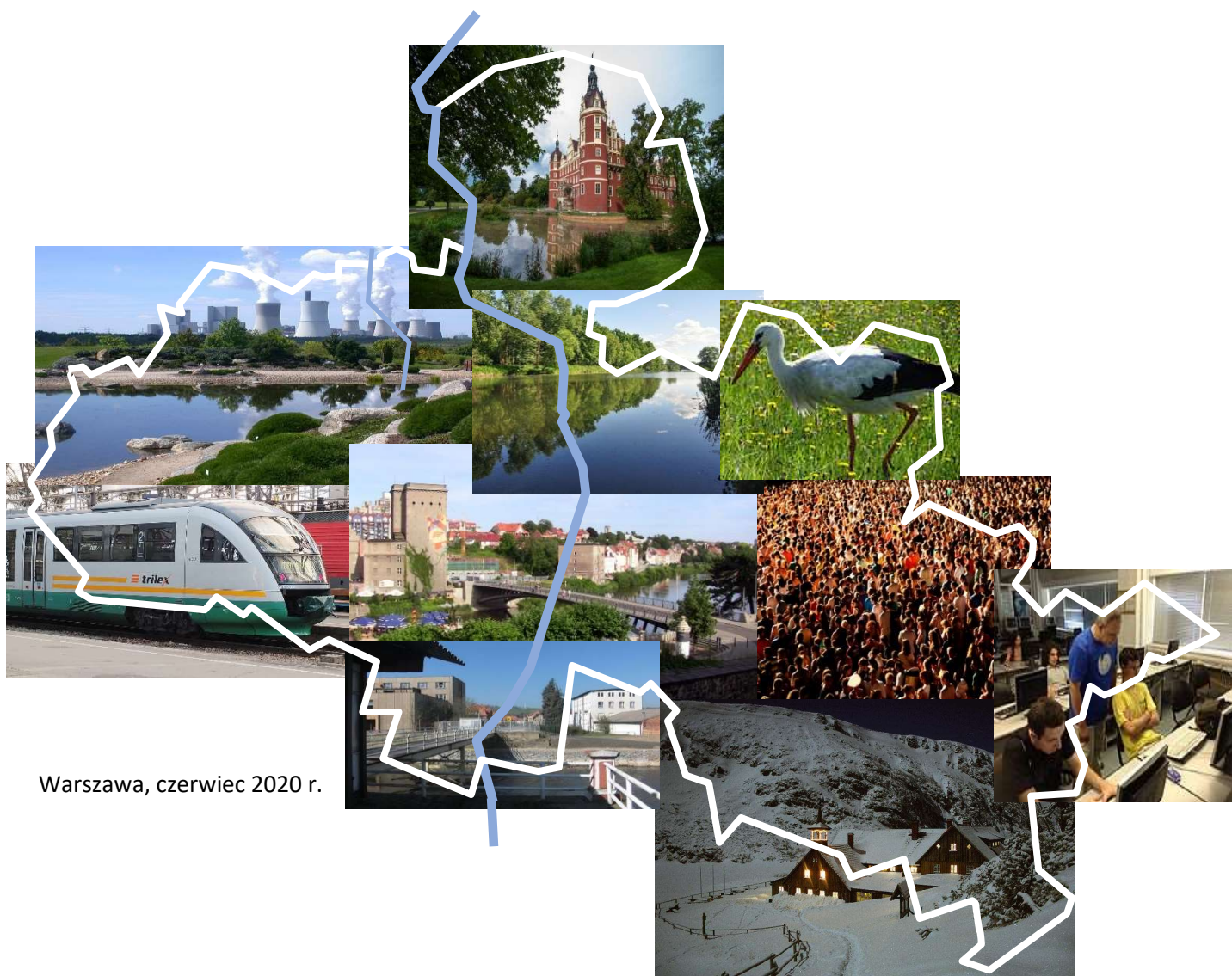
Interreg Polska-Sachsen

European Regional Development Fund

Analiza społeczno-gospodarcza obszaru wsparcia Programu Polska-Saksonia 2021-2027

Tom 1

Warszawa, czerwiec 2020 r.

Niniejsza *Analiza społeczno-gospodarcza obszaru wsparcia Programu* została przygotowana przez firmę ECORYS Polska na zlecenie Instytucji Zarządzającej Programem Współpracy Transgranicznej INTERREG 2021-2027 pomiędzy Polską i Saksonią.

Wszystkie zdjęcia użyte w niniejszym dokumencie pochodzą z Wikipedii i Wikimedii Commons (źródło: <https://www.bing.com/images>) – ujawnieni autorzy: Charalambos Bratsas, Hoover 5555, Marko Ercegović, Zunowak, Falk2, Jerzy Bereszko, Ad Meskens. Zdjęcia zostały udostępnione na podstawie licencji 'do bezpłatnego modyfikowania, udostępniania i użytku komercyjnego'.

Spis treści

Spis treści	3
Streszczenie	7
Wprowadzenie	12
1. Obszar wsparcia	13
1.1. Obszar wsparcia i jego podział administracyjny (z uwzględnieniem podziału obszaru wsparcia na podregiony – NUTS 3)	13
1.2. Ukształtowanie terenu	14
1.3. Struktura osadnicza	16
1.4. Podsumowanie	19
2. Ludność	21
2.1. Gęstość zaludnienia	21
2.2. Zmiany liczby ludności	23
2.2.1. Przyrost naturalny	27
2.2.2. Migracje	29
2.3. Struktura ludności	31
2.3.1. Struktura ludności według płci	31
2.3.2. Struktura ludności według wieku	32
2.4. Tendencje rozwoju demograficznego	43
2.5. Podsumowanie	46
3. Rynek pracy, edukacja, zdrowie i usługi socjalne	47
3.1. Rynek pracy	47
3.1.1. Ludność pracująca	47
3.1.2. Pracujący według sektorów	47
3.2. Bezrobocie	50
3.2.1. Stopa zarejestrowanego bezrobocia	50
3.2.2. Długotrwałe bezrobocie	52
3.3. Bezrobocie w różnych grupach wiekowych	52
3.4. Struktura wykształcenia osób poszukujących pracy	53
3.5. Wolne miejsca pracy (w tym analiza zawodów deficytowych i nadwyżkowych)	54
3.6. Edukacja	55

3.6.1.	Oświata podstawowa i średnia _____	55
3.6.2.	Kształcenie wyższe _____	56
3.7.	Zdrowie _____	57
3.7.1.	Stan zdrowia ludności _____	57
3.7.2.	System opieki zdrowotnej (w tym dostęp do POZ i leczenia specjalistycznego) _____	58
3.8.	Usługi społeczne (w tym przeciwdziałanie ubóstwu, zapobieganie wykluczeniu społecznemu) _____	60
3.9.	Podsumowanie _____	61

Spis map

Mapa 1.	Potencjalny obszar wsparcia Programu Współpracy Polska-Saksonia 2021-2027	13
Mapa 2.	Rozmieszczenie ośrodków miejskich na obszarze wsparcia	16
Mapa 3.	Gęstość zaludnienia na obszarze wsparcia (2018)	23
Mapa 4.	Zmiana liczby ludności na obszarze wsparcia (2008-2018)	25
Mapa 5.	Prognozowana zmiana liczby ludności na obszarze wsparcia (2019-2030)	26
Mapa 6.	Przyrost naturalny na obszarze wsparcia (2008-2018)	28
Mapa 7.	Migracje na obszarze wsparcia (2008-2018)	31
Mapa 8.	Wskaźnik feminizacji na obszarze wsparcia (2008-2018)	32
Mapa 9.	Ludność w wieku 0-14 lat w liczbie ludności ogółem na obszarze wsparcia (2018)	36
Mapa 10.	Zmiana liczby ludność w wieku 0-14 lat na obszarze wsparcia (2008-2018)	37
Mapa 11.	Ludność w wieku 15-64 lat w liczbie ludności ogółem na obszarze wsparcia (2018)	38
Mapa 12.	Zmiana liczby ludności w wieku 15-64 lat na obszarze wsparcia [2008-2018]	39
Mapa 13.	Ludności w wieku 65 lat i więcej w liczbie ludności ogółem na obszarze wsparcia (2018)	40
Mapa 14.	Zmiana liczby ludności w wieku 65 lat i więcej na obszarze wsparcia (2006-2016)	41
Mapa 15.	Indeks starości na obszarze wsparcia (2018)	42
Mapa 16.	Typologia rozwoju demograficznego gmin według Webba na obszarze wsparcia (2008-2018)	45
Mapa 17.	Odsetek osób pracujących w ogólnej liczbie ludności w powiatach [%]	48
Mapa 18.	Stopa bezrobocia w powiatach [%]	51
Mapa 19.	Liczba lekarzy na 100 tys. mieszkańców	59

Spis wykresów

Wykres 1. Zmiana liczby ludności na obszarze wsparcia (2008-2018, 2019-2030)	24
Wykres 2. Zmiana liczby ludności w układzie miasta-wieś na obszarze wsparcia (2008-2018)	24
Wykres 3. Przyrost naturalny na obszarze wsparcia (2008-2018)	27
Wykres 4. Migracje na obszarze wsparcia (2008-2018)	30
Wykres 5. Struktura ludności według grup wieku na obszarze wsparcia [2008, 2018, 2030].	33
Wykres 6. Zmiana liczby ludności w wieku 0-14 lat na obszarze wsparcia (2008-2018, 2019-2030)	34
Wykres 7. Zmiana liczby ludności w wieku 15-64 lata na obszarze wsparcia (2008-2018, 2019-2030)	34
Wykres 8. Zmiana liczby ludności w wieku 65 lat i więcej na obszarze wsparcia (2008-2018, 2019-2030)	35
Wykres 9. Indeks starości na obszarze wsparcia (2008, 2018, 2030)	42
Wykres 10. Zmiana indeksu starości w układzie miasto-wieś na obszarze wsparcia (2008-2018)	43
Wykres 11. Przyrost rzeczywisty ludności na obszarze wsparcia (2008-2018)	44
Wykres 12. Udział pracujących według sektorów gospodarki.	49
Wykres 13. Udział poszczególnych grup wiekowych w ogólnej liczbie osób bezrobotnych	53

Spis tabel

Tabela 1. Podstawowe wskaźniki charakteryzujące stan ludności na obszarze wsparcia Programu (2018)	22
--	----

Zestawienie skrótów

B+R	Badania i Rozwój
BDL GUS	Bank Danych Lokalnych Głównego Urzędu Statystycznego
GUS	Główny Urząd Statystyczny
LAU	Local Administrative Units – hierarchiczny system podziału i klasyfikacji lokalnych jednostek administracyjnych; jednostki systemu są poniżej poziomu NUTS 3
NUTS	Europejska Klasyfikacja Jednostek Terytorialnych do Celów Statystycznych (fr. Nomenclature des unités territoriales statistiques)
p.p.	punkt procentowy
PKB	Produkt Krajowy Brutto
POZ	podstawowa opieka zdrowotna
Program	Program współpracy transgranicznej INTERREG 2021-2027 pomiędzy Polską i Saksonią
RFN	Republika Federalna Niemiec
TEN-T	Transeuropejska Sieć Transportowa
UE	Unia Europejska

Streszczenie

Dokument przedstawia najważniejsze ustalenia z analizy społeczno-gospodarczej obszaru wsparcia programu Polska-Saksonia 2021-2027 (dalej: obszar wsparcia). Stanowi pierwszy z produktów projektu mającego na celu przygotowanie Programu współpracy transgranicznej INTERREG 2021-2027 pomiędzy Polską i Saksonią (dalej: Program). Diagnoza została opracowana na podstawie analizy danych zastanych o charakterze ilościowym i jakościowym. Na jej potrzeby nie były wykonywane dodatkowe, własne badania terenowe.

UWAGA

Niniejsza Analiza społeczno-gospodarcza powstała w okresie marzec- czerwiec 2020, czyli w trakcie rozwijającej się pandemii COVID-19. Nie ulega wątpliwości, że pandemia COVID-19 wpłynie na rozwój społeczno-gospodarczy wspólnego obszaru objętego pomocą. Jednakże, ze względu na szczupłość dostępnych danych, a co za tym idzie ograniczoną wiedzę Zespołu projektowego, w chwili obecnej za wcześnie jest wyciągać jakiegokolwiek wnioski w tym zakresie. Komisja Europejska planuje podjęcie specjalnych działań zmniejszających skutki pandemii, które mogą też wpłynąć na ostateczny kształt przygotowywanego Programu Polska-Saksonia 2021-2027.

Potencjalny obszar wsparcia Programu współpracy transgranicznej Polska-Saksonia 2021-2027 obejmuje wszystkie powiaty podregionu jeleniogórskiego (województwo dolnośląskie) oraz powiat żarski (województwo lubuskie) po stronie polskiej, zaś po stronie saksońskiej - powiaty Bautzen i Görlitz (Saksonia), pełniące jednocześnie funkcję podregionów. Łączna powierzchnia analizowanego obszaru to 11 471 km².

Ludność

Obszar wsparcia Programu stanowi obszar regresyjny demograficznie, mający wyraźną tendencję do wyludniania się. Ten niekorzystny kierunek zmian liczby ludności zaznacza się zarówno po stronie saksońskiej badanego terytorium, jak i po stronie polskiej, choć należy podkreślić różną intensywność zjawiska – w części polskiej spadek liczby ludności jest relatywnie mniejszy niż w części saksońskiej. Ponadto na pograniczu zaobserwowano niemal 2-krotnie wyższy spadek liczby mieszkańców na obszarach miejskich niż na obszarach wiejskich.

Zarówno polska, jak i saksońska część obszaru wsparcia charakteryzują się zdecydowanie niższą gęstością zaludnienia od regionów, do których przynależą (województw dolnośląskiego i lubuskiego oraz Saksonii), co wskazuje na peryferyjność obszaru pogranicza względem najistotniejszych obszarów wzrostu.

Obszar wsparcia Programu posiada niekorzystną strukturę ludności według wieku na tle europejskim i regionalnym, która cechuje się względnie wysokim udziałem ludności starej, a także stosunkowo niskim udziałem ludności młodej. Zdecydowanie gorszą strukturą ludności według wieku wyróżnia się część saksońska pogranicza. Zmiany liczby ludności w wieku poprodukcyjnym występujące na pograniczu polsko-saksońskim w latach 2008-2018 potwierdzają postępujący proces starzenia się społeczeństwa. Prognozuje się, że niekorzystne tendencje zmian ludnościowych pogłębią się jeszcze bardziej w perspektywie do 2030 roku.

Rynek pracy, edukacja, zdrowie i usługi społeczne

Na obszarze wsparcia Programu pracuje łącznie 407,2 tys. osób, z czego 129,8 tys. po polskiej stronie granicy i 227,4 po stronie saksońskiej. Najwięcej osób na obszarze objętym pomocą pracuje w czwartym sektorze (działalność finansowa i pozostałe usługi) pracuje najwięcej osób: 153,5 tys. osób, co oznacza 37,7% wszystkich pracujących.

W grudniu 2018 roku poziom bezrobocia wynosił 6,6% po saksońskiej stronie obszaru wsparcia i 8,0% po stronie polskiej. Występowały przy tym duże różnice w poziomie bezrobocia pomiędzy poszczególnymi polskimi powiatami. Po saksońskiej stronie poważnym problemem było bezrobocie długotrwałe oraz fakt, że jedna trzecia bezrobotnych to osoby z grupy wiekowej 55+.

W przypadku rynku pracy problemem jest konkurencja o wykwalifikowanych pracowników i pracownice. Dwie kategorie zawodowe zostały opisane w opracowaniach jako deficytowe dla polskich, jak i saksońskich powiatów. Są to zawodowi kierownicy, specjaliści do spraw automatyki oraz pielęgniarce i osoby do opieki.

Saksońska część obszaru objętego pomocą charakteryzuje się znacznie lepiej rozbudowaną siecią szkół zawodowych oraz wyższą dostępnością szkolnictwa wyższego. Różnice występują również w dostępie do zabezpieczeń społecznych i ochrony zdrowia. O ile dostęp do lekarzy jest porównywalny, to opieka stomatologiczna oraz miejsca w placówkach pomocy społecznej są mocno ograniczone po polskiej stronie obszaru wsparcia.

Gospodarka

Po stronie polskiej obszaru wsparcia mamy do czynienia z peryferiami regionu o relatywnie wysokim poziomie gospodarczym na tle kraju (z wyłączeniem powiatu żarskiego stanowiącego część woj. lubuskiego o niższym poziomie rozwoju gospodarczego), podczas gdy w przypadku obszaru po stronie Saksońskiej mamy do czynienia z peryferyjnym obszarem peryferyjnego regionu tego kraju. W rezultacie, mimo istnienia różnic w wartościach bezwzględnych, obszar wsparcia Programu po stronie polskiej funkcjonuje w regionie znajdującym się w czołówce krajowej, podczas gdy bezpośrednio otoczenie obszaru interwencji po stronie saksońskiej samo w sobie odbiega w dół od niemieckiej średniej krajowej.

Jednocześnie region pogranicza posiada przewagi konkurencyjne w niektórych dziedzinach wynikających z jego położenia, widoczne zarówno w sektorze przemysłowym (surowce, energetyka, budownictwo) jak i usługach (turystyka). Z drugiej strony tradycyjne dziedziny działalności, w tym w szczególności sektor energetyczny związany z węglem brunatnym stanowią wielkie wyzwanie dla regionu w kontekście zmian strukturalnych. Zmiany związane z ograniczeniem i zaprzestaniem wydobycia węgla będą prawdopodobnie skutkowały szeregiem podobnych problemów po obu stronach granicy.

Pomimo zbliżonego potencjału ludzkiego, poziom wydatków na prowadzenie prac B+R po obu stronach granicy jest drastycznie różny i nawet po uwzględnieniu parytetu siły nabywczej wynosi dla obszaru saksońskiego 4,1 % PKB, podczas gdy w województwie dolnośląskim nakłady te są znacznie mniejsze i wynoszą zaledwie nieco powyżej 0,9%.

Zasoby dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego oraz turystyka

Obszar wsparcia Programu cechuje się bogatym dziedzictwem kulturowym i przyrodniczym. Wiedza o tym dziedzictwie wydaje się jednak niewystarczająca. Szersze jej propagowanie może się przyczynić nie tylko do poprawy świadomości regionalnej, ale również być okazją do stworzenia oryginalnej oferty, która wzmacniałaby zainteresowanie regionem.

Wyzwaniem dla sektora turystyki jest większe wykorzystanie już istniejącej bazy noclegowej poprzez uatrakcyjnienie i przyciągnięcie ruchu poza sezonami wakacyjnymi, co wiąże się z rozbudową infrastruktury towarzyszącej, zwiększeniem oferty kulturalnej i jej wyspecjalizowanych form, jak również pośrednio poprawą dostępności transportowej. Innym pożądanym kierunkiem byłaby popularyzacja mniej uczęszczanych regionów. Oddzielnym kierunkiem rozwoju, zapewniającym już obecnie duże całoroczne obłożenie obiektów, jest turystyka zdrowotna, która poza organicznym wzrostem mogła by być wzbogacona przez powiązane z nią formy, takie jak aktywne formy turystyki rowerowej czy wodnej, powiązane z korzystaniem z elementów infrastruktury sanatoryjnej.

Środowisko

Obszar objęty Programem jest bogaty w zasoby środowiska, charakteryzuje się dużą różnorodnością biologiczną i walorami zróżnicowanego krajobrazu. Jednakże brak spójności polskich i niemieckich systemów ochrony przyrody i środowiska oraz różne regulacje i standardy oceny w tym zakresie utrudniają współpracę w rozwiązywaniu wspólnych problemów. Szczególne wyzwania w zakresie ochrony przyrody i środowiska związane są z przekształcaniem i niszczeniem przyrody oraz krajobrazu poprzez wydobycie surowców i górnictwo odkrywkowe oraz potrzebą rekultywacji zdewastowanych krajobrazów.

Istotnym problemem są także obniżanie się poziomu wód gruntowych oraz niska jakość tych wód na skutek zanieczyszczenia azotanami pochodzącymi ze źródeł rolniczych. Problemem po polskiej stronie obszaru jest także zła jakość powietrza wynikająca z przekroczeń stężeń pyłów PM10 oraz benzo(a)pirenu.

Jednymi z ważniejszych wyzwań w zakresie środowiska naturalnego jest współpraca z zakresem gospodarki odpadami. Ponieważ współpraca transgraniczna jest jednym z kierunków transformacji gospodarki UE w kierunku gospodarki o obiegu zamkniętym, skuteczna wymiana dobrych praktyk,

technologii, innowacji i modeli konsumpcji może być dzielona ponad granicami, aby pomóc w transformacji.

Z uwagi na potrzebę zwiększania udziału odnawialnych źródeł energii w miksie energetycznym, wynikającą z negatywnych trendów klimatycznych, ważne staje się zapewnienie odpowiednich działań w tym zakresie. Zarówno po stronie polskiej jak i saksońskiej szczególnego potencjału należy upatrywać w pozyskiwaniu energii ze słońca, energetyce wodnej oraz wiatrowej. W Saksonii dużą rolę odgrywa także biogaz.

Cele przyszłego programu współpracy transgranicznej powinny uwzględniać działania odpowiadające na potrzeby wynikające z planowanych zmian strukturalnych. W kontekście europejskich programów, należy podjąć działania, by cele energetyczne, dotyczące m.in. odnawialnych źródeł energii, efektywności energetycznej, innowacyjnych technologii energetycznych były traktowane priorytetowo. Działania te powinny być ukierunkowane na wdrażanie Europejskiego Zielonego Ładu, zakładającego osiągnięcie przez UE neutralności klimatycznej do 2050 roku.

Infrastruktura transportowa

Podstawową sieć komunikacyjną obszaru wsparcia tworzy infrastruktura transportowa stanowiąca Transeuropejską Sieć Transportową TEN-T. Dodatkowym atutem jest położenie w zasięgu oddziaływania międzynarodowych portów lotniczych we Wrocławiu, Dreźnie oraz Lipsk/Halle. Wśród mankamentów systemu transportowego można wskazać różnice w zasilaniu trakcji kolejowej po stronie polskiej i niemieckiej. Problemem jest także brak elektryfikacji linii kolejowej 6212 na odcinku Drezno – Görlitz, brak drogowych przepraw mostowych przez Nysę Łużycką w rejonie Pieńsk – Deschka i Bogatynia – Hirschfeld, zły stan techniczny południowej jezdni autostrady A18 na odcinku Olszyna – Golnice oraz magistrali kolejowej E30/CE30 (Drezno – Wrocław).

Instytucje, obszary funkcjonalne i powiązania funkcjonalne

Organizacja administracji publicznej w RFN jest bardziej złożona niż organizacja administracji publicznej w Polsce. Niemcy są podzielone na kraje federalne, które z kolei dzielą się na powiaty o dwoistym, rządowo – samorządowym charakterze i samorządowe gminy. Cechą specyficzną administracji publicznej w Polsce na poziomie województwa jest dualizm jej struktury. Województwo jest z jednej strony, jednostką samorządu terytorialnego, z drugiej zaś jednostką administracji rządowej podziału terytorialnego kraju.

Na terenie obszaru wsparcia realizowane jest szereg projektów współfinansowanych z funduszy UE w ramach programów rozwoju regionalnego, w tym także programów transgranicznych. W regionie tym realizowane są także dwa programy finansowane z Europejskiego Funduszu Rozwoju Rolnictwa. Funkcjonują tutaj dwa Euroregiony: Euroregion Sprewa-Nysa-Bóbr oraz Euroregion Neisse-Nisa-Nysa.

Na obszarze wsparcia istnieje szereg formalnych i nieformalnych powiązań jednostek samorządu terytorialnego. Przykładowo można tu wymienić współpracę powiatu Lubań i miasta Löbau, powiatu zgorzeleckiego, starostwa Görlitz oraz Euroregionu Neisse-Nisa-Nysa. Przykładem współpracy są zrealizowane projekty. O współpracy jednostek samorządu terytorialnego mówią także miasta partnerskie, np.: Zgorzelec – Görlitz, Lubań – Löbau, Jelenia Góra – Bautzen.

Na obszarze objętym pomocą Programu wykształciły się obszary powiązań transgranicznych. Za taki obszar można uznać aglomerację miejską Gorlitz-Zgorzelec oraz Park Mużakowski. Obszarem powiązań transgranicznych jest także krajobraz rzeczny Nysy Łużyckiej o szczególnych walorach turystycznych.

Formalno-prawne bariery we współpracy transgranicznej

Wśród kwestii stanowiących barierę prawną wymienić należy brak harmonizacji przepisów prawnych. Dotyczy to m.in. dziedziny służby zdrowia, która oparta jest na dwóch różnych systemach zdrowotnych. Powiązana z tym jest kwestia ratownictwa medycznego, gdyż na obszarze obydwu krajów obowiązują odrębne procedury i przepisy w tym zakresie. Innym obszarem, dla którego różnice systemowe mają duże znaczenie jest edukacja – odrębne i różne systemy oświaty, inny czas trwania poszczególnych etapów edukacyjnych, inny system instytucji zaangażowanych w nadzór nad procesem edukacyjnym. W odniesieniu do rynku pracy i realizowanych kluczowe jest, by dyplomy i zaświadczenia za odbyte kursy, warsztaty i szkolenia były uznawane przez instytucje zlokalizowane po drugiej stronie granicy.

Brak harmonizacji prawa widoczny jest przede wszystkim w przypadku projektów infrastrukturalnych. Związane jest to z dwoma obszarami przepisów i regulacji. Pierwszy z nich dotyczy prawa zamówień publicznych, zaś drugi regulacji związanych z planowaniem przestrzennym i prawem budowlanym.

Barierą jest także kwestia dostępności danych mogących obrazować zmianę sytuacji społeczno-gospodarczej pogranicza polsko-saksońskiego. Na przykładzie niniejszej diagnozy widać, że nie ma pełnej spójności pomiędzy danymi gromadzonymi przez polskie i saksońskie (związkowe) bądź niemieckie (federalne) urzędy statystyczne. Widać to w szczególności w obszarze środowiska, przedsiębiorczości i działalności badawczo-rozwojowej.

Wprowadzenie

Opracowanie referuje najważniejsze informacje o stanie sytuacji społeczno-gospodarczej na obszarze wsparcia planowanego Programu Polska-Saksonia 2021-2027. Analiza została przedstawiona w ośmiu głównych blokach, dotyczących kolejno: 1) charakterystyki ogólnej obszaru wsparcia, 2) ludności, 3) rynku pracy, edukacji, zdrowia i włączenia społecznego, 4) gospodarki, zasobów dziedzictwa oraz ruchu turystycznego, 5) środowiska, 6) infrastruktury transportowej, 7) organizacji administracji publicznej, obszarów funkcjonalnych i powiązań transgranicznych oraz 8) formalno-prawnych barier we współpracy transgranicznej. Każdorazowo, dla danego tematu przedstawiono w sposób syntetyczny główne ustalenia. Materiał źródłowy, w tym odpowiednie dane statystyczne, starano się przywoływać w zakresie uzasadniającym wydawane opinie. Jednocześnie, unikano referowania danych powszechnie znanych, niezmiennych od lat i nie wpływających na wnioski z Diagnozy.

Planowany obszar wsparcia został określony na poziomie jednostek statystycznych NUTS 3 (podregiony) i LAU 1 (powiaty). W dokumencie, przywołując dane statystyczne, starano się prezentować je w podziale na podregiony. Niekiedy jednak zasadne było zobrazowanie wewnętrznego zróżnicowania w podregionach, stąd dokument zawiera również dane przedstawiane w podziale na powiaty. Jeżeli wybrane zmienne nie są gromadzone i / lub udostępniane na poziomie NUTS 3, powoływano się na dane dla wyższych jednostek agregacji, opisując je stosownym komentarzem. Należy zauważyć, iż myśląc o jednostkach, mamy na myśli jednostki podziału statystycznego. Z tego powodu niekiedy ujednolicono nazewnictwo, jeśli ułatwiało to prezentację danych. Zawsze jednak, jeśli przywołana nazwa odnosiła się do kontekstu administracyjnego, używano jej w oryginalnym brzmieniu.

Dane statystyczne w przeważającej większości dotyczą okresu 2015-2018, a jeżeli są dostępne – także roku 2019. Jednakże, w niektórych przypadkach, gdy szeregi publicznie dostępnych danych były krótsze, analizowano dane zjawisko w oparciu o dane z krótszych okresów. Starano się także o porównywanie jednakowych rodzajów danych w odniesieniu do obu części obszaru wsparcia – polskiej i saksońskiej. Jednakże zdarzyły się sytuacje, w których polskie i niemieckie służby statystyczne prezentują dane obliczone wg różnych metodologii lub dotyczące zbliżonych, lecz nie porównywalnych zagadnień. Spotkaliśmy się także z przypadkami, gdy szeregi danych dotyczące jednego państwa obejmowały krótszy okres w porównaniu z danymi prezentowanymi przez urząd statystyczny państwa drugiego. Wszystkie takie odstępstwa zostały opisane w tekście.

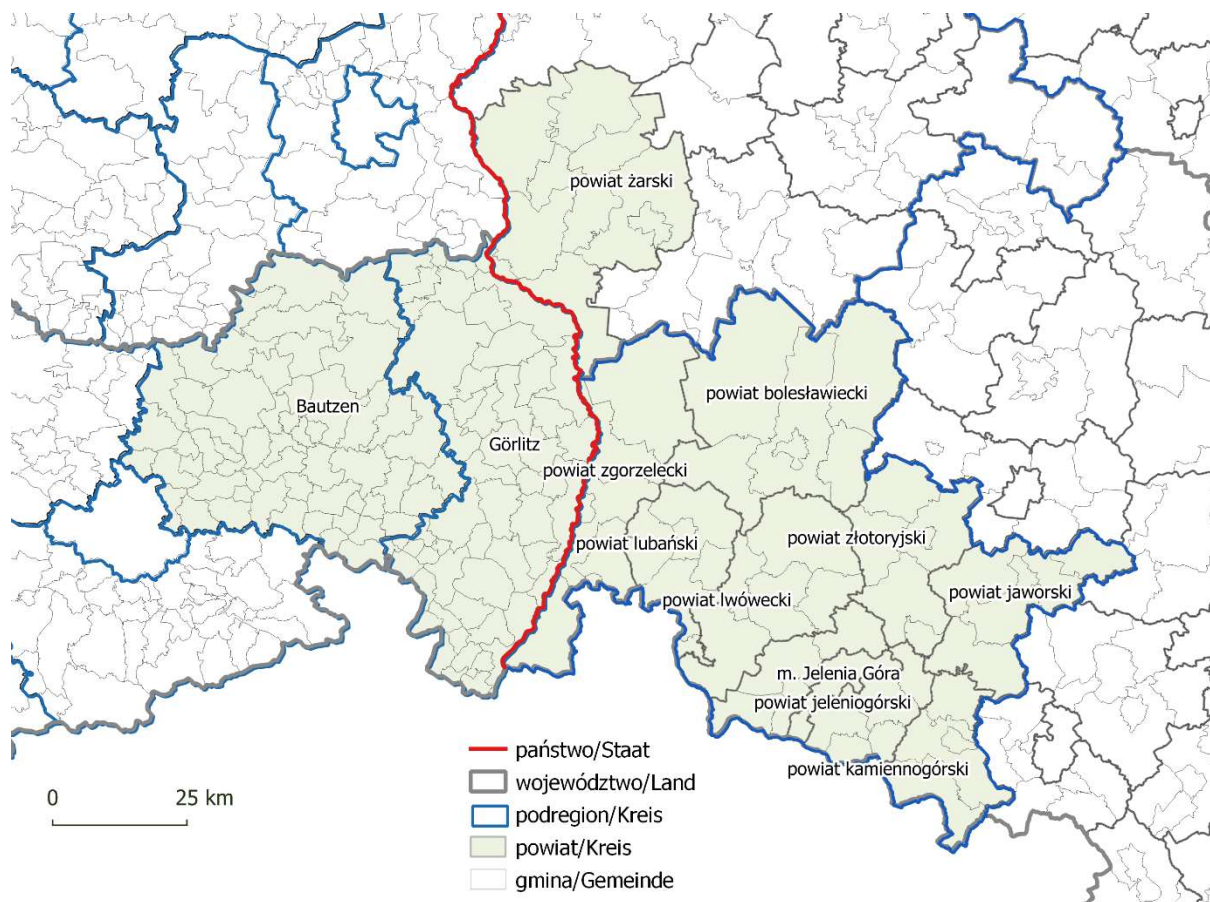
1. Obszar wsparcia

1.1. Obszar wsparcia i jego podział administracyjny (z uwzględnieniem podziału obszaru wsparcia na podregiony – NUTS 3)

Potencjalny obszar wsparcia Programu Współpracy Polska-Saksonia 2021-2027 obejmuje po stronie polskiej wszystkie powiaty wchodzące w skład podregionu (NUTS3) jeleniogórskiego (bolesławski, jaworski, jeleniogórski, kamiennogórski, lubański, lwówecki, zgorzelecki, złotoryjski oraz m. Jelenia Góra), a także jeden powiat z podregionu zielonogórskiego, natomiast po stronie saksońskiej – powiaty Bautzen i Görlitz, będące jednocześnie jednostkami na poziomie NUTS3.

Mapa 1. Potencjalny obszar wsparcia Programu Współpracy Polska-Saksonia 2021-2027

Źródło: Opracowanie własne na podstawie SOPZ

Obszar wsparcia obejmuje dziesięć powiatów po stronie polskiej (w województwie dolnośląskim i lubuskim) o powierzchni 6 964 km² oraz dwa powiaty po stronie saksońskiej (w Wolnym Kraju Saksonii) o powierzchni 4 507 km². Łączna powierzchnia analizowanego obszaru wynosi 11 471 km². Największą powierzchnią odznaczają się powiaty Bautzen, Görlitz, żarski i bolesławski, najmniejszą zaś - miasto na prawach powiatu Jelenia Góra oraz powiat kamiennogórski (szczegółowe informacje na temat powierzchni powiatów podano w rozdziale 2.1. Gęstość zaludnienia).

Mapa na poprzedniej stronie ukazuje potencjalny obszar wsparcia Programu, uwzględniając podział administracyjny obu krajów. Warto zwrócić uwagę, iż polskie gminy są znacznie większe niż ich saksońskie odpowiedniki, natomiast powiaty Bautzen i Görlitz, pełniące funkcję jednostek NUTS3, są większe niż polskie powiaty, ale znacznie mniejsze niż podregiony.

1.2. Ukształtowanie terenu

Wyznaczony obszar wsparcia obejmuje pogranicze trzech dużych jednostek fizyczno-geograficznych: w części południowej są to Sudety, w części północno-zachodniej - Niziny Sasko-Łużyckie, natomiast w części wschodniej jest to teren Nizin Środkowopolskich. Mniejsze jednostki występujące na analizowanym obszarze to Góry Żytawskie, Równina Górnołużycka i Pogórze Łużyckie po stronie saksońskiej, natomiast po stronie polskiej – Wzniesienia Żarskie, Równina Borów Dolnośląskich, Pogórze Izerskie oraz częściowo Góry Izerskie, Pogórze Kaczawskie oraz Góry Kaczawskie, Góry Kamienne, Rudawy Janowickie oraz Kotlina Jeleniogórska, Karkonosze¹.

Na ukształtowanie terenu pogranicza polsko-saksońskiego największy wpływ miała aktywność tektoniczna. Ruchy tektoniczne okresu trzeciorzędu i czwartorzędu doprowadziły do pionowych przemieszczeń litosfery – istotne były zwłaszcza pionowe ruchy na linii uskoku sudeckiego brzeźnego, powodujące podniesienie obszaru Sudetów. Charakterystycznym typem krajobrazu, zwłaszcza po stronie polskiej, są tu wierzchowiny gór zrębowych². Po stronie saksońskiej najwyższe wzniesienie osiąga wysokość 792 m. n.p.m. (szczyt Lausche na terenie Gór Żytawskich)³. Na obszarze Pogórza Łużyckiego, zbudowanego ze skał granitowych tworzących masyw krystaliczny, a także młodszych skał magmowych, krajobraz jest mniej urozmaicony⁴. Równina Górnołużycka z kolei, zbudowana z jednolitego masywu granitowego, charakteryzuje się krajobrazem pagórkowatym. W północnej części Równiny występują rozległe wrzosowiska i lasy⁵. Na północ od Budziszyna, między Hoyerswerdą na północnym zachodzie i Niesky na wschodzie rozciąga się obszar niewielkich akwenów, torfowisk i podmokłych łąk. Teren ten, obejmujący ponad 350 zbiorników wodnych objęty jest obecnie ochroną w ramach Rezerwatu Biosfery Górnołużyckie Wrzosowiska i Stawy. Rezerwat cechuje bogata różnorodność siedlisk rzadkich roślin i zwierząt⁶.

¹ PROGNOZA ODDZIAŁYWANIA NA ŚRODOWISKO Projektu Programu Współpracy Interreg Polska – Saksonia 2014-2020, ATMOTERM S.A., Wrocław 2014.

² Opracowanie Ekofizjograficzne dla województwa dolnośląskiego, Zarząd Województwa Dolnośląskiego i Wojewódzkie Biuro Urbanistyczne we Wrocławiu, 2005.

³ <https://www.ostsachsen.de/ausflug/zittauer-gebirge/>, dostęp 15.04.2020.

⁴ <http://www.infoern.eu/pl/index.php?D=6&cmd=33&file=Vylety&view=1&category=&id=73>, dostęp 16.03.2020.

⁵ <https://www.oberlausitz.de/die-oberlausitz/landschaften/>, dostęp 16.03.2020.

⁶ https://www.oberlausitz-heide.de/site/assets/files/19421/faltblatt_biosphaerenreservat_polski.pdf, dostęp 18.05.2020

Do czynników znacząco modyfikujących rzeźbę terenu należy zaliczyć także erozję rzeczną. Wyraźnie rozwinięty system dolin występuje na obszarze Sudetów, a także na ich przedpolu. Przez obszar wsparcia częściowo przebiega Pradolina Wrocławsko-Magdeburgska. Obszar ten charakteryzuje korzystny układ gleb, w większości napływowych, jednak uprawa roślin jest na tym obszarze utrudniona ze względu na dość wysoki poziom wód gruntowych. Przez grzbiet Pogórza Łużyckiego przebiega dział wodny oddzielający zlewisko Morza Bałtyckiego i Morza Północnego. Charakterystycznym elementem pasa pogórzy są liczne i długie przełomy rzeczne, m.in.: Nysy Łużyckiej, Kwisy, Bobru, oraz ostańce np. Kamienna Góra⁷.

Ważnym czynnikiem wpływającym na ukształtowanie terenu były również zlodowacenia. W okresie plejstocenu docierały tu lądolody skandynawskie, przynoszące duże ilości materiału, akumulując go w postaci gliny lodowcowej oraz osadów fluwio- i limnoglacialnych. Pozostałościami po przejściu lądolodu są zerodowane już formy w postaci moren dennych i czołowych kemów i ozów. Rzeźba terenu ukształtowana została również przez czynnik eoliczny, tj. poprzez wywiewanie i akumulację pyłów niesionych przez wiatr. Pokrywy lessowe występują na obszarach wysoczyzn i w obrębie Sudetów. Wynikiem działalności wiatru są również pola wydymowe utworzone na stożkach rzecznych Nysy Łużyckiej, Bobru i Kwisy⁸. Rzędy wydm sięgających 25 metrów wysokości występują także w okolicach miejscowości Nochten i Rietschen w powiecie Görlitz⁹.

Czynnikiem znacząco wpływającym na obecne ukształtowanie terenu obszaru wsparcia jest także działalność człowieka. Wymienić tu należy przede wszystkim górnictwo odkrywkowe węgla brunatnego, które silnie ingeruje w rzeźbę terenu. Antropopresja przejawia się także w zmianie charakteru naturalnej szaty roślinnej poprzez wylesianie rozległych obszarów, co powoduje nasilenie procesów erozyjnych, zwłaszcza na obszarach górskich, zmniejsza retencję i nasila spływ powierzchniowy wód opadowych, co grozi gwałtownymi wezbraniem rzek. Ingerencja w naturalne ukształtowanie terenu następuje także poprzez inwestycje hydrotechniczne – regulowanie koryt rzecznych oraz budowa zapór, stopni spiętrzających i sztucznych zbiorników wodnych zmienia naturalny system stref wymywania i akumulacji osadów oraz wpływa na warunki retencji¹⁰. Tego rodzaju przekształcenia występują przede wszystkim na terenie Równiny Górnołużyckiej (powiaty Bautzen i Görlitz), gdzie znajduje się największe skupisko sztucznie utworzonych zbiorników wodnych w Niemczech, powstałych na wyeksploatowanych terenach górniczych¹¹.

Urozmaicona rzeźba terenu oraz dość zróżnicowane formy krajobrazowe występujące w obszarze wsparcia z jednej strony sprzyjają turystyce – rozwijane są tu zarówno aktywne formy turystyki (turystyka wspinaczkowa, narciarska, piesza, rowerowa, kajakowa, motorowodna), jak również formy typowo pasywne (turystyka wypoczynkowa, zdrowotna, kulturoznawcza). Z drugiej jednak strony górzyście tereny ograniczają możliwość prowadzenia działalności rolniczej oraz utrudniają rozwój infrastruktury sieciowej

⁷ PROGNOZA ODDZIAŁYWANIA NA ŚRODOWISKO Projektu Programu Współpracy Interreg Polska – Saksonia 2014-2020, ATMOTERM S.A., Wrocław 2014.

⁸ Opracowanie Ekofizjograficzne dla województwa dolnośląskiego, Zarząd Województwa Dolnośląskiego i Wojewódzkie Biuro Urbanistyczne we Wrocławiu, 2005.

⁹ <https://www.oberlausitz.de/die-oberlausitz/landschaften/>, dostęp 16.03.2020.

¹⁰ ibidem

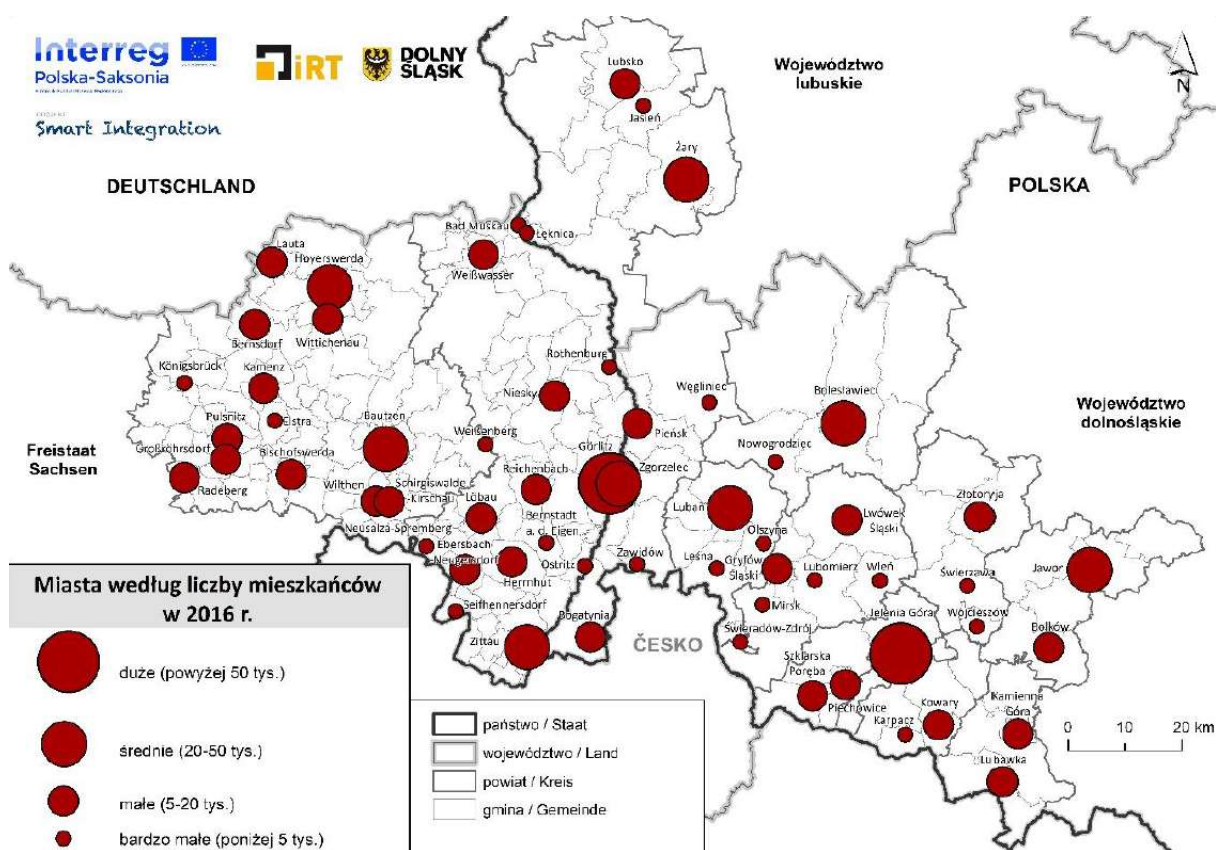
¹¹ PROGNOZA ODDZIAŁYWANIA NA ŚRODOWISKO Projektu Programu Współpracy Interreg Polska – Saksonia 2014-2020, ATMOTERM S.A., Wrocław 2014.

1.3. Struktura osadnicza

łącznie na analizowanym obszarze leży 61 miast (32 miasta na terenie Polski oraz 29 miast na terenie Saksonii). Największymi miastami są Jelenia Góra (79,5 tys. mieszkańców), Görlitz (56,3 tys.), Bautzen (39,1 tys.), Bolesławiec (38,9 tys.), Żary (37,7 tys.), Hoyerswerda (32,7 tys.), Zgorzelec (30,5 tys.), Zittau (25,4 tys.), Jawor (23,1 tys.) oraz Lubań (21,2 tys.). Specyficzny połączony ośrodek miejski stanowi Görlitz i Zgorzelec – miasta położone po dwóch stronach Nysy Łużyckiej, pełniące jednocześnie funkcję granicy polsko-niemieckiej.

Najmniejsze miasta w obszarze wsparcia Programu to Wleń (1,8 tys. mieszkańców), Lubomierz (2 tys.), Bernsdorf (2,2 tys.), Ostritz (2,3 tys.), Świerzawa (2,3 tys.), Łęknica (2,5 tys.), Elstra (2,7 tys.) oraz Węgliniec (2,9 tys.)¹².

Mapa 2. Rozmieszczenie ośrodków miejskich na obszarze wsparcia

Źródło: Instytut Rozwoju Terytorialnego, 2019, Analiza społeczno-gospodarcza dolnośląsko-saksońskiego obszaru pogranicza

Warto zauważyć, iż na analizowanym obszarze występują jedynie dwa miasta, których liczba mieszkańców przekracza 50 tys. (Jelenia Góra i Görlitz) – ich łączna liczba ludności stanowi 18,32% ogółu mieszkańców miast analizowanego obszaru. 8 miast średnich (50-20 tys. mieszkańców) skupia

¹² Dane za rok 2018, Główny Urząd Statystyczny (GUS), Statistisches Jahrbuch Sachsen 2019

33,52% mieszkańców miast, 25 miast małych (20-5 tys.) skupia 35,65% mieszkańców, natomiast 26 miast o liczbie ludności poniżej 5 tys. skupia 12,51% ogółu mieszkańców. Szczegółowe dane ukazuje tabela 1 zawarta w rozdziale 2. Ludność.

Łącznie na obszarach miejskich na terenie obszaru wsparcia Programu mieszka 741 292 osób, w tym 338 468 osób po stronie saksońskiej oraz 402 824 osób po stronie polskiej. Biorąc pod uwagę stosunek liczby osób zamieszkujących poszczególne klasy wielkości ośrodków miejskich do ogólnej liczby ludności, po stronie polskiej najwięcej osób mieszka w miastach średnich (22,96% ogółu mieszkańców polskiej części analizowanego obszaru), natomiast po stronie saksońskiej – w miastach małych (25,50% ogółu mieszkańców saksońskiej części analizowanego obszaru). W miastach dużych (Jelenia Góra, Görlitz) mieszkało odpowiednio 10,13% ogółu mieszkańców części saksońskiej oraz 12,06% mieszkańców części polskiej. Udział mieszkańców miast najmniejszych w ogólnej liczbie ludności był podobny po obu stronach granicy i wyniósł ponad 7%.

Na terenie pogranicza polsko-saksońskiego występuje policentryczny układ osadniczy¹³. Sieć małych i średnich miast jest rozmieszczona dosyć nierównomiernie – jak wskazuje powyższa mapa 2, najwięcej ośrodków miejskich koncentruje się w południowej części analizowanego terenu. Biorąc jednak pod uwagę układ struktury osadniczej pod względem hierarchii ośrodków miejskich należy stwierdzić, iż poszczególne jego elementy uzupełniają się wzajemnie, co sprzyja zachowaniu spójności przestrzennej i funkcjonalnej.

Obszar wsparcia objętego Programem nie obejmuje ośrodków o charakterze metropolii. Najbliższe miasta metropolitalne to Drezno i Wrocław, pełniące funkcję stolic regionów i ich głównych ośrodków gospodarczych, kulturalnych i akademickich. Oba miasta są także znaczącymi węzłami komunikacyjnymi, zarówno kolejowymi, jak i lotniczymi, a także ważnymi ośrodkami turystycznymi o randze europejskiej. Ośrodki te generują impulsy rozwojowe nie tylko dla wykształconych wokół nich obszarów funkcjonalnych, ale także dla całego pogranicza polsko-saksońskiego.

Do ośrodków o znaczeniu regionalnym zaliczyć należy największe miasta analizowanego obszaru – Jelenią Górę, Görlitz oraz Bautzen. Z uwagi na przygraniczne położenie oraz powiązania funkcjonalne, do grupy tej można dodać także Zgorzelec, który, mimo wyraźnej różnicy wielkości, wraz z Görlitz współtworzy jeden specyficzny ośrodek transgraniczny¹⁴. Miasta te są przede wszystkim największymi jednostkami osadniczymi obszaru wsparcia (łącznie ponad 205 tys. mieszkańców) oraz ośrodkami koncentracji potencjału demograficznego i produkcyjnego. Wyraźnie zaznacza się w nich funkcja gospodarcza - to tam zlokalizowane są przedsiębiorstwa, także z kapitałem zagranicznym, zajmujące się m.in. produkcją wyrobów farmaceutycznych, maszyn papierniczych, pojazdów szynowych, urządzeń wykorzystywanych w przemyśle, urządzeń medycznych czy też oferujące rozwiązania z zakresu górnictwa czy energetyki. Miasta o randze regionalnej pełnią także funkcję centrów usługowych wyższego rzędu (np. doradztwo prawne, pośrednictwo w obrocie nieruchomościami, wsparcie podmiotów gospodarczych, usługi informatyczne) oraz ośrodków handlowych, obsługujących nie tylko swoich mieszkańców, ale także osoby zamieszkujące mniejsze miasta i ich obszary funkcjonalne. Miasta te są także ośrodkami kultury o znaczeniu regionalnym. Znajdują się tu teatry (np. Teatr im. Gerharta Hauptmanna Görlitz-Zittau, Teatr im. Norwida w Jeleniej Górze, Niemiecko-Serbołużycki Teatr Ludowy w Bautzen), muzea (np. Muzeum Karkonoskie w Jeleniej Górze, Muzeum Śląskie w Görlitz, Muzeum Łużyckie z Zgorzelcu), galerie sztuki czy centra kultury, organizowane są

¹³ Polska i Niemcy są jednymi z najbardziej policentrycznych krajów w Unii Europejskiej, źródło: ESPON project 1.4.3 Study on Urban Functions, Final report, 2007.

¹⁴ W 1998 r. proklamowano powstanie Europa - Miasta Zgorzelec/Görlitz. Źródło: <https://www.europa-miasto.eu/Geschichte.html>, dostęp 18.05.2020.

także cykliczne festiwale muzyczne i filmowe o zasięgu regionalnym (np. Festiwal „Silesia Sonans” w Jeleniej Górze). Dodatkowo, liczne zabytki o charakterze architektonicznym i sakralnym, a także pomniki przyrody i sąsiedztwo obszarów chronionych (Park Przyrody - Góry Żytawskie, Park Krajobrazowy Doliny Bobru, Rudawski Park Krajobrazowy) stanowią o wysokim potencjale turystycznym tych miast. Należy także wspomnieć o funkcji akademickiej - w omawianych ośrodkach regionalnych zlokalizowane są wyższe szkoły oraz filie uniwersytetów i politechnik. Zarówno przez Jelenią Górę, Bautzen, jak i Görlitz/Zgorzelec przebiegają europejskie i krajowe szlaki komunikacyjne (m. in. trasa europejska E40, autostrada A4, droga krajowa nr 3 Świnoujście-Jakuszyce, łącząca Jelenią Górę z Morzem Bałtyckim i krajami skandynawskimi)¹⁵.

Ośrodkami subregionalnymi obszaru pogranicza polsko-saksońskiego są Bolesławiec, Żary i Hoyerswerda. Oprócz funkcji osadniczej pełnią one przede wszystkim funkcję gospodarczą – ulokowane są tu zakłady przemysłowe (m. in. przemysł drzewny, metalowy, elektryczny) i produkcyjne (m. in. wyroby ceramiczne, tkaniny techniczne, materiały budowlane) oraz wszelkiego rodzaju przedsiębiorstwa usługowe. Oprócz typowych funkcji związanych z obsługą mieszkańców (opieka zdrowotna, oświata, transport publiczny), miasta te pełnią także funkcję subregionalnych ośrodków kultury – funkcjonują w nich teatry (Teatr Stary w Bolesławcu), muzea (Muzeum Ceramiki w Bolesławcu), domy i centra kultury (Żarski Dom Kultury), a także odbywają się wydarzenia kulturalne (festiwale, dni miasta, wystawy, koncerty plenerowe)¹⁶.

Pozostałe miasta obszaru pogranicza polsko-saksońskiego mają rangę ośrodków lokalnych – powiatowych i gminnych. Pełnią one przede wszystkim funkcje administracyjne i stanowią podstawowe centra usługowe zarówno dla mieszkańców tychże miast, jak i otaczających je obszarów wiejskich. Zwykle ośrodki te pełnią także funkcję gospodarczą - zlokalizowane są w nich siedziby niewielkich zakładów produkcyjnych i rzemieślniczych oraz przedsiębiorstw usługowych, w których zatrudnienie znajdują także osoby mieszkające w ich obszarach funkcjonalnych. Funkcje kulturalne tego rodzaju ośrodków ograniczają się najczęściej do działalności lokalnych domów kultury, izb pamięci i bibliotek. Ośrodki lokalne są szczególnie istotne dla rozwoju obszarów wiejskich, dla których pełnią rolę centrów kreowania funkcji pozarolniczych oraz inicjowania przedsięwzięć aktywizujących mieszkańców tych obszarów. Oferując podstawowe usługi publiczne pełnią także uzupełniającą rolę w stosunku do ośrodków o randze subregionalnej.

Tereny wiejskie na obszarze pogranicza pełnią przede wszystkim funkcję zaplecza żywnościowego dzięki prowadzonej działalności rolniczej. W 2018 r. łączna powierzchnia użytków rolnych w powiatach Görlitz i Bautzen stanowiła 45,1% całkowitej powierzchni tych powiatów¹⁷. W Polsce wskaźnik ten kształtował się na poziomie 59,6% w województwie dolnośląskim oraz 40,6% w województwie lubuskim¹⁸. Istotną rolę w rozwoju gmin wiejskich spełniają także niewielkie zakłady przetwórcze, działalność usługowa oraz drobna produkcja. Na obszarach atrakcyjnych przyrodniczo i kulturowo prężnie rozwijana jest także agroturystyka.

Istotną rolę w układzie osadniczym obszaru wsparcia Programu pełnią także ośrodki o funkcji turystycznej. Dzięki swoim walorom przyrodniczym, kulturowym lub/i architektonicznym oraz sprawnie funkcjonującej bazie noclegowej i gastronomicznej, przyciągają turystów krajowych

¹⁵ Strategia rozwoju Miasta Jeleniej Góry na lata 2014-2025, 2013, Strategia Rozwoju Miasta Zgorzelec na lata 2015-2025, 2016, <https://www.goerlitz-miasto.pl>, <https://www.bautzen.de/pl/>, dostęp 18.05.2020.

¹⁶ Raport o stanie Miasta Bolesławiec w 2018 r., <https://www.hoyerswerda.de/>, <https://mdkboleslawiec.pl/teatr/>, <https://dkzary.pl/tag/teatr/>, dostęp 18.05.2020.

¹⁷ <https://www.statistik.sachsen.de/>, dostęp 19.05.2020.

¹⁸ <https://bdl.stat.gov.pl/>, dostęp 19.05.2020.

i zagranicznych. Ośrodki turystyczne zlokalizowane są głównie na obszarze Sudetów (m. in. Szklarska Poręba, Karpacz, Kamienna Góra, Jelenia Góra, Zittau, Świeradów-Zdrój, gdzie uprawiane są przede wszystkim formy turystyki górskiej – narciarskiej, wspinaczkowej, pieszej i rowerowej, a także turystyki uzdrowskiej oraz turystyki typu Spa&Wellness)¹⁹. Turystyczną funkcję pełnią także miasta Bad Muskau oraz Łęknica, w pobliżu których położony jest transgraniczny Park Mużakowski, znajdujący się na terenie Parku Krajobrazowego Łuk Mużakowa oraz Geoparku Łuk Mużakowa. Od 2004 roku Park wpisany jest na Listę światowego dziedzictwa UNESCO²⁰. Niezwykle atrakcyjne przyrodniczo są także miejscowości leżące na terenie Rezerwatu Biosfery Górnołużyckie Wrzosowiska i Stawy, oferujące turystom możliwość skorzystania ze szlaków rowerowych i pieszych, ścieżek edukacyjnych, wycieczek z przewodnikiem oraz zakupu ekologicznych produktów spożywczych u lokalnych wytwórców²¹. Ważnymi destynacjami turystycznymi są także największe miasta obszaru wsparcia, takie jak Jelenia Góra, Görlitz czy Bautzen, w których turyści mogą podziwiać zachowane układy urbanistyczne, zabytki architektury i kultury.

Policentryczny układ osadniczy obszaru pogranicza polsko-saksońskiego wpływa korzystnie na rozwój powiązań między poszczególnymi ośrodkami i ich obszarami funkcjonalnymi i zapobiega pogłębianiu się zjawiska marginalizacji obszarów o utrudnionym dostępie do podstawowych usług. Dla zapewnienia dalszego rozwoju społeczno-gospodarczego obszaru pogranicza konieczne jest wzmacnianie sieci powiązań przestrzenno-funkcjonalnych między ośrodkami wyższego i niższego rzędu, wspieranie rozwoju istniejących i nowych funkcji w ramach ośrodków miejskich, a także poprawa dostępu mieszkańców obszarów funkcjonalnych tych ośrodków do dóbr i usług warunkujących możliwości rozwojowe.

Biorąc pod uwagę wskaźnik urbanizacji analizowanego obszaru należy wskazać, iż jest on niemal równy w obu krajach – w Polsce jest to 61,11%, natomiast w Niemczech – 60,90%. Powiatami o najwyższym udziale ludności miejskiej w ogólnej liczbie ludności danego powiatu są m. Jelenia Góra (z uwagi na rodzaj jednostki samorządu terytorialnego – miasto na prawach powiatu), powiat zgorzelecki, powiat Görlitz i powiat lubański²². Wśród powiatów o najniższym poziomie zurbanizowania wymienić należy powiat jeleniogórski, powiat bolesławiecki oraz powiat złotoryjski (szczegółowe informacje na temat powierzchni powiatów podano w rozdziale 2. Ludność).

1.4. Podsumowanie

Obszar wsparcia Programu Współpracy Polska-Saksonia 2021-2027 obejmuje wszystkie powiaty podregionu jeleniogórskiego (województwo dolnośląskie) oraz powiat żarski (województwo lubuskie) po stronie polskiej, zaś po stronie saksońskiej – powiaty Bautzen i Görlitz (Saksonia), pełniące jednocześnie funkcję podregionów. Łączna powierzchnia analizowanego obszaru to 11 471 km².

Sieć osadnicza na obszarze wsparcia ma charakter policentryczny, co sprzyja rozprzestrzenianiu impulsów rozwojowych i tworzeniu powiązań funkcjonalnych, jednak rozmieszczenie miast jest dość nierównomierne – ośrodki miejskie skoncentrowane są głównie w południowej części obszaru. Po

¹⁹ Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Dolnośląskiego, 2014.

²⁰ <https://www.muskauer-park.de/>, dostęp 19.05.2020.

²¹ https://www.oberlausitz-heide.de/site/assets/files/19421/faltblatt_biosphaerenreservat_polski.pdf, dostęp 19.05.2020.

²² Dane za rok 2018, Główny Urząd Statystyczny [GUS], Statistisches Jahrbuch Sachsen 2019

stronie saksońskiej dominują miasta małe, natomiast po stronie polskiej – miasta średnie. Odsetek mieszkańców miast w stosunku do ogółu ludności po obu stronach granicy wynosi około 60%. Ośrodki miejskie o znaczeniu regionalnym i subregionalnym pełnią funkcje administracyjne, gospodarcze, kulturalne i edukacyjne. Ośrodki lokalne stanowią podstawowe centra usługowe dla swoich mieszkańców, a także dla ludności z otaczających je obszarów funkcjonalnych. Na terenach wiejskich rozwijane jest przede wszystkim rolnictwo, drobna wytwórczość oraz różnorodne formy aktywnej i pasywnej turystyki.

2. Ludność

2.1. Gęstość zaludnienia

Na obszarze objętym pomocą²³ w 2018 roku mieszkało 1 214,9 tys. osób – w tym: po stronie polskiej 659,2 tys. mieszkańców (19,4% ogółu ludności województwa dolnośląskiego i 9,5% ogółu ludności województwa lubuskiego), a po stronie saksońskiej 555,7 tys. osób (13,6% ogółu ludności Saksonii). Do największych powiatów pod względem liczby mieszkańców (powyżej 75 tys. osób) należały: Bautzen (300,8 tys. mieszkańców, tj. 24,8% ogółu ludności obszaru), Görlitz (254,8 tys., 21,0%), żarski (96,8 tys., 8,0%), bolesławiecki (90,2 tys., 7,4%), zgorzelecki (90,0 tys., 7,4%) i miasto Jelenia Góra (79,4 tys., 6,5%). Natomiast najmniejszą liczbą ludności (poniżej 50 tys. osób) wyróżniały się powiaty: kamiennogórski (43,6 tys., 3,6%), złotoryjski (43,8 tys., 3,6%) i lwówecki (46,0 tys., 3,8%); (tabela 1).

Gęstość zaludnienia na obszarze objętym pomocą w 2018 roku wynosiła 106 osób na 1 km² i była niższa od średniej dla Unii Europejskiej²⁴ (118 osób na 1 km²). Wskaźnik ten różnił się po obu stronach granicy – część saksońska była gęściej zaludniona (123 osób na 1 km²) niż część polska (95 osób na 1 km²). Należy zaznaczyć, że zarówno pogranicze saksońskie, jak i pogranicze polskie charakteryzują się zdecydowanie niższą gęstością zaludnienia od regionów, do których przynależą – tj. Saksonii (221 osób na 1 km²) i województwa dolnośląskiego (145 osób na 1 km²). Niska wartość analizowanego wskaźnika na tle regionalnym wskazuje na peryferyjność obszaru wsparcia względem najistotniejszych obszarów wzrostu – tj. gęsto zaludnionych miejskich obszarów Legnicy, Wrocławia, Drezna i Lipska. Najgęściej zaludnionymi powiatami na obszarze wsparcia (powyżej 120 osób na 1 km²) były: miasto Jelenia Góra (729), lubański (128), Bautzen (126) i Görlitz (121). Natomiast najmniejszą gęstością zaludnienia (poniżej 80 osób na 1 km²) cechowały się powiaty: lwówecki (65), bolesławiecki (69), żarski (70) i złotoryjski (76); (tabela 1).

²³ Obszar wsparcia Programu obejmuje łącznie 12 powiatów (10 powiatów w części polskiej i 2 powiaty w części saksońskiej). Część polską pogranicza tworzy 9 powiatów należących do województwa dolnośląskiego: bolesławiecki, jaworski, jeleniogórski, kamiennogórski, lubański, lwówecki, zgorzelecki, złotoryjski i miasto Jelenia Góra oraz powiat żarski przynależący do województwa lubuskiego. Część saksońska pogranicza (tzw. pogranicze saksońskie) składa się z 2 powiatów: Bautzen i Görlitz.

²⁴ Źródło: Eurostat; przyjęto wartość dla Unii Europejskiej złożonej z 28 państw (UE-28).

Tabela 1. Podstawowe wskaźniki charakteryzujące stan ludności na obszarze wsparcia Programu (2018)

Jednostka terytorialna	Powierzchnia [km ²]	Liczba ludności [osoby]	Udział ludności [%] ²⁵	Gęstość zaludnienia [osoby/km ²]	Wskaźnik urbanizacji [%]
POGRANICZE PL-SN	11 471	1 214 981	100,0	105,9	59,87
POGRANICZE PL	6 964	659 207	54,3	94,7	60,11
Powiat bolesławiecki	1 304	90 200	7,4	69,2	47,86
Powiat jaworski	582	50 545	4,2	86,8	55,51
Powiat jeleniogórski	627	63 855	5,3	101,8	44,51
Powiat kamiennogórski	396	43 621	3,6	110,2	57,77
Powiat lubański	428	54 699	4,5	127,8	62,51
Powiat lwówecki	710	46 059	3,8	64,9	50,33
Powiat zgorzelecki	839	90 003	7,4	107,3	67,78
Powiat złotoryjski	576	43 869	3,6	76,2	49,29
Powiat m. Jelenia Góra	109	79 480	6,5	729,2	100,00
Powiat żarski	1 393	96 876	8,0	69,5	60,38
POGRANICZE SN	4 507	555 774	45,7	123,3	60,90
Powiat Bautzen	2 396	300 880	24,8	125,6	56,71
Powiat Görlitz	2 111	254 894	21,0	120,7	65,85

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego – Banku Danych Lokalnych (<https://bdl.stat.gov.pl>) oraz Krajowego Urzędu Statystycznego Saksonii (<https://www.statistik.sachsen.de>)

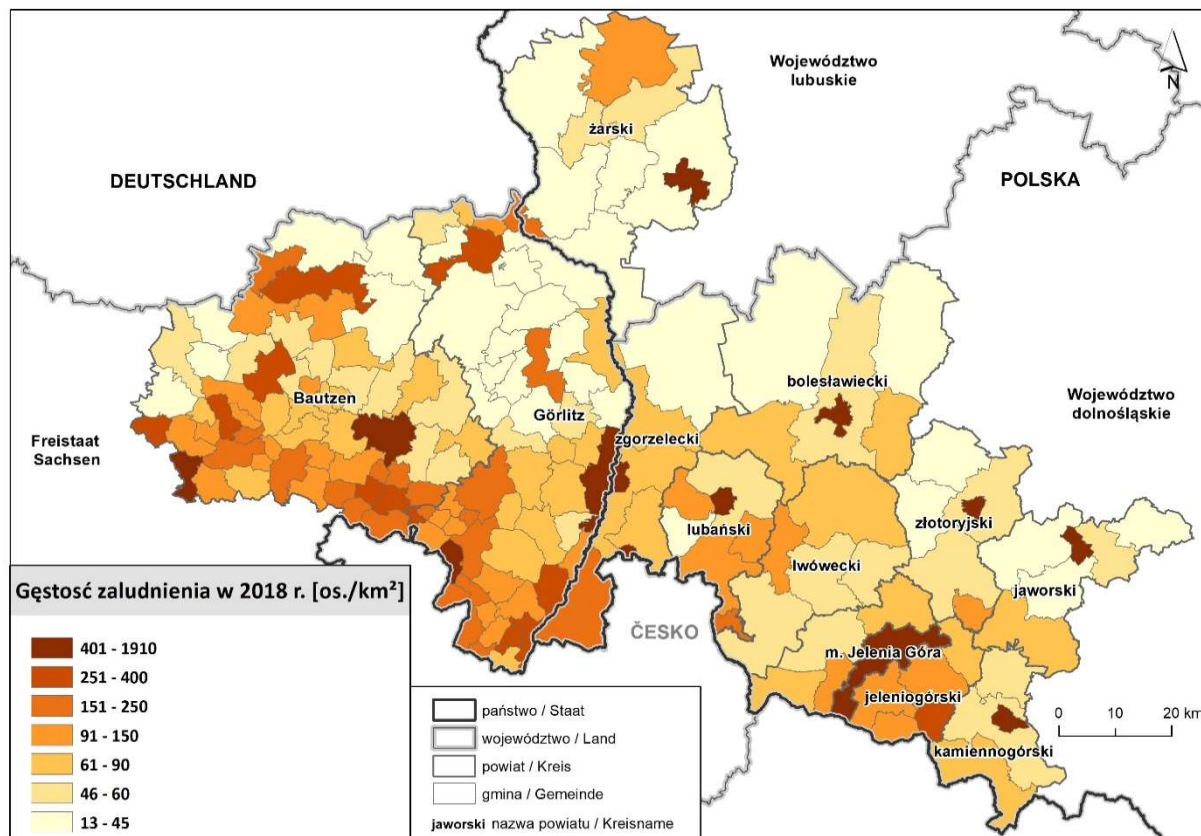
Oznaczenia: PL-SN – pogranicze polsko-saksońskie, PL- część polska obszaru wsparcia, SN – część saksońska obszaru wsparcia

Pogranicze polsko-saksońskie charakteryzuje się wyraźnym zróżnicowaniem przestrzennym poziomu zaludnienia – część północna obszaru jest zdecydowanie słabiej zaludniona od części południowej. Najwyższą gęstością zaludnienia (powyżej 250 osób na 1 km²) cechowały się gminy miejskie – po stronie polskiej: Zgorzelec (1 908), Bolesławiec (1 622), Lubań (1 323), Złotoryja (1 305), Jawor (1 213), Żary (1 142), Kamienna Góra (1 063), Jelenia Góra (729), Zawidów (703) i Kowary (296), a po stronie saksońskiej: Görlitz (834), Radeberg (619), Ebersbach-Neugersdorf (587), Bautzen (586), Zittau (380), Hoyerswerda (342), Wilthen (289), Pulsnitz (279), Kamenz (277), Schirgiswalde-Kirschau (256) i Weißwasser/O.L. (254), a także gminy położone w południowej części obszaru wsparcia: Ottendorf-Okrilla (384), Olbersdorf (310) i Oppach (295). Można zauważyć, że liderujące pod względem analizowanego wskaźnika polskie gminy miejskie odznaczały się zdecydowanie wyższym poziomem zaludnienia niż saksońskie gminy. Najślabiej zaludnione (poniżej 46 osób na 1 km²) były gminy położone w północnej części pogranicza – po stronie polskiej: Brody (14), Osiecznica (17), Przewóz (18), Gromadka (20), Węgliniec (25), Męcinka (34), Trzebiel (34), Lipinki Łużyckie (38), Paszowice (39), gmina wiejska Żary (42), Zagrodno (43), Pielgrzymka (44) i Wądroże Wielkie (44), a po stronie saksońskiej: Spreetal (17), Boxberg/O.L. (20), Hähnichen (25), Weißkeißel (25), Elsterheide (27), Kreba-Neudorf (27), Trebendorf (28), Laußnitz (29), Krauschwitz (32), Rietschen (35), Quitzdorf am See (35), Neißeau

²⁵ W stosunku do ogółu ludności pogranicza polsko-saksońskiego.

(36), Lohsa (39), Mücka (40), Waldhufen (40), Neukirch (41), Hohendubrau (41), Horka (42) i Schwepnitz (45), a także polska gmina Platerówka (34) zlokalizowana w powiecie lubańskim (mapa 3).

Mapa 3. Gęstość zaludnienia na obszarze wsparcia (2018)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego i Krajowego Urzędu Statystycznego Saksonii

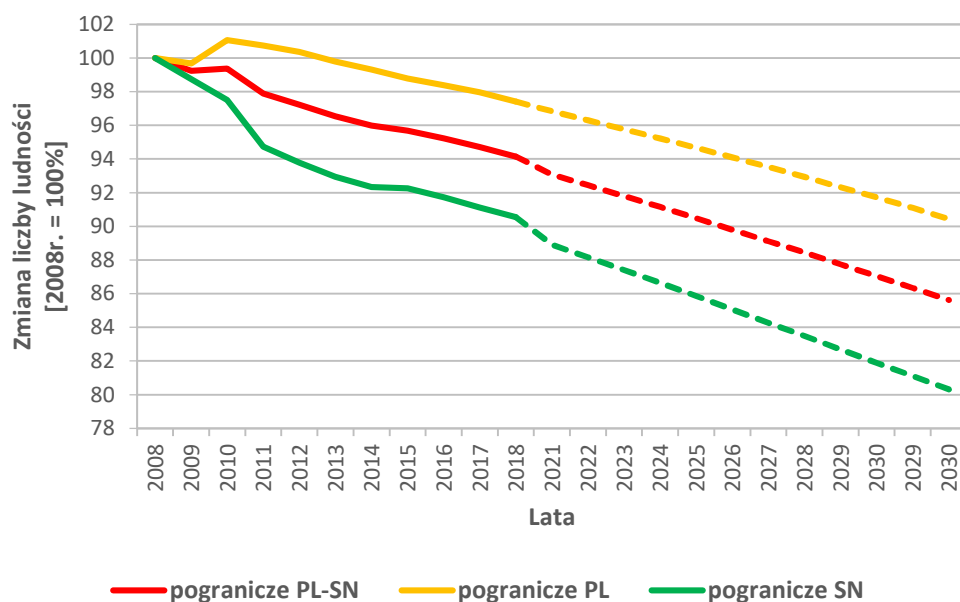
2.2. Zmiany liczby ludności

W latach 2008-2018 na pograniczu polsko-saksońskim nastąpił znaczny spadek liczby ludności. Łącznie przez okres 10 lat ubyło 75,5 tys. osób, co stanowiło 5,9% ogółu populacji (w województwie dolnośląskim zarejestrowano wzrost liczby ludności o 0,8%, a w Saksonii ubytek mieszkańców o 2,7%). Ten niekorzystny kierunek zmian liczby ludności zaznaczył się zarówno po stronie niemieckiej badanego terytorium, jak i po stronie polskiej, choć należy podkreślić różną intensywność zjawiska – w części polskiej spadek liczby ludności był relatywnie mniejszy (zasób mieszkańców zmniejszył się o 17,5 tys. osób, co stanowiło 2,6% ogółu ludności) niż w części saksońskiej (ubyło 58,0 tys. osób, co odpowiadało 9,5% ogółu tejże populacji); (wykres 1).

Ponadto na pograniczu polsko-saksońskim uwidoczniły się silne dysproporcje w zakresie zmian liczby ludności w układzie miasto-wieś. W miastach zaobserwowano niemal 2-krotnie wyższy spadek liczby mieszkańców (o 7,0%) niż na obszarach wiejskich (o 3,9%). Należy zaznaczyć, że zjawisko kształtowało się odmiennie w poszczególnych częściach pogranicza. Po stronie polskiej zaznaczył się przyrost ludności na obszarach wiejskich (o 1,3%), w szczególności w strefach podmiejskich miast: Bolesławca,

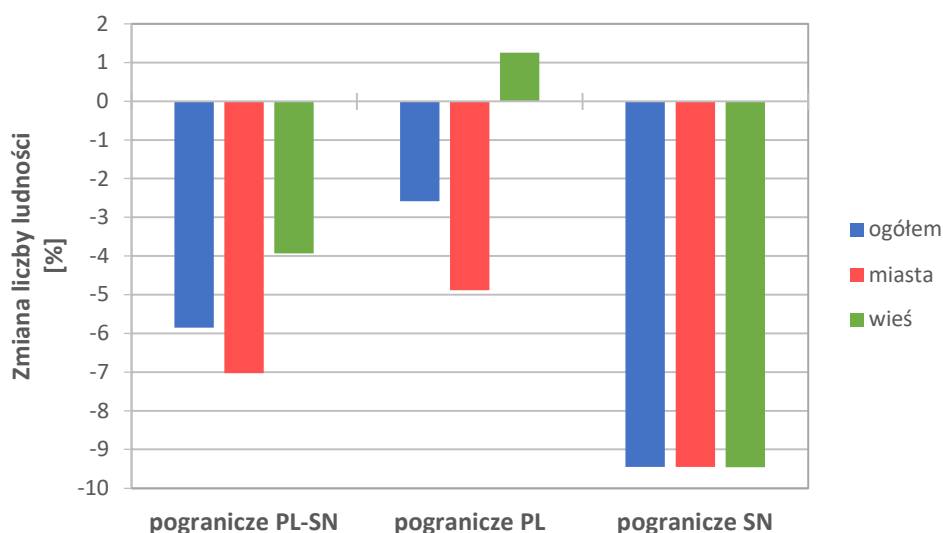
Jeleniej Góry, Zgorzelca i Żar, co związane jest z zachodzącym intensywnie procesem suburbanizacji, przy jednoczesnym ubytku ludności w miastach (o 4,9%). Natomiast część niemiecka cechowała się bardzo zbliżonym spadkiem liczby ludności w miastach (o 9,4%) i na obszarach wiejskich (o 9,5%); (wykres 2).

Wykres 1. Zmiana liczby ludności na obszarze wsparcia (2008-2018, 2019-2030)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego i Krajowego Urzędu Statystycznego Saksonii

Wykres 2. Zmiana liczby ludności w układzie miasta-wieś na obszarze wsparcia (2008-2018)

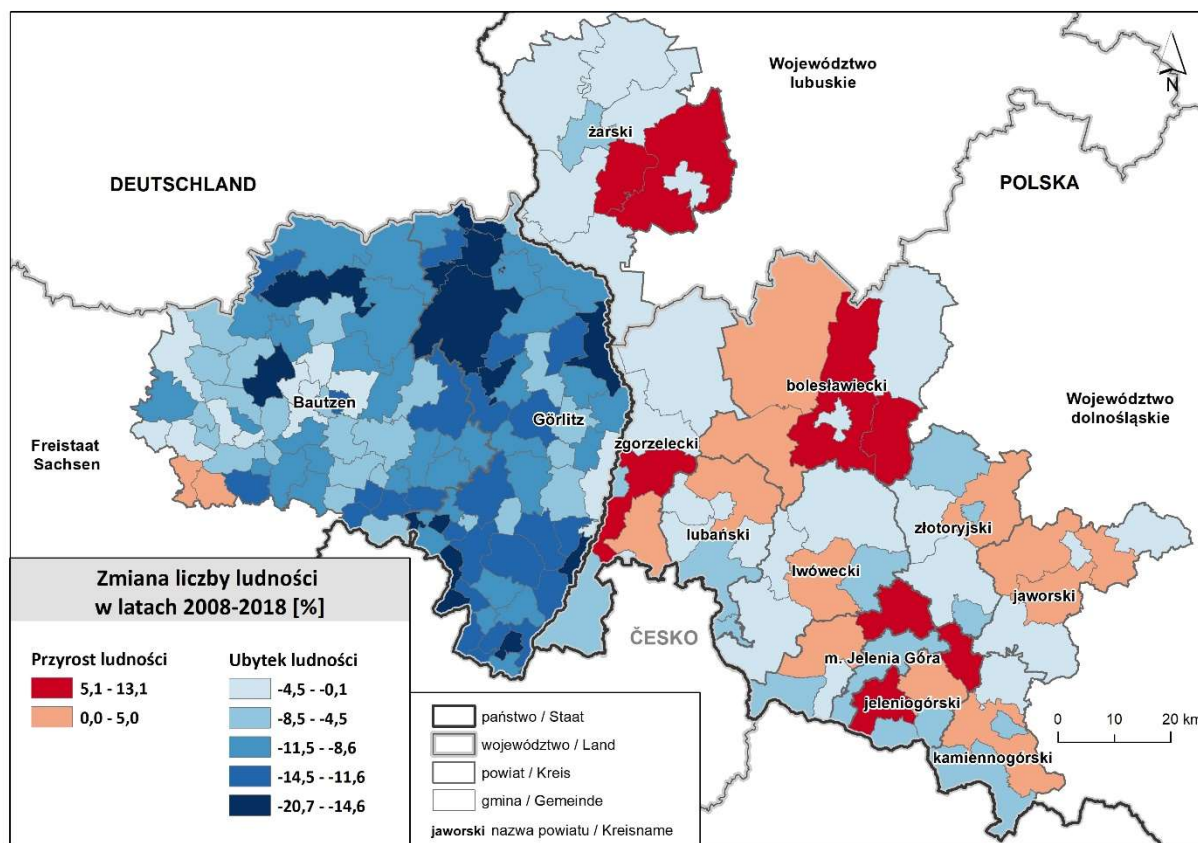

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego i Krajowego Urzędu Statystycznego Saksonii

W ujęciu lokalnym na pograniczu polsko-saksońskim w zmianach ludnościowych zdecydowanie dominował trend spadkowy – aż 150 gmin (87% ogółu gmin pogranicza) odnotowało spadek liczby ludności. Należy podkreślić, że korzystniejszą sytuację w zakresie zmian ludnościowych na obszarze wsparcia zaobserwowano po stronie polskiej niż po stronie saksońskiej. W niemieckiej części

pogranicza niemal wszystkie gminy zmniejszyły zasób ludnościowy (z wyjątkiem gmin: Arnsdorf i Stadt Radeberg, w których nastąpił nieznaczny wzrost liczby ludności – odpowiednio o 1,3% i 0,4%), a największe ubytki mieszkańców (poniżej -14,5%) wystąpiły w gminach położonych w szczególności w północnej części powiatów Görlitz i Bautzen oraz w gminach w południowo-wschodniej części pogranicza saksońskiego. Natomiast najmniejsze spadki liczby mieszkańców (powyżej -4,6%) zaobserwowano w gminach położonych głównie w części zachodniej. W polskiej części pogranicza wzrost liczby ludności odnotowano w gminach będących gminami wiejskimi lub miejsko-wiejskimi położonymi wokół ośrodków miejskich: Jeleniej Góry, Bolesławca, Lubania i Zgorzelca, Jawora i Złotoryi, Żar oraz Kamiennej Góry. Największe ubytki mieszkańców (od -8,3% do -4,6%) zarejestrowano w gminach usytuowanych w szczególności w południowej części polskiej części obszaru wsparcia (mapa 4).

Mapa 4. Zmiana liczby ludności na obszarze wsparcia (2008-2018)

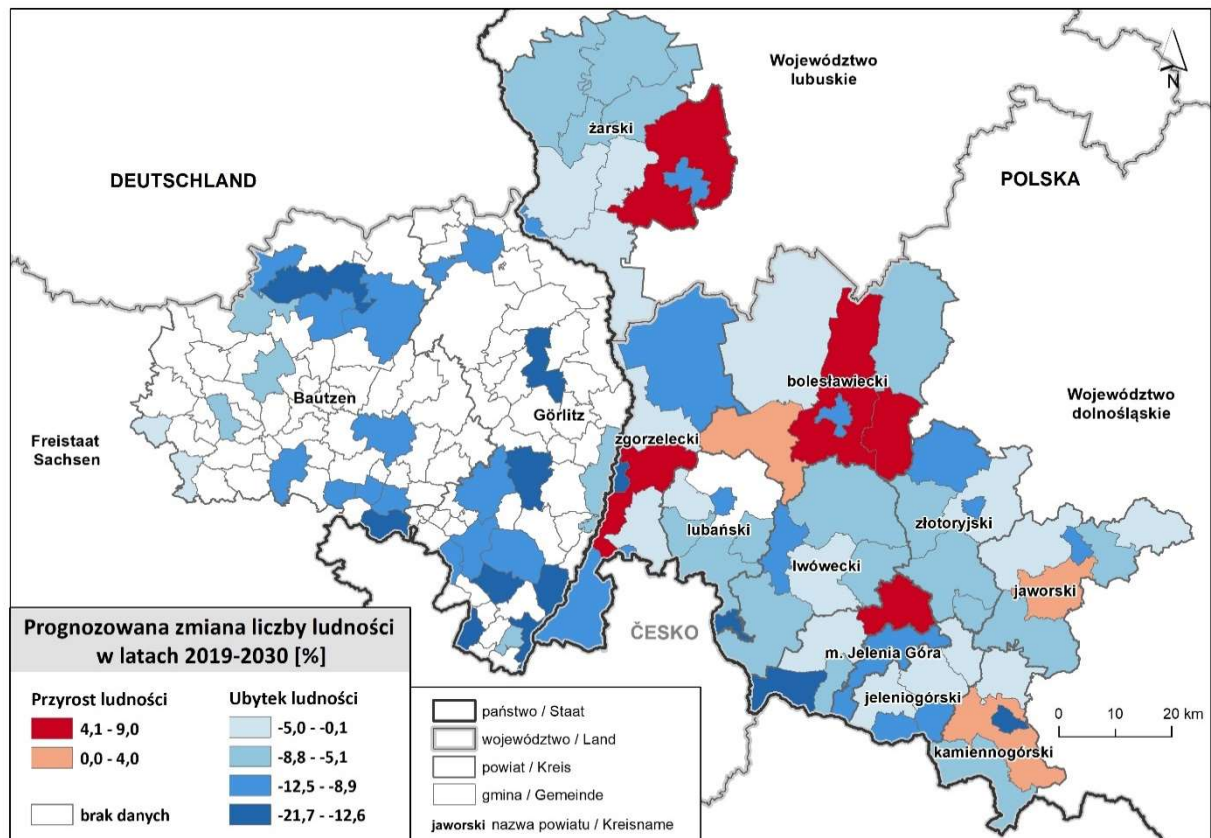

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego i Krajowego Urzędu Statystycznego Saksonii

Prognoza demograficzna dla obszaru pogranicza polsko-saksońskiego wskazuje, że trendy zmian ludnościowych obserwowane w latach 2008-2018 jeszcze się pogłębią w perspektywie do 2030 roku. W latach 2019-2030 liczba mieszkańców obszaru wsparcia zmniejszy się aż o 109,9 tys. osób, co stanowi 9,0% ogółu ludności. W części polskiej pogranicza nastąpi ubytek ludności o 47,1 tys. mieszkańców (czyli o 7,1%), a w części niemieckiej o 62,8 tys. osób. (czyli o 11,3%); (wykres 1). W korzystnej sytuacji demograficznej pozostanie jedynie 9 gmin w polskiej części pogranicza. Wzrost liczby mieszkańców przewidywany jest w 8 gminach wiejskich położonych w strefach podmiejskich:

Jeżów Sudecki (o 8,8%), Bolesławiec (7,8%), Warta Bolesławiecka (6,4%), Żary (4,5%), Zgorzelec (4,3%), Paszowice (1,3%), Kamienna Góra (0,5%) i Lubań (0,1%) oraz gminie miejsko-wiejskiej Nowogrodziec (0,7%). Należy podkreślić, że znacząco zwiększy się liczba gmin depopulacyjnych (wyludniających się), co jeszcze bardziej uwypukli dysproporcje przestrzenne pod względem poziomu zaludnienia. Zjawisko to uwidoczni się w szczególności na pograniczu polskim pomiędzy strefami podmiejskimi (w których będzie następował przyrost liczby mieszkańców) a strefami przejściowymi, czyli obszarami poza bezpośrednim oddziaływaniem ośrodków miejskich (w których przewiduje się znaczny ubytek liczby ludności). Prognozuje się, że procesy depopulacyjne będą zachodziły w większości gmin pogranicza (zarówno w części polskiej, jak i w części saksońskiej), a ich intensywność będzie jeszcze większa niż w poprzednich latach. W niektórych gminach zwłaszcza położonych po saksońskiej stronie pogranicza prognozuje się ubytek ludności na poziomie poniżej -12,5% - są to gminy: Stadt Hoyerswerda (-21,6%), Stadt Reichenbach/O.L. (-17,3%), Stadt Niesky (-17,0%), Szklarska Poręba (-15,7%), gmina miejska Kamienna Góra (-15,7%), Oderwitz (-15,6%), gmina miejska Zgorzelec (-14,3%), Świeradów-Zdrój (-14,0%), Großschönau (-14,0%), Stadt Zittau (-12,9%) i Sohland a. d. Spree (-12,9%); (mapa 5).

Mapa 5. Prognozowana zmiana liczby ludności na obszarze wsparcia (2019-2030)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego i Krajowego Urzędu Statystycznego Saksonii

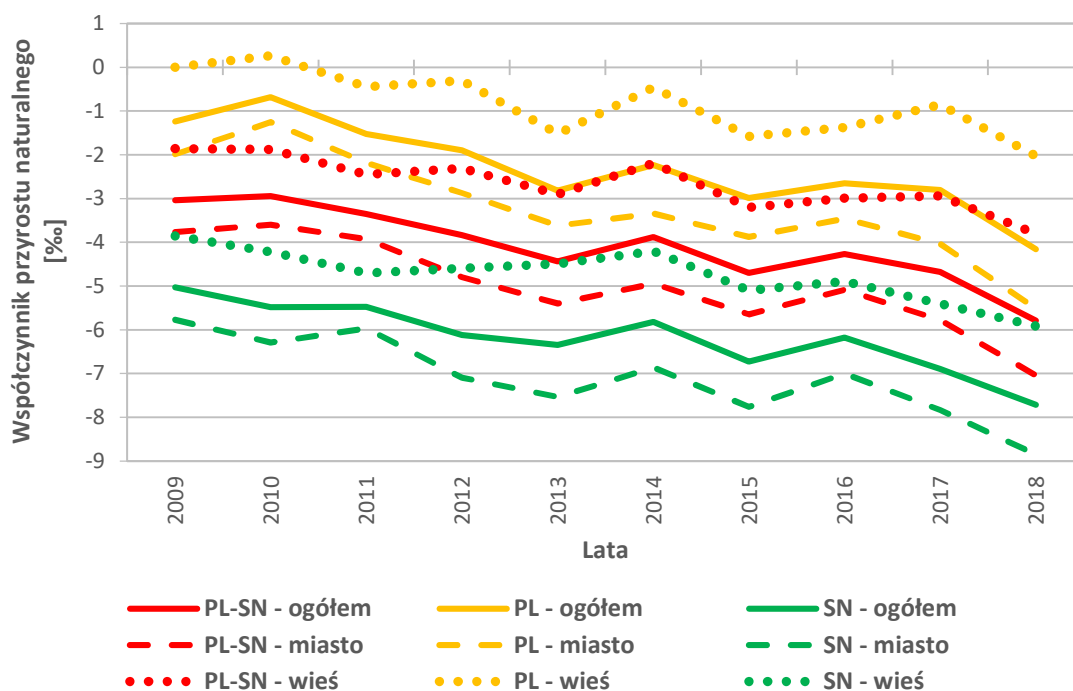
Uwaga: w saksońskiej części obszaru pogranicza ze względu na brak danych statystycznych uwzględniono jedynie gminy posiadające powyżej 5 tys. mieszkańców

2.2.1. PRZYROST NATURALNY

O pogarszającej się sytuacji ludnościowej na obszarze wsparcia Programu świadczy m.in. zmniejszający się współczynnik przyrostu naturalnego²⁶. W latach 2008-2018 na obszarze wsparcia odnotowano spadek wartości współczynnika (z poziomu -3,0‰ do poziomu -5,8‰). W części polskiej współczynnik przyrostu naturalnego obniżył się z poziomu -1,2‰ do poziomu -4,2‰, a w części niemieckiej zmniejszył się z -4,6‰ do -7,7‰. Zarówno na pograniczu polskim, jak i na pograniczu saksońskim sytuacja ta w badanym okresie wynikała ze wzrostu liczby zgonów (w 2009 roku współczynnik zgonów w części polskiej pogranicza wynosił 11,3‰, a w 2018 roku 12,2‰, natomiast w części saksońskiej osiągnął wartości – odpowiednio: 12,5‰ i aż 15,2‰). Jednocześnie poziom urodzeń obniżył się bądź był zbliżony (w 2009 roku współczynnik urodzeń na pograniczu polskim był równy 10,1‰, a w 2018 roku 8,0‰, natomiast na pograniczu saksońskim wynosił – stosownie: 7,5‰ i 7,5‰).

Co istotne, trend spadkowy w zakresie współczynnika przyrostu naturalnego zaobserwowano zarówno na obszarach miejskich (współczynnik zmniejszył się z -3,8‰ do -7,0‰), jak i na obszarach wiejskich (spadek z -1,9‰ do -3,8‰), a także niezależnie od położenia typu obszaru względem granicy. Miasta w części polskiej cechowały się spadkiem wskaźnika z -2,0‰ do -5,5‰, a w części niemieckiej spadkiem z -5,8‰ do -8,8‰, natomiast we wsiach po stronie polskiej przyrost naturalny zmniejszył się z 0,0‰ do -2,0‰, a po stronie saksońskiej zmniejszył się z -3,9‰ do -5,9‰. Przytoczone dane wskazują, że tylko obszary wiejskie po polskiej stronie pogranicza na początku badanego okresu (w latach 2008-2010) charakteryzowały się dodatnim przyrostem naturalnym (wykres 3).

Wykres 3. Przyrost naturalny na obszarze wsparcia (2008-2018)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego i Krajowego Urzędu Statystycznego Saksonii

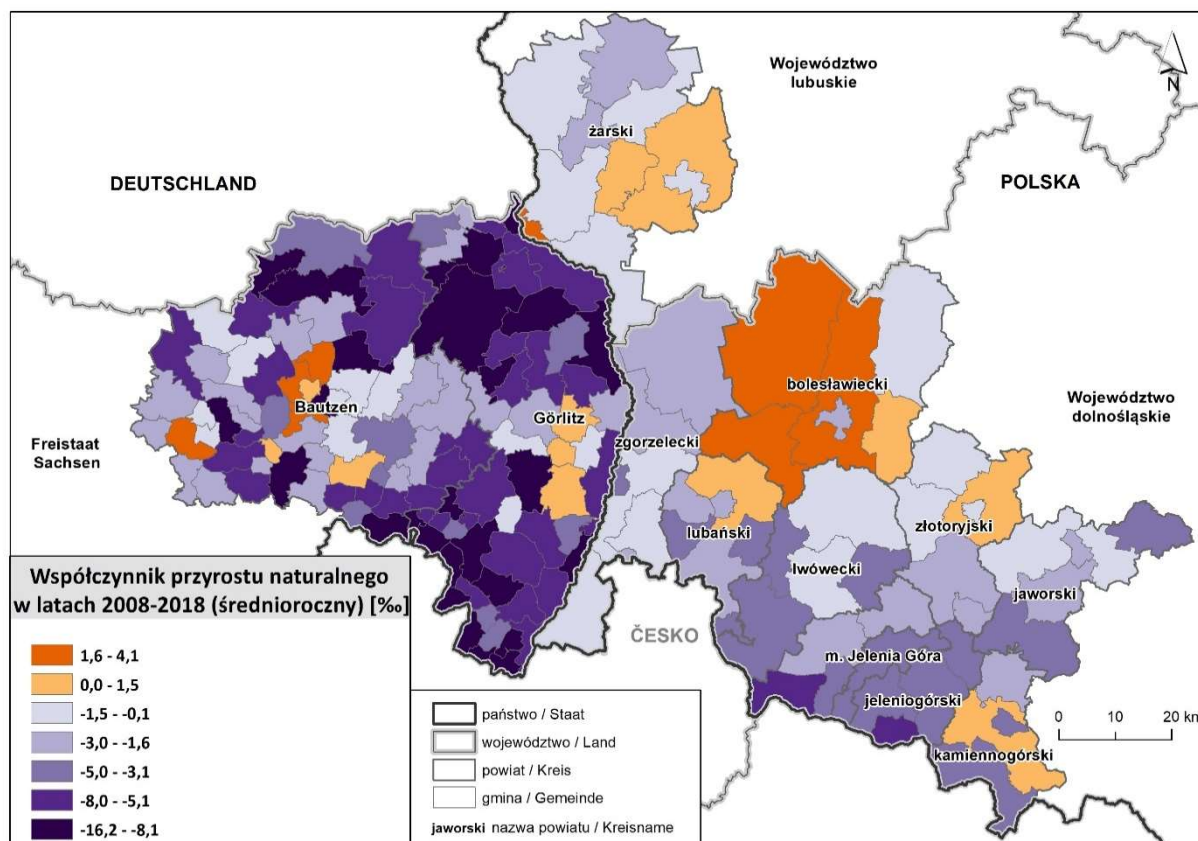
²⁶ Współczynnik przyrostu naturalnego – stosunek różnicy między liczbą urodzeń żywych i liczbą zgonów do liczby ludności w połowie badanego okresu lub do średniego stanu ludności w tym okresie – wyrażony w ‰ (tj. na 1000 ludności).

W latach 2008-2018 współczynnik przyrostu naturalnego w ujęciu średniorocznym na pograniczu polsko-saksońskim wyniósł -4,1‰ (w Unii Europejskiej 0,3‰). Należy podkreślić znaczące zróżnicowanie przestrzenne w zakresie wartości współczynnika po obu stronach granicy – w części niemieckiej osiągnął wartość ponad 3-krotnie niższą (kształtował się na poziomie -6,1‰; w Saksonii -4,1‰) niż w części polskiej (był równy -2,3‰; w województwie dolnośląskim -1,1‰).

W układzie lokalnym ubytek naturalny wystąpił w większości gmin zarówno w części saksońskiej (w 101 jednostkach, co stanowiło 91% ogółu gmin), jak i w części polskiej (w 51 jednostkach, 84% ogółu gmin). Najbardziej niekorzystną sytuację w zakresie przyrostu naturalnego (współczynnik był niższy niż -8,0‰) odnotowano w szczególności w gminach niemieckich położonych peryferyjnie na północy i na południu obszaru wsparcia. Po stronie polskiej problem ubytku naturalnego w największym stopniu uwidocznił się w szczególności w gminach położonych w Sudetach i na Przedgórzu Sudeckim, w których współczynnik przyrostu naturalnego kształtował się w przedziale wartości od -6,8‰ do -3,1‰.

Dodatni przyrost naturalny cechował zaledwie 20 gmin obszaru wsparcia (po 10 po stronie polskiej i niemieckiej), z czego najwyższe wartości współczynnika (powyżej 1,5‰) odnotowały niemieckie gminy położone na zachód od miasta Bautzen: Ralbitz-Rosenthal (4,0‰), Panschwitz-Kuckau (2,5‰), Wachau (1,9‰), Nebelschütz (1,8‰), oraz polskie gminy usytuowane w powiecie bolesławieckim: Osiecznica (2,7‰), gmina wiejska Bolesławiec (2,6‰) i Nowogrodziec (1,9‰); (mapa 6).

Mapa 6. Przyrost naturalny na obszarze wsparcia (2008-2018)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego i Krajowego Urzędu Statystycznego Saksonii

2.2.2. MIGRACJE

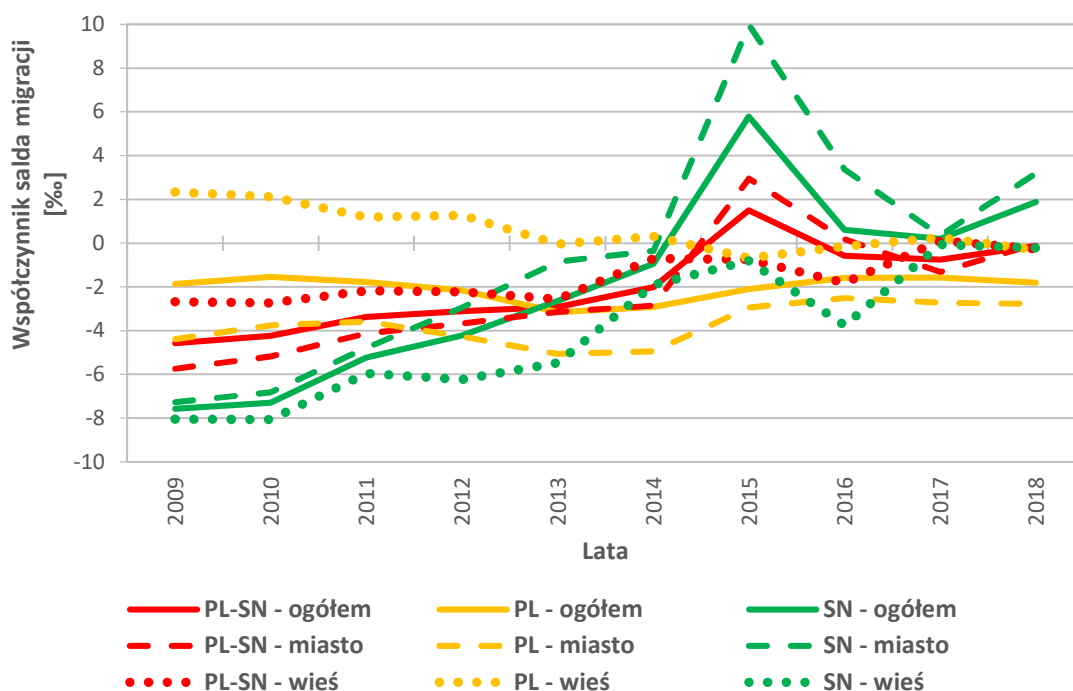
Również znaczące dysproporcje w obszarze wsparcia wystąpiły w zakresie salda migracji²⁷ (z poziomu -4,6‰ do poziomu -0,1‰). Również w obszarach składowych (tj. po obu stronach granicy) zjawisko to cechowało się tendencją wzrostową, choć o różnej intensywności – w części polskiej współczynnik salda migracji zwiększył się nieznacznie (z poziomu -1,9‰ do poziomu -1,8‰), natomiast w części niemieckiej zaobserwowano znaczący wzrost jego wartości (z poziomu -7,6‰ do poziomu 1,9‰). Na pograniczu saksońskim zjawisko to było spowodowane wzrostem napływu ludności (w 2009 roku współczynnik napływu wędrownego wynosił 19,3‰, a 2018 roku 26,2‰), przy jednoczesnym spadku odpływu mieszkańców (na początku badanego okresu współczynnik odpływu wędrownego był równy 26,9‰, a na końcu okresu wyniósł 24,3‰). Nieco odmiennie sytuacja kształtowała się na pograniczu polskim. Wprawdzie zaobserwowano także wzrost napływu ludności, ale jego intensywność była zdecydowanie mniejsza (współczynnik napływu ludności wynosił – stosownie: 11,6‰ i 12,1‰). Dodatkowo w polskiej części pogranicza zwiększył się odpływ mieszkańców (w 2009 roku współczynnik odpływu wędrownego osiągnął wartość 13,5‰, a w 2018 roku 13,9‰).

Na pograniczu polsko-saksońskim pomiędzy poszczególnymi typami obszarów (miejskimi i wiejskimi) uwidoczniły się jednakowe kierunki zmian współczynnika salda migracji – na obszarach miejskich współczynnik zwiększył się z -5,7‰ do 0,0‰, a na obszarach wiejskich wzrósł z -2,7‰ do -0,3‰. Należy jednak zauważyć różnice pod względem kierunku zmian analizowanego współczynnika pomiędzy miastami a wsiami po obu stronach granicy. O ile na obszarach miejskich zarówno w polskiej części obszaru, jak i w saksońskiej nastąpił wzrost salda migracji (po stronie polskiej z -4,4‰ do -2,8‰, a po stronie saksońskiej z -7,3‰ do 3,2‰), o tyle na obszarach wiejskich zaobserwowano odwrotne tendencje zmian – w części polskiej saldo migracji zmalało z 2,3‰ do -0,3‰, natomiast w części niemieckiej wzrosło z -8,1‰ do -0,2‰ (wykres 4).

Pomimo korzystnych zmian salda migracji zaobserwowanych w latach 2008-2018 (nastąpił wzrost wartości współczynnika salda migracji z poziomu -4,6‰ do poziomu -0,1‰), to wartość współczynnika salda migracji w ujęciu średniorocznym pozostała ujemna zarówno w skali całego pogranicza (wynosiła -2,0‰; w Unii Europejskiej 2,3‰), jak i w poszczególnych jego częściach – po stronie polskiej współczynnik ukształtował się na poziomie -2,1‰ (dla porównania w województwie dolnośląskim 0,6‰), a po stronie niemieckiej osiągnął wartość -2,0‰ (w Saksonii 3,3‰).

²⁷ Współczynnik salda migracji – stosunek różnicy między napływem (imigracja), a odpływem (emigracja) ludności z danego obszaru do liczby ludności w połowie badanego okresu lub do średniego stanu ludności w tym okresie – wyrażony w ‰ (tj. na 1000 ludności).

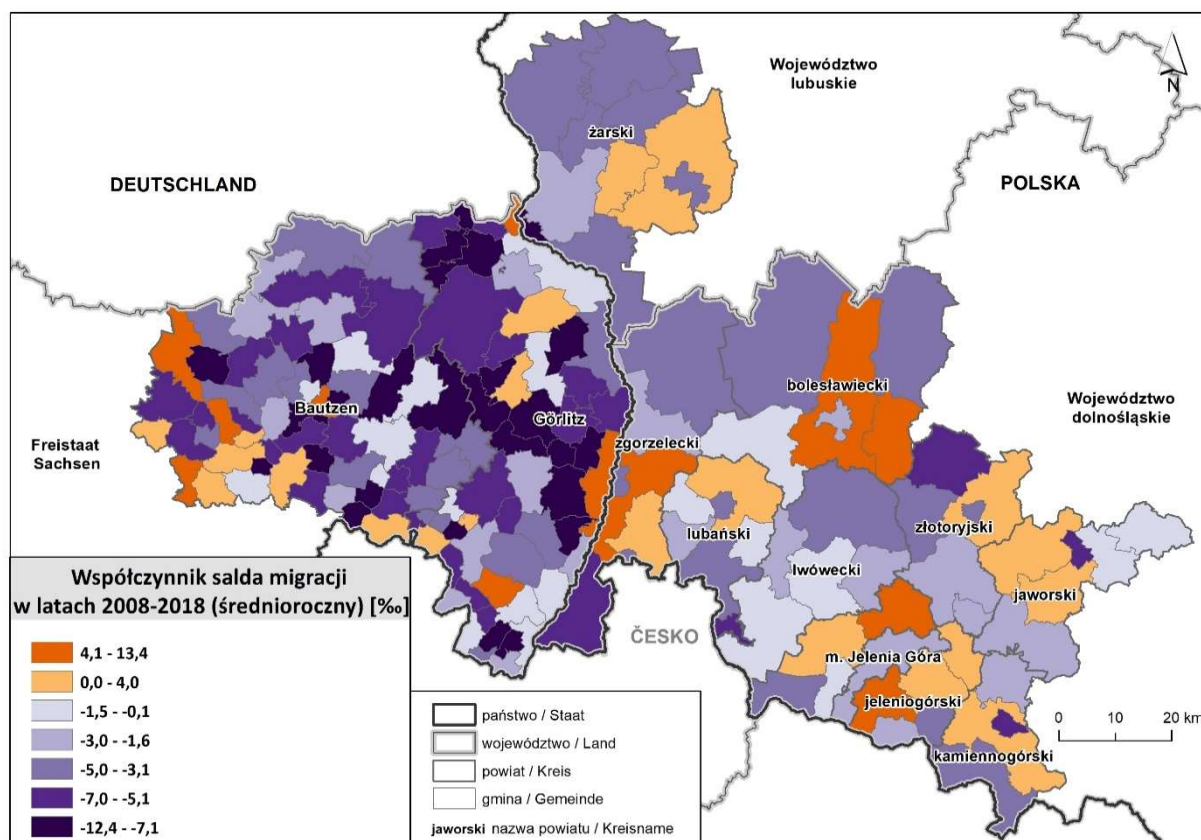
Wykres 4. Migracje na obszarze wsparcia (2008-2018)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego i Krajowego Urzędu Statystycznego Saksonii

W ujęciu lokalnym, podobnie jak w przypadku przyrostu naturalnego, większość gmin w części polskiej (42 jednostki, co stanowiło 69% ogółu gmin) oraz w części saksońskiej (99 jednostek, czyli 89% ogółu gmin) zanotowała ujemne wartości współczynnika salda migracji. Najbardziej niekorzystną sytuacją pod względem badanego zjawiska (saldo migracji było niższe niż -10,0‰) charakteryzowały się przede wszystkim gminy niemieckie usytuowane w północnej i środkowej części obszaru. W części polskiej najbardziej ujemne saldo migracji (w przedziale od -9,1‰ do -3,2‰) uwidoczniło się w szczególności w gminach miejskich m.in.: Łęknica (-9,1‰), Kamienna Góra (-7,3‰), Świeradów-Zdrój (-6,6‰), Jawor (-5,3‰) i Szklarska Poręba (-5,1‰). Dodatnie saldo migracji zanotowało jedynie 31 gmin obszaru wsparcia Programu (19 po stronie polskiej i 12 po stronie niemieckiej), z czego najwyższymi wartościami badanego współczynnika (powyżej 5,0‰) odznaczały się polskie gminy wiejskie położone wokół ośrodków miejskich: Jeleniej Góry, Bolesławca, Zgorzelca, Żar, Jawora i Kamiennej Góry, a także niemieckie gminy miejskie: Stadt Görlitz (5,2‰) i Stadt Radeberg (3,8‰). Dane te wskazują, że w polskiej części pogranicza w strefach podmiejskich zachodzą intensywne procesy suburbanizacji (mapa 7).

Mapa 7. Migracje na obszarze wsparcia (2008-2018)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego i Krajowego Urzędu Statystycznego Saksonii

2.3. Struktura ludności

2.3.1. STRUKTURA LUDNOŚCI WEDŁUG PŁCI

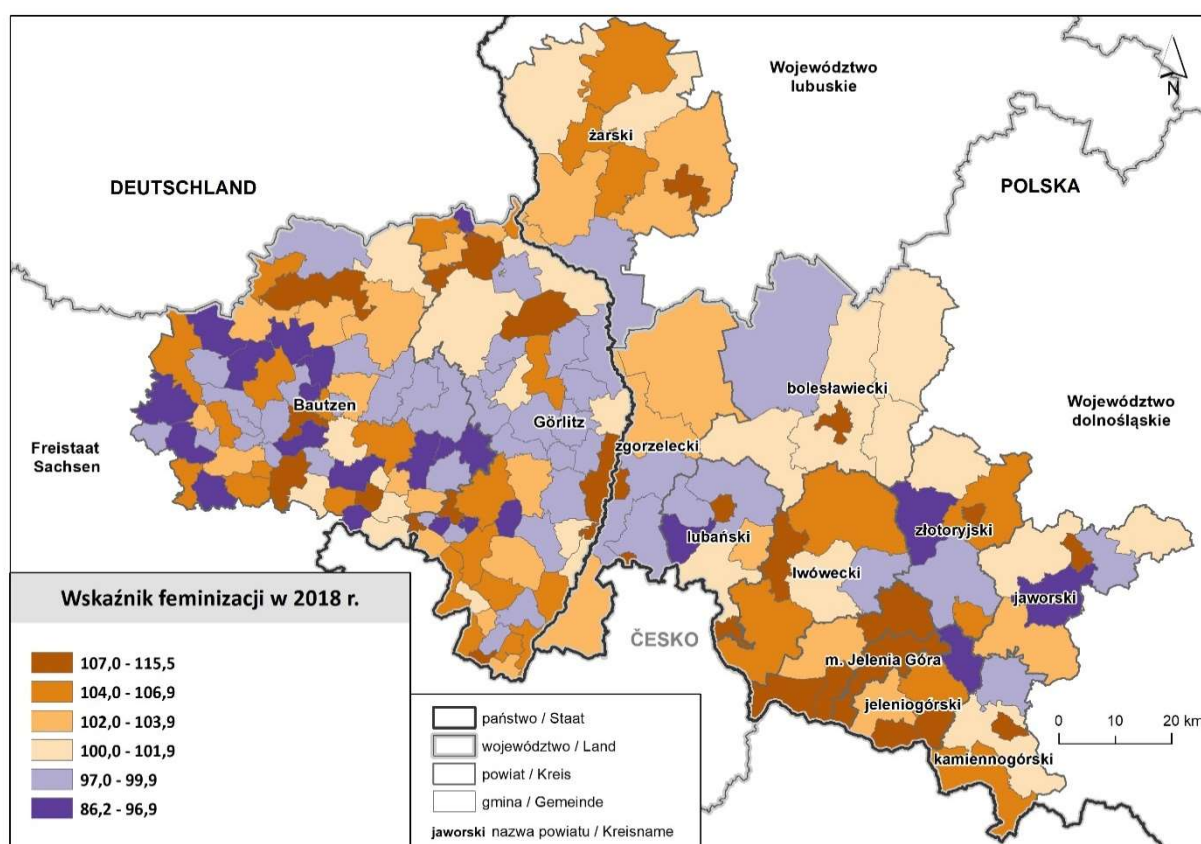
Zmiany liczby ludności na pograniczu polsko-saksońskim obserwowane w latach 2008-2018 i prognozowane w lata 2019-2030 przyczyniają się i będą się przyczyniać do istotnych zmian w strukturze ludności. Obszar wsparcia pod względem struktury ludności według płci w 2018 roku cechował się nadwyżką liczby kobiet nad liczbą mężczyzn – wskaźnik feminizacji²⁸ wyniósł 105,1 kobiet na 100 mężczyzn (w Unii Europejskiej 104,5). Wskaźnik ten kształtował się jednak odmiennie po obu stronach granicy – w części polskiej przewaga liczby kobiet była zdecydowanie większa (wskaźnik feminizacji osiągnął wartość 106,6; dla porównania w województwie dolnośląskim 108,0) niż w części niemieckiej (wskaźnik feminizacji był równy 103,3; w Saksonii 102,9). Jeszcze większe zróżnicowanie zjawiska można zaobserwować w układzie miasto-wieś. Zarówno w części polskiej, jak i w części saksońskiej pogranicza na obszarach miejskich zdecydowanie przeważały kobiety nad mężczyznami, przy czym w polskiej części analizowanego terytorium dysproporcja w strukturze ludności według płci była zdecydowanie większa niż w części niemieckiej (w polskich miastach na 100 mężczyzn przypadano

²⁸ Wskaźnik feminizacji – liczba kobiet przypadająca na 100 mężczyzn.

110,8 kobiet, a na wsiach 100,4, natomiast w niemieckich miastach współczynnik feminizacji wynosił 105,4, a na wsiach 100,0).

W układzie lokalnym również uwidoczniło się relatywnie duże zróżnicowanie poziomu feminizacji. Zdecydowana większość gmin położonych w polskiej części pogranicza (77%) charakteryzowała się nadwyżką kobiet nad mężczyznami. Zaledwie 14 gmin, będących w większości gminami o dominującej funkcji rolniczej, zanotowało przewagę liczby mężczyzn nad liczbą kobiet, natomiast najwyższymi wartościami wskaźnika feminizacji (powyżej 107,0) wyróżniły się na pograniczu polskim gminy będące w szczególności gminami miejskimi. W niemieckiej części pogranicza liczebność gmin, w których zaobserwowano przewagę liczby kobiet nad mężczyznami w niewielkim stopniu przewyższała liczebność gmin z dominacją mężczyzn – stanowiły one 52% ogółu gmin; (mapa 8).

Mapa 8. Wskaźnik feminizacji na obszarze wsparcia (2008-2018)

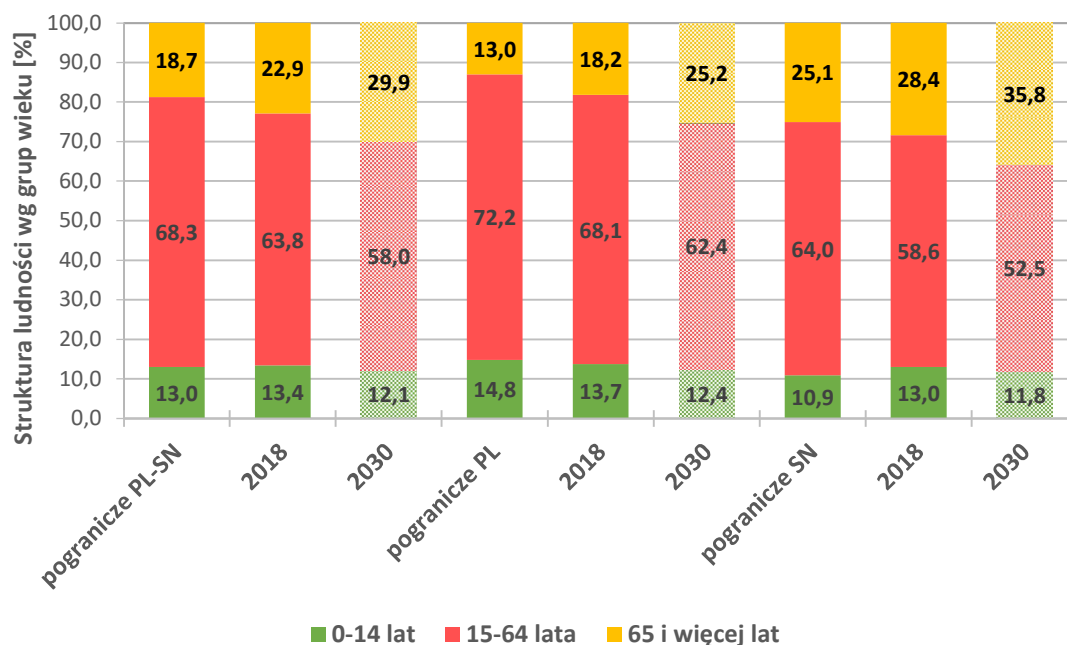
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego i Krajowego Urzędu Statystycznego Saksonii

2.3.2. STRUKTURA LUDNOŚCI WEDŁUG WIEKU

Na pograniczu polsko-saksońskim w 2018 roku ludność w wieku przedprodukcyjnym stanowiła 13,4% ogółu mieszkańców (w Unii Europejskiej 15,5%), ludność w wieku produkcyjnym liczyła 63,8% populacji (w Unii Europejskiej 64,5%), a ludność w wieku poprodukcyjnym obejmowała 22,9% mieszkańców

(w Unii Europejskiej 20,0%)²⁹. Strukturę ludności według wieku na analizowanym obszarze wsparcia należy uznać za niekorzystną na tle przestrzeni europejskiej, ponieważ cechuje ją względnie wysoki udział ludności starej (powyżej 65 lat) – o 3,3 p.p. wyższy od średniego poziomu europejskiego, a także stosunkowo niski udział ludności młodej (0-14 lat) – o 2,1 p.p. niższy od przeciętnego poziomu europejskiego (wykres 5).

Wykres 5. Struktura ludności według grup wieku na obszarze wsparcia [2008, 2018, 2030].

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego i Krajowego Urzędu Statystycznego Saksonii

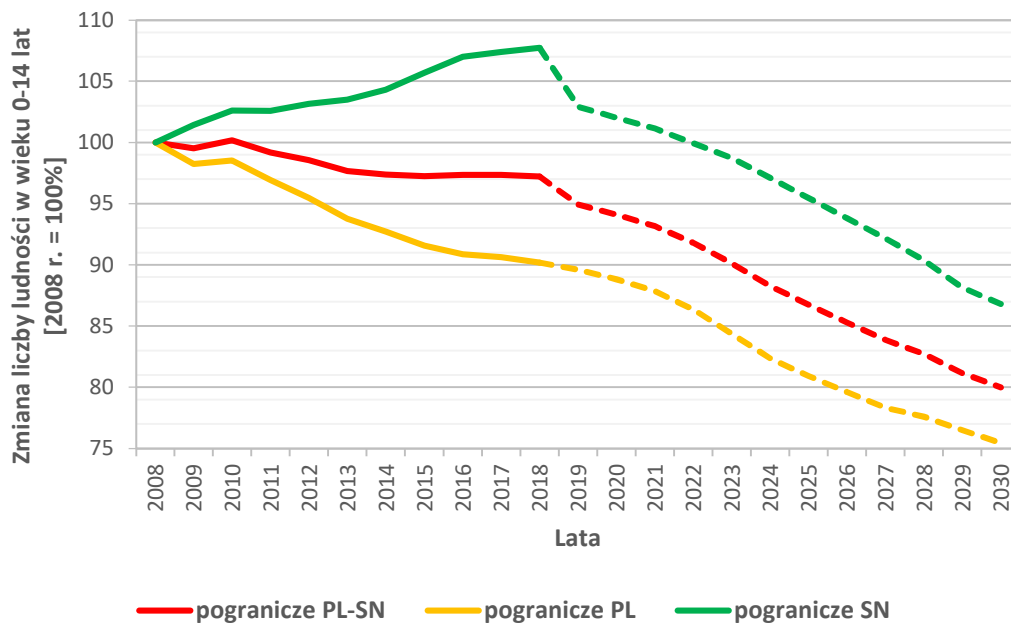
Zdecydowanie gorszą strukturą ludności według wieku wyróżniała się część niemiecka pogranicza, w której zanotowano względnie wysoki udział ludności w wieku poprodukcyjnym – tj. 28,4% populacji (w części polskiej grupa ta stanowiła 18,2% ogółu mieszkańców, czyli aż o 10,2 p.p. mniej; dla porównania: w Saksonii 26,1%, a w województwie dolnośląskim 18,4%) i relatywnie niski udział ludności w wieku produkcyjnym – tj. 58,6% (w części polskiej grupa ta obejmowała 68,1% populacji, czyli o 9,5 p.p. więcej; w Saksonii 60,6%, a w województwie dolnośląskim 67,1%), przy jednocześnie niewielkim odsetku ludności w wieku przedprodukcyjnym – tj. 13,0% mieszkańców (w części polskiej 13,7%; w Saksonii 13,3%, a w województwie dolnośląskim 14,5%).

O pogarszającej się sytuacji demograficznej na pograniczu polsko-saksońskim świadczą istotne zmiany liczebności poszczególnych grup ludności według wieku, których negatywne konsekwencje uwidocznia się również w przyszłości. W latach 2008-2018 nastąpił wyraźny spadek liczby ludności w wieku produkcyjnym o 12,1% (w części polskiej o 8,2%, a w części niemieckiej aż o 17,0%); (wykres 7). Towarzyszył jemu wzrost liczby ludności w wieku poprodukcyjnym o 14,9% (w części polskiej aż o 36,7%, a w części niemieckiej o 2,4%); (wykres 8). Na obszarze wsparcia odmiennie kształtował się kierunek zmian liczby ludności młodej (0-14 lat). W części polskiej zaobserwowano niekorzystne zjawisko – spadek liczby ludności w tejże grupie o 9,8%, natomiast w części saksońskiej nastąpiło pozytywne przekształcenie – wzrost liczby ludności w wieku przedprodukcyjnym o 7,7%. Na całym

²⁹ Ludność według grup wieku – ludność w wieku przedprodukcyjnym (0-14 lat), ludność w wieku produkcyjnym (15-64 lata) i ludność w wieku poprodukcyjnym (65 lat i więcej).

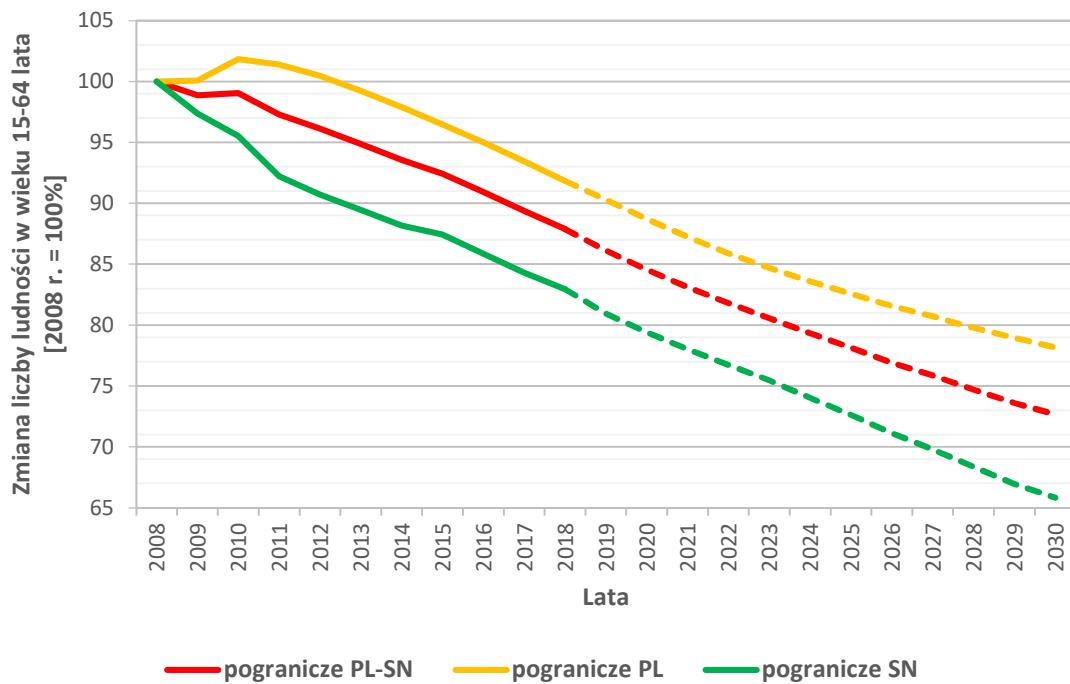
obszarze wsparcia liczebność grupy ludności będącej w wieku 0-14 lat zmniejszyła się o 2,8% (wykres 6).

Wykres 6. Zmiana liczby ludności w wieku 0-14 lat na obszarze wsparcia (2008-2018, 2019-2030)

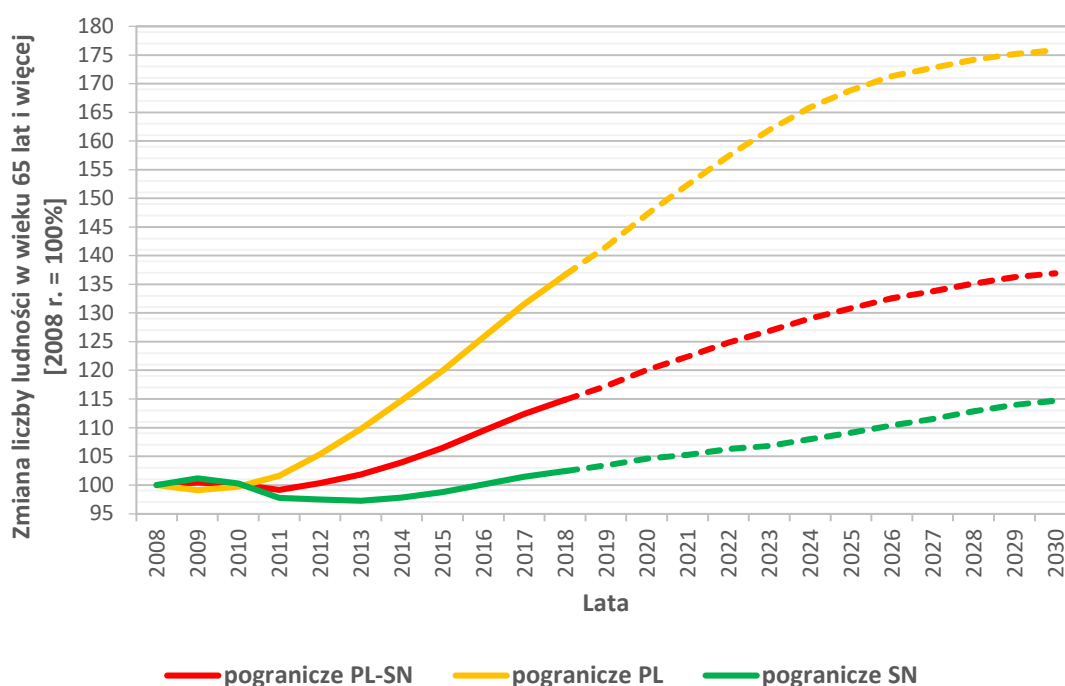
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego i Krajowego Urzędu Statystycznego Saksonii

Wykres 7. Zmiana liczby ludności w wieku 15-64 lata na obszarze wsparcia (2008-2018, 2019-2030)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego i Krajowego Urzędu Statystycznego Saksonii

Wykres 8. Zmiana liczby ludności w wieku 65 lat i więcej na obszarze wsparcia (2008-2018, 2019-2030)

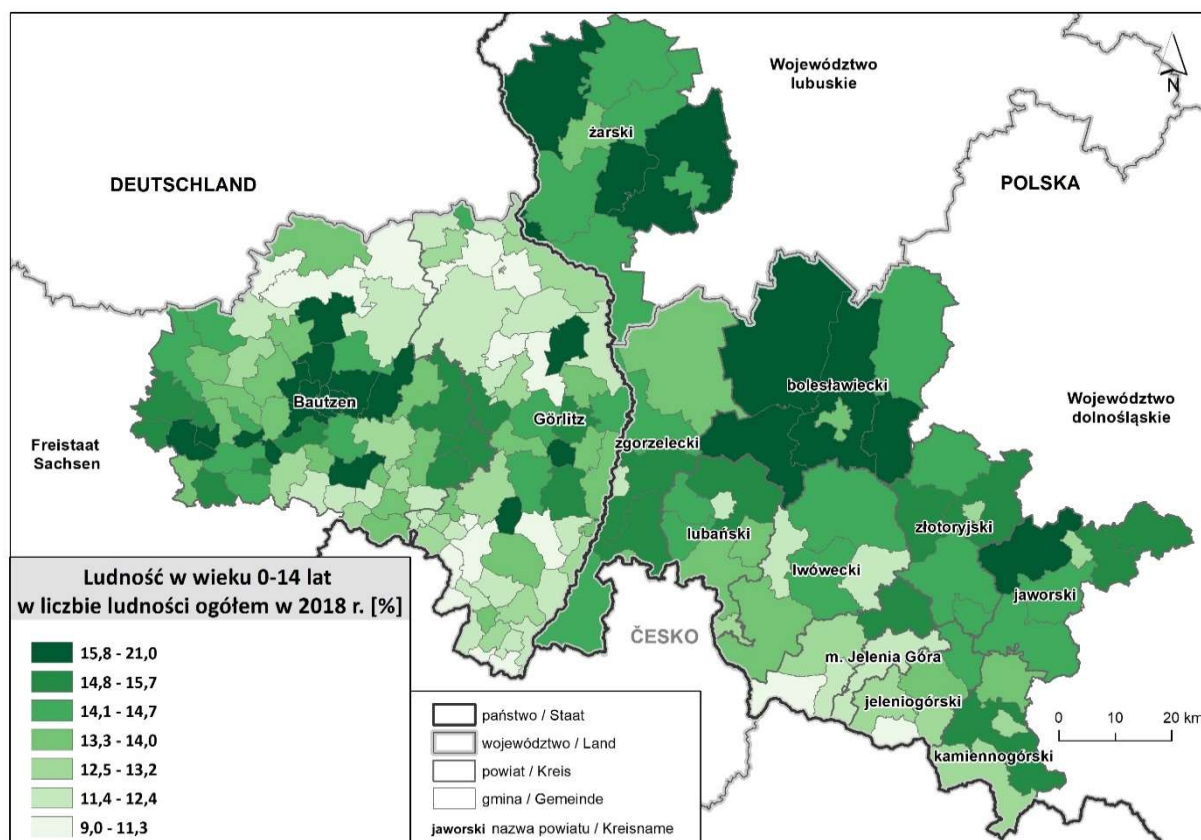

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego i Krajowego Urzędu Statystycznego Saksonii

Prognoza demograficzna dla obszaru pogranicza polsko-saksońskiego przewiduje pogłębienie się niekorzystnych tendencji. Prognozuje się, że w latach 2019-2030 liczba ludności w wieku produkcyjnym zmniejszy się aż o 17,3% i będzie stanowić tylko 58,0% ogółu populacji (w części polskiej spadek o 14,9% - 62,4% ogółu mieszkańców, w części niemieckiej spadek o 20,6% - 52,5% ogółu ludności); (wykres 5 i wykres 7). Jednocześnie w analizowanym okresie nastąpi znaczny wzrost liczby ludności starej (powyżej 65 lat) o 19,2%, która będzie obejmować aż 29,9% ogółu mieszkańców (w części polskiej wzrost o 28,7% - 25,2% ogółu populacji, w części niemieckiej wzrost o 12,0% - 35,8% ogółu ludności); (wykres 5 i wykres 8). Dodatkowo liczba ludności w wieku przedprodukcyjnym zmniejszy się o 17,7% i będzie stanowić 12,1% ogółu mieszkańców (w części polskiej spadek o 16,4% - 12,4% ogółu ludności; w części niemieckiej spadek o 19,4% - 11,8% ogółu populacji); (wykres 5 i wykres 6).

Dysproporcje w strukturze ludności według wieku zarysowują się jeszcze wyraźniej pomiędzy poszczególnymi gminami po obu stronach granicy. W 2018 roku gminy położone w polskiej części pogranicza cechowały się korzystniejszą sytuacją demograficzną pod względem udziału ludności w wieku 0-14 lat w liczbie ludności ogółem niż gminy niemieckie. Najwyższe wartości analizowanego wskaźnika (powyżej 15,7% ludności w wieku przedprodukcyjnym w ogóle mieszkańców) po polskiej stronie pogranicza notowały gminy wiejskie bądź miejsko-wiejskie w szczególności położone w północnej części obszaru. Z kolei najniższy udział ludności w wieku przedprodukcyjnym (poniżej 12,5%) zanotowano w gminach zlokalizowanych w południowej części terytorium. Na pograniczu saksońskim najwyższym udziałem ludności młodej (powyżej 14,7%) wyróżniły się gminy położone w środkowej części obszaru, zwłaszcza gminy usytuowane na zachód od miasta Bautzen. Natomiast najniższy udział ludności w wieku przedprodukcyjnym (poniżej 11,4%) zanotowały gminy położone peryferyjnie (na północy i na południu) w obrębie powiatów Görlitz i Bautzen; (mapa 9).

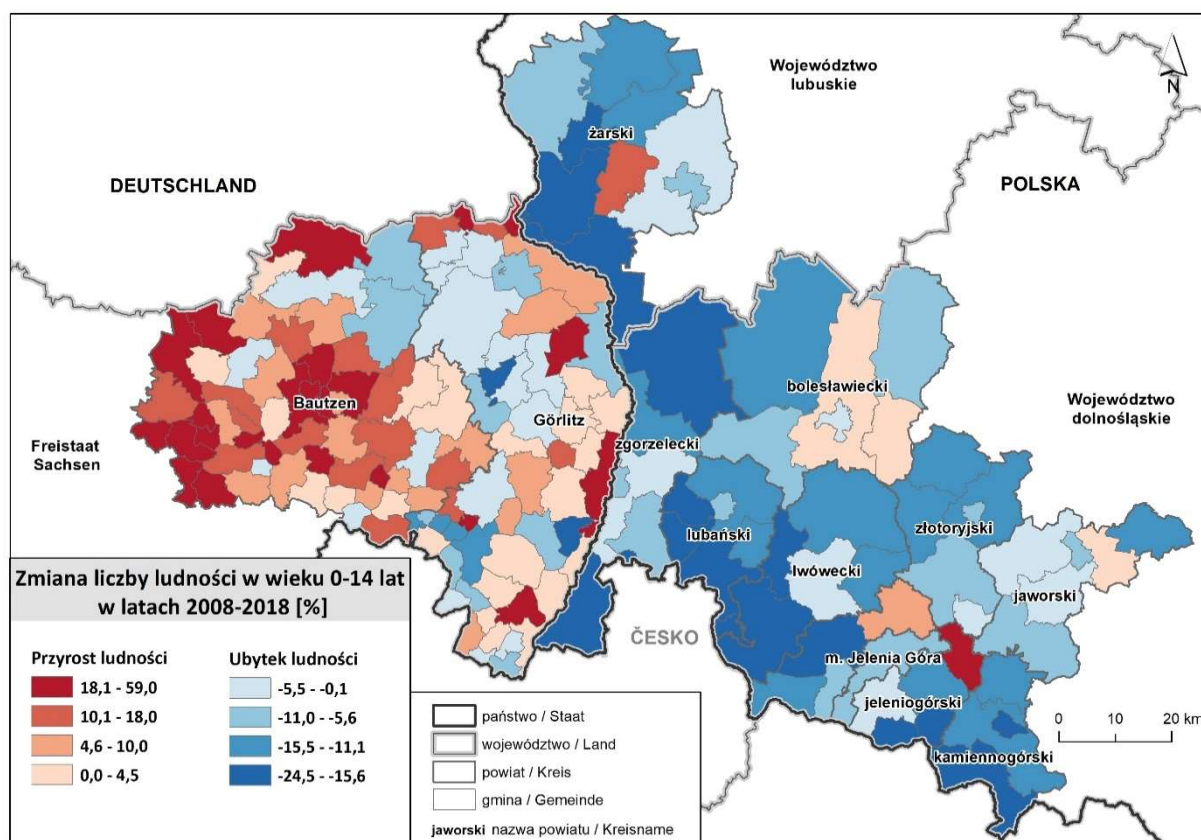
Mapa 9. Ludność w wieku 0-14 lat w liczbie ludności ogółem na obszarze wsparcia (2018)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego i Krajowego Urzędu Statystycznego Saksonii

W latach 2008-2018 na pograniczu polsko-saksońskim odmiennie kształtował się dominujący kierunek zmian liczby ludności w wieku 0-14 lat – w większość niemieckich gmin (71% ogółu gmin) nastąpił wzrost liczby ludności w analizowanej grupie wiekowej, natomiast większość polskich gmin (aż 90% ogółu gmin) cechowała się spadkiem liczby ludności młodej. Po stronie niemieckiej najwyższe wzrosty liczby ludności w wieku 0-14 lat (powyżej 18,0%) odnotowano w gminach położonych w szczególności w środkowo-zachodniej części obszaru, natomiast najwyższym ubytkiem ludności (poniżej -11,0%) charakteryzowały się gminy położone głównie w południowej części powiatu Görlitz. Po stronie polskiej jedynie 6 gmin (mające status gmin wiejskich) wyróżniały się przyrostem liczby ludności młodej. W pozostałych gminach odnotowano spadek liczby ludności w analizowanej grupie wiekowej, w tym najwyższy ubytek (poniżej -15,5%) wystąpił w gminach położonych w powiatach: lubuskim, żarskim, jeleniogórskim, zgorzeleckim, kamiennogórskim i lwóweckim; (mapa 10).

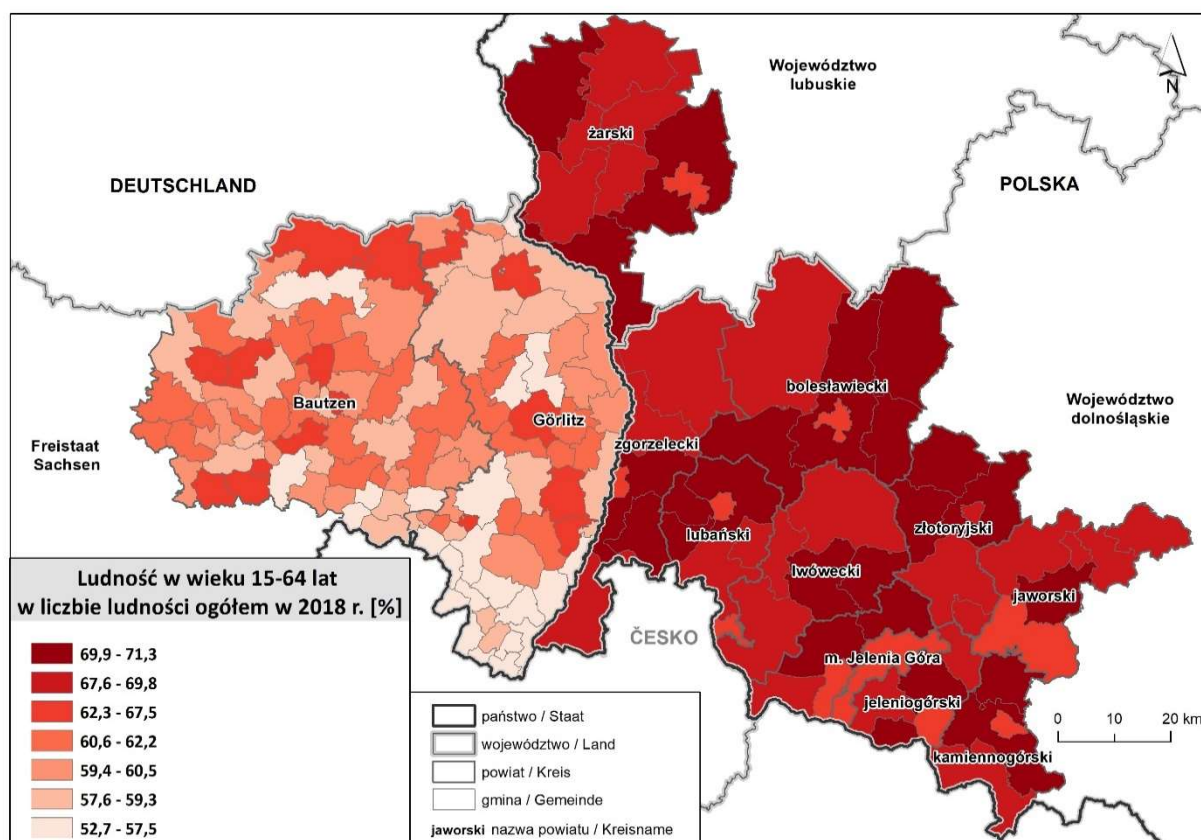
Mapa 10. Zmiana liczby ludność w wieku 0-14 lat na obszarze wsparcia (2008-2018)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego i Krajowego Urzędu Statystycznego Saksonii

Obszar interwencji Programu w 2018 roku cechował się bardzo dużymi dysproporcjami pod względem udziału ludności w wieku produkcyjnym po obu stronach granicy. Niemalże wszystkie niemieckie gminy (z wyjątkiem gmin: Großschweidnitz i Schöntheichen) odznaczały się niższym udziałem ludności w wieku 15-64 lata (oscylującym od 52,8% do 64,8% ogółu ludności) niż gminy polskie (ludność ta stanowiła od 64,9% do 71,2% ogółu populacji). Najwyższy odsetek ludności analizowanej grupy wiekowej (powyżej 69,8%) zarejestrowano w szczególności w polskich gminach posiadających status gmin wiejskich. Natomiast najniższy odsetek (poniżej 57,6%) odnotowano w gminach położonych w południowej części pogranicza saksońskiego (mapa 11).

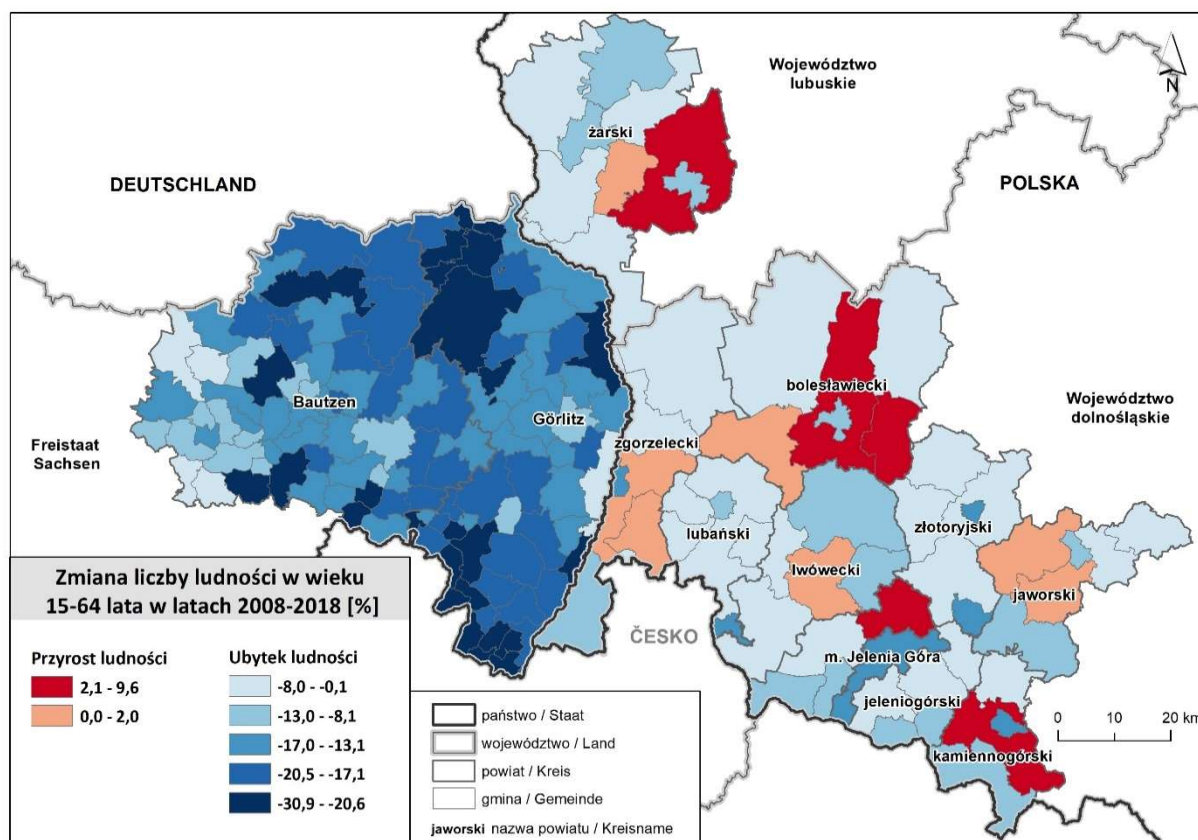
Mapa 11. Ludność w wieku 15-64 lat w liczbie ludności ogółem na obszarze wsparcia (2018)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego i Krajowego Urzędu Statystycznego Saksonii

Ponadto na obszarze interwencji Programu w latach 2008-2018 uwidoczniło się bardzo duże zróżnicowanie skali zmian liczby ludności w wieku produkcyjnym. Wszystkie gminy w niemieckiej części pogranicza zanotowały ubytek ludności w analizowanej grupie wiekowej a intensywność tych zmian była zdecydowanie wyższa niż w gminach po stronie polskiej (aż do -30,8%). Najwyższy spadek liczby ludności w wieku 15-64 lat (poniżej -20,5%) charakteryzował saksońskie gminy usytuowane peryferyjnie – na północy oraz na południu obszaru. Jedynie część gmin położonych w polskiej części pogranicza odnotowała wzrost liczby ludności w wieku produkcyjnym, z czego najwyższym przyrostem (powyżej 2,0%) wyróżniły się gminy wiejskie: Bolesławiec (9,5%), Jeżów Sudecki (7,7%), Warta Bolesławiecka (3,9%), Żary (3,8%) i Kamienna Góra (2,4%); (mapa 12).

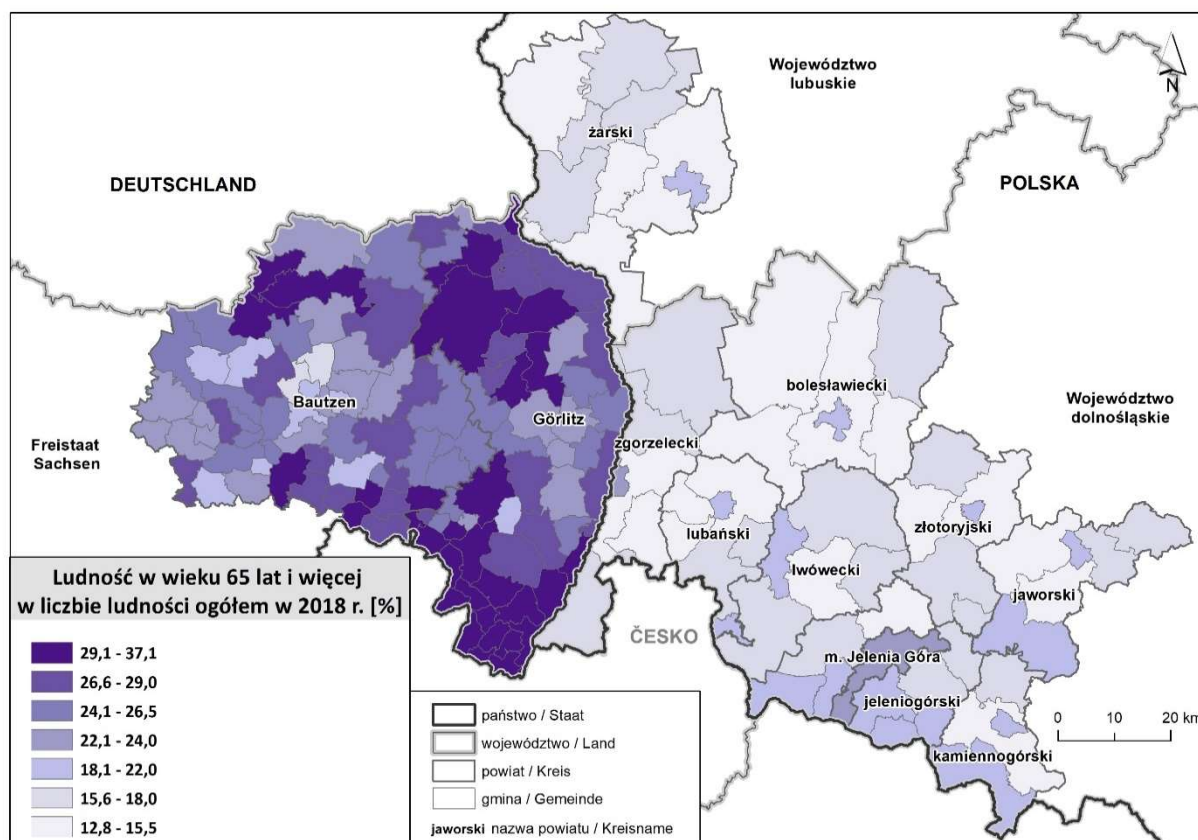
Mapa 12. Zmiana liczby ludności w wieku 15-64 lat na obszarze wsparcia [2008-2018]

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego i Krajowego Urzędu Statystycznego Saksonii

O skali problemów demograficznych obserwowanych na pograniczu polsko-saksońskim świadczą również przekształcenia w grupie ludności w wieku poprodukcyjnym. W 2018 roku w gminach po obu stronach granicy uwidoczniły się znaczące dysproporcje pod względem udziału ludności w wieku 65 lat i więcej. Generalnie odsetek ludności starej w ogólnej populacji w gminach niemieckich był zdecydowanie wyższy (kształtował się na poziomie od 17,1% do 37,0%) niż w gminach polskich (od 12,9% do 22,9%). Fakt ten świadczy o bardziej zaawansowanej fazie procesu starzenia się społeczeństwa w saksońskiej części pogranicza. Udział ludności w wieku poprodukcyjnym w niektórych niemieckich gminach przekraczał nawet 29,0%, a zatem osiągnięto anormalnie wysoki stan starości demograficznej. Sytuacja ta może powodować ogromne niedobory siły roboczej na lokalnych rynkach pracy. Najwyższym udziałem ludności w wieku 65 lat i więcej cechowały się gminy położone w szczególności na południu powiatu Görlitz. Po stronie saksońskiej w korzystniejszej sytuacji były gminy usytuowane głównie w strefie podmiejskiej Bautzen, które cechowały się odsetkiem ludności starej poniżej 22,0%. Po polskiej stronie pogranicza najkorzystniejszą sytuację (udział ludności w wieku poprodukcyjnym nie przekraczał 15,6%) posiadały gminy wiejskie bądź miejsko-wiejskie położone w północno-środkowej części terytorium. Natomiast najwyższym udziałem ludności starej (od 18,3% do 22,9%) charakteryzowały się zwłaszcza gminy położone w południowej części pogranicza polskiego; (mapa 13).

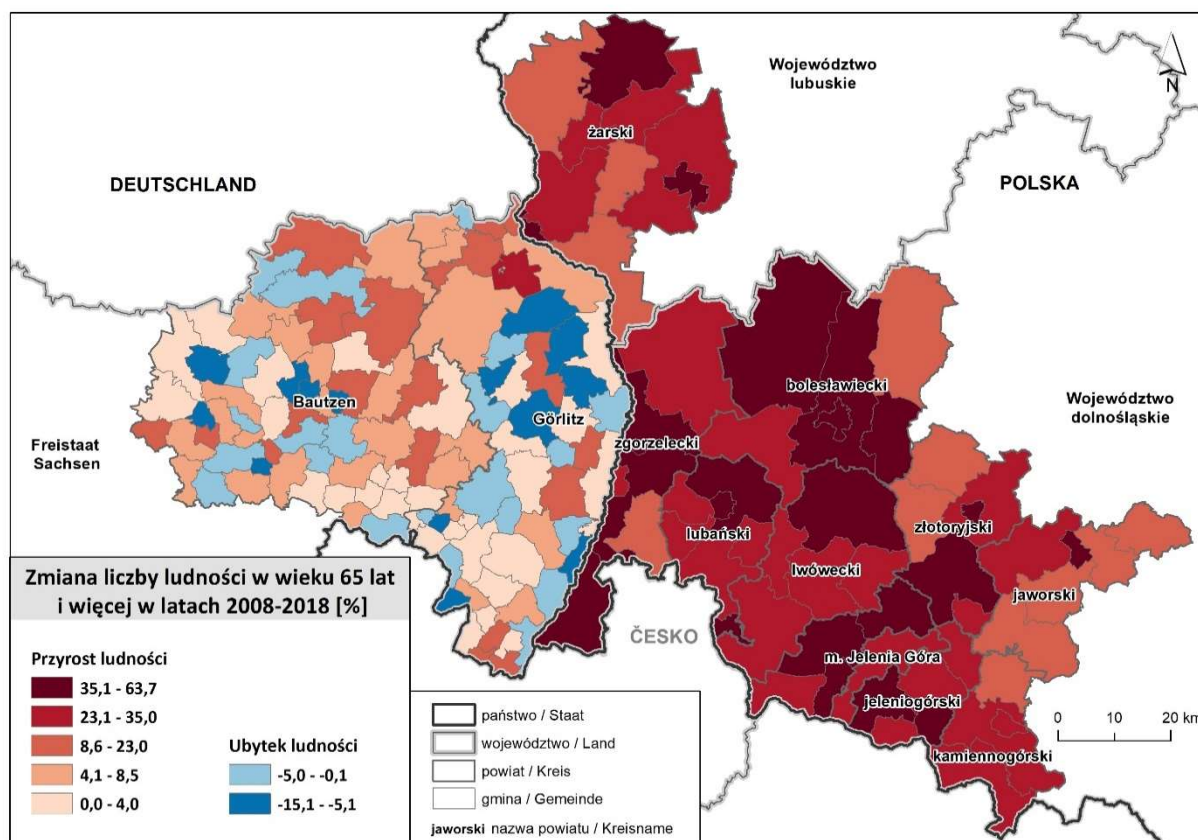
Mapa 13. Ludności w wieku 65 lat i więcej w liczbie ludności ogółem na obszarze wsparcia (2018)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego i Krajowego Urzędu Statystycznego Saksonii

Zmiany liczby ludności w wieku poprodukcyjnym występujące na pograniczu polsko-saksońskim w latach 2008-2018 potwierdzają postępujący proces starzenia się społeczeństwa. Na badanym terytorium zaobserwowano silne zróżnicowanie przestrzenne w zakresie stopnia zaawansowania owego procesu. O ile tylko część gmin niemieckich (68% ogółu gmin) zanotowała przyrost liczby ludności powyżej 65 lat, o tyle wszystkie gminy polskie cechowały się wzrostem liczby mieszkańców tej grupy wiekowej. Wynika to z faktu, że proces starzenia się ludności w niemieckiej części pogranicza został zapoczątkowany dużo wcześniej niż w polskiej części i aktualnie przebiega on z mniejszą intensywnością. Najwyższy wzrost liczby ludności w wieku poprodukcyjnym (powyżej 35,0%) zaobserwowano w polskich gminach miejskich m.in.: Złotoryja (60,9%), Łęknica (58,4%), Jawor (57,1%) i Lubań (50,0%) oraz w gminach wiejskich lub miejsko-wiejskich położonych w pobliżu ośrodków miejskich: Bolesławca, Jeleniej Góry i Zgorzelca. Natomiast najwyższym ubytkiem ludności starej (poniżej 5,0%) cechowały się gminy niemieckie położone na północny od miasta Görlitz oraz gminy usytuowane na zachód od miasta Bautzen (mapa 14).

Mapa 14. Zmiana liczby ludności w wieku 65 lat i więcej na obszarze wsparcia (2006-2016)

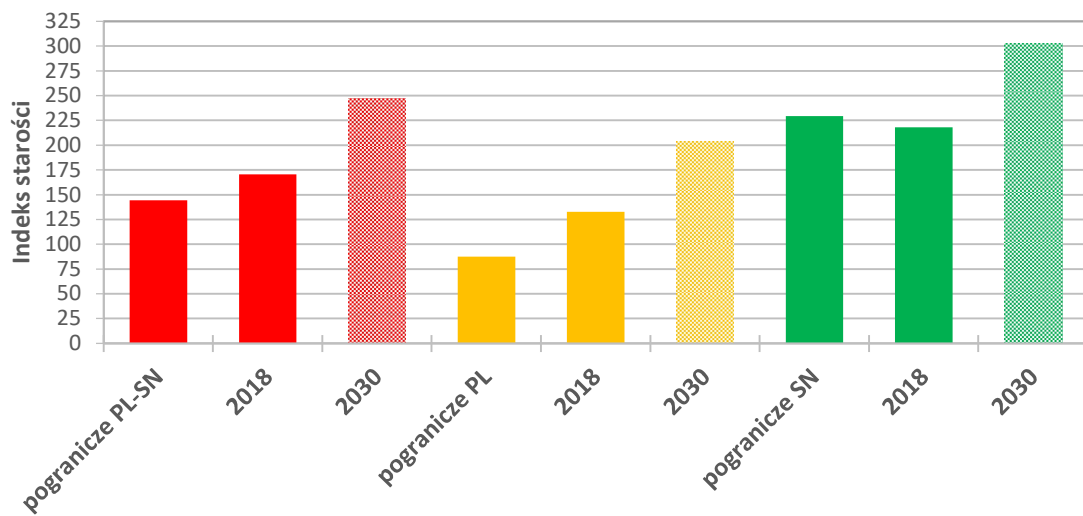

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego i Krajowego Urzędu Statystycznego Saksonii

Postęp i stan zaawansowania procesu starzenia się ludności na pograniczu polsko-saksońskim dobitnie obrazują także wartości indeksu starości³⁰. W 2018 roku analizowany wskaźnik w skali całego obszaru wynosił 171 (w Unii Europejskiej 129) i różnił się znacząco po obu stronach granicy – w części niemieckiej zanotował niemal 2-krotnie wyższą wartość (218) niż w części polskiej (133); (wykres 9). Dla porównania w województwie dolnośląskim osiągnął wartość 127, a w Saksonii 197.

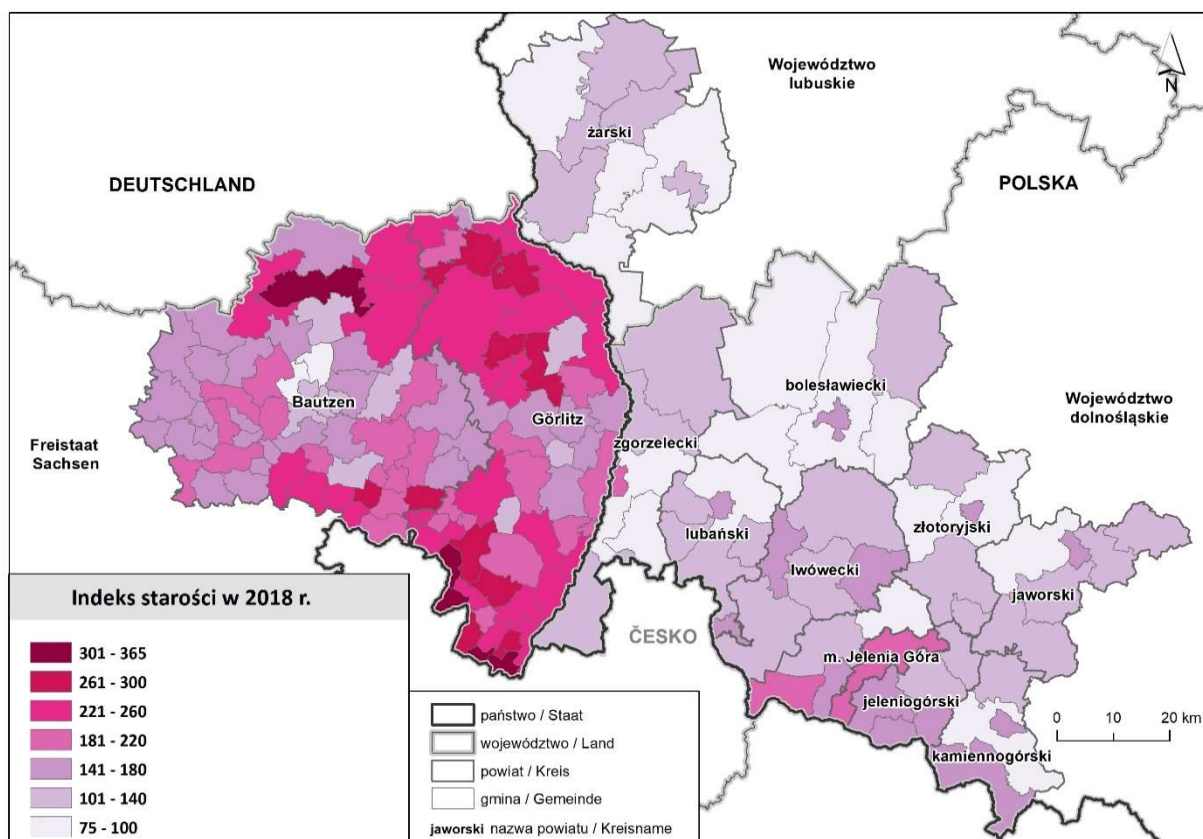
³⁰ Indeks starości – liczba osób w wieku 65 lat i więcej przypadająca na 100 osób w wieku 0–14 lat (liczba dziadków na 100 wnuczków).

Wykres 9. Indeks starości na obszarze wsparcia (2008, 2018, 2030)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego i Krajowego Urzędu Statystycznego Saksonii

Mapa 15. Indeks starości na obszarze wsparcia (2018)

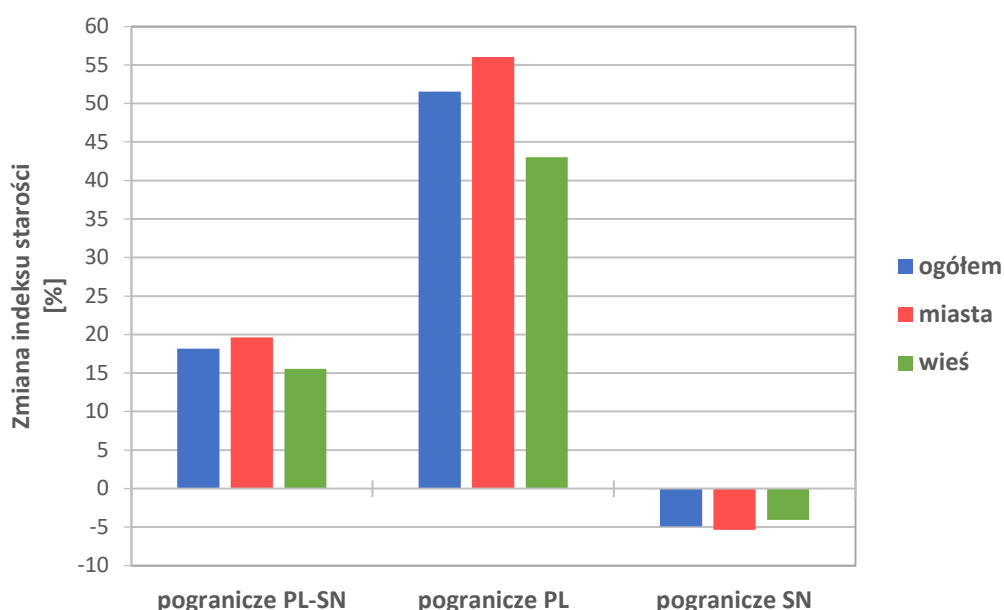
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego i Krajowego Urzędu Statystycznego Saksonii

W układzie lokalnym najwyższym indeksem starości (powyżej 260) wyróżniły się przede wszystkim niemieckie gminy miejskie m.in.: Stadt Hoyerswerda (362), Stadt Seifhennersdorf (314) i Stadt

Ebersbach-Neugersdorf (312), a także gminy położone peryferyjnie na południu saksońskiej części pogranicza. Natomiast najniższy indeks starości (poniżej 100) zanotowały polskie gminy wiejskie bądź miejsko-wiejskie w szczególności położone w północno-środkowej części pogranicza, a także 2 gminy niemieckie usytuowane w powiecie Bautzen: Nebelschütz (84) i Ralbitz-Rosenthal (86); (mapa 15).

O postępującym procesie starzenia się społeczeństwa pogranicza polsko-saksońskiego świadczą zmiany wartości indeksu starości. W latach 2008-2018 na badanym terytorium wskaźnik zwiększył się o 18,2%, przy czym po obu stronach granicy zaobserwowano odmienne kierunki zmian. W części polskiej pogranicza odnotowano wzrost indeksu starości aż o 51,5%, natomiast w części saksońskiej nastąpił jego spadek o 4,9% (wykres 11). Dodatkowo w polskiej części pogranicza uwidoczniły się dysproporcje w poziomie zmian wartości wskaźnika pomiędzy obszarami miejskimi a obszarami wiejskimi – w miastach wzrost indeksu starości był zdecydowanie wyższy (o 56,0%) niż na wsi (o 43,0%). W niemieckiej części pogranicza poziom zmian wartości wskaźnika był zbliżony – w miastach odnotowano spadek o 5,4%, a na wsi spadek o 4,1% (wykres 11). Przewiduje się ponadto, że w latach 2019-2030 proces starzenia społeczeństwa na pograniczu będzie się nadal pogłębiał. Zarówno w części niemieckiej, jak i w części polskiej indeks starości wzrośnie, ale odmienna będzie skala przekształceń – na pograniczu saksońskim prognozuje się wzrost indeksu starości o 39,0% (do poziomu 303), a na pograniczu polskim wzrost aż o 53,8% (do poziomu 204). Fakty te obrazuje dużą intensywność przebiegu procesu starzenia się mieszkańców polskiej części obszaru wsparcia, a także utrwalenie zjawiska po stronie niemieckiej (wykres 10).

Wykres 10. Zmiana indeksu starości w układzie miasto-wieś na obszarze wsparcia (2008-2018)

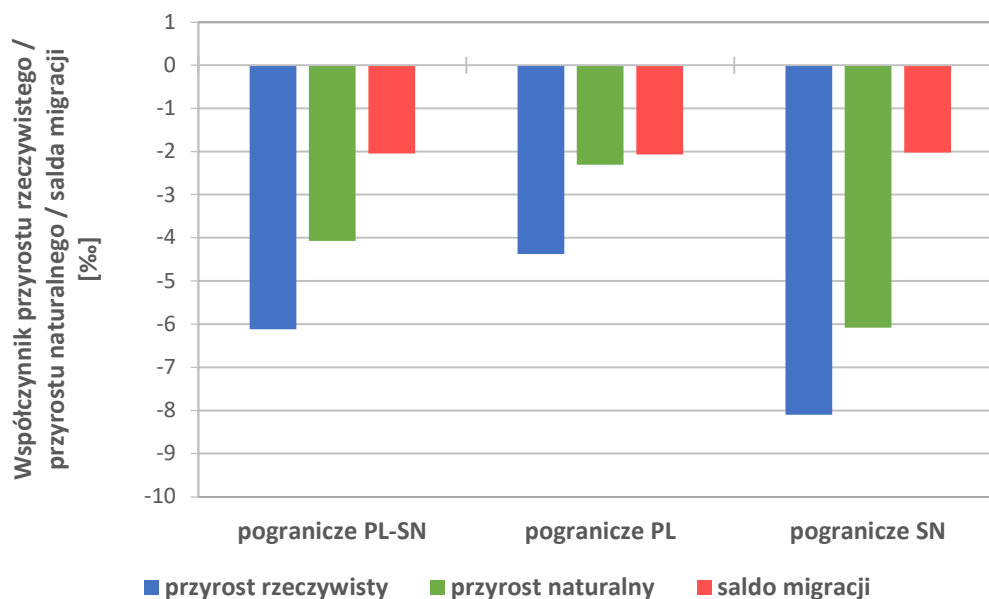
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego i Krajowego Urzędu Statystycznego Saksonii

2.4. Tendencje rozwoju demograficznego

Na wielkość przyrostu rzeczywistego wpływa zarówno przyrost naturalny, jak i saldo migracji. Analizując czynniki zmian ludnościowych zachodzących na pograniczu polsko-saksońskim w latach 2008-2018 można stwierdzić, że w skali całego obszaru ubytek mieszkańców był w większym stopniu

generowany poprzez ujemny przyrost naturalny (wynoszący $-4,1\text{‰}$) niż przez ujemne saldo migracji ($-2,0\text{‰}$).

Wykres 11. Przyrost rzeczywisty ludności na obszarze wsparcia (2008-2018)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego i Krajowego Urzędu Statystycznego Saksonii

Odmienne relacje pomiędzy przyrostem naturalnym a saldem migracji zaznaczyły się po obu stronach granicy – w części polskiej na ujemny bilans ludności podobny wpływ miały zarówno przyrost naturalny ($-2,3\text{‰}$), jak i saldo migracji ($-2,1\text{‰}$), natomiast w części saksońskiej przyrost naturalny ($-6,1\text{‰}$) w zdecydowanie większym stopniu generował spadek liczby ludności niż saldo migracji ($-2,0\text{‰}$); (wykres 11).

Bazując na metodzie J.W. Webba (1963) dokonano typologii przyrostu rzeczywistego ludności w gminach pogranicza polsko-saksońskiego w latach 2008-2018, klasyfikując jednostki do wyróżnionych 8 typów rozwoju demograficznego w zależności od relacji pomiędzy przyrostem naturalnym a saldem migracji³¹ (tabela 2):

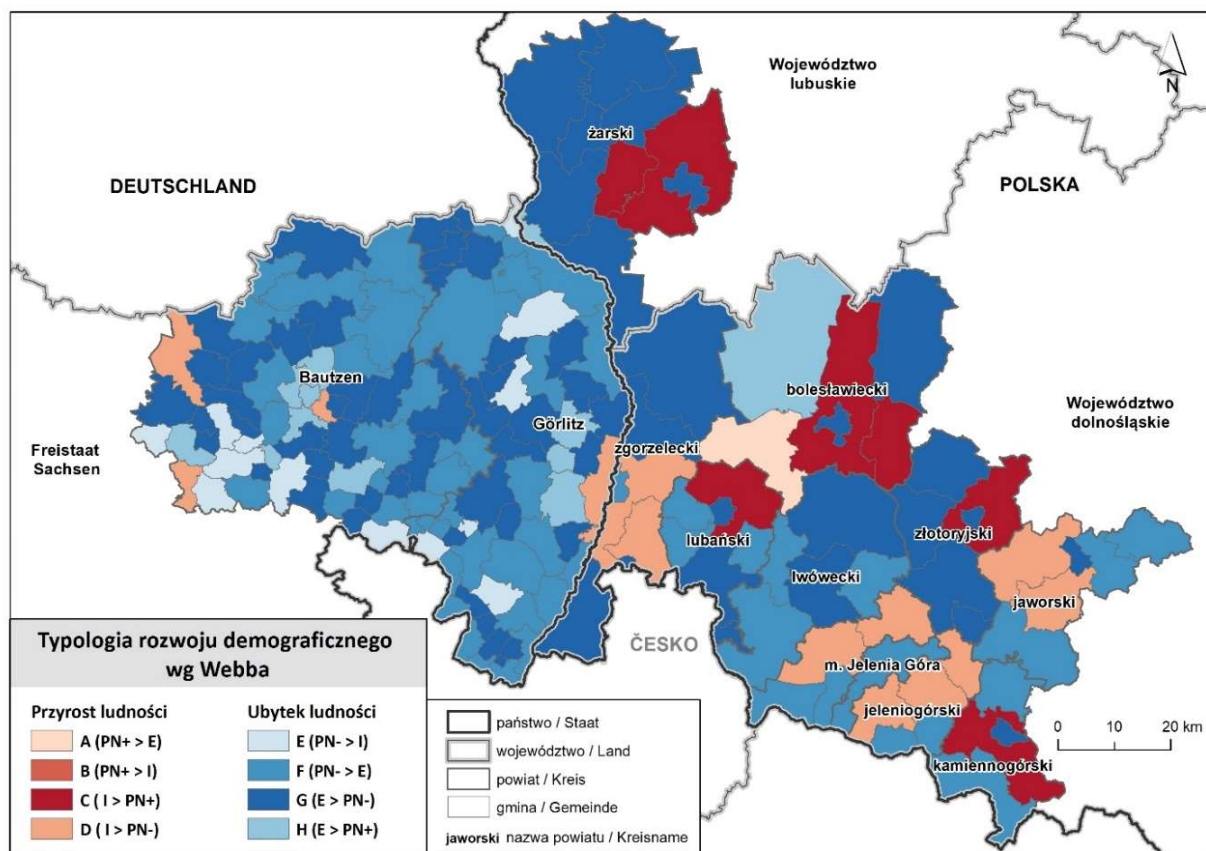
- typy rozwojowe (aktywne) – przyrost rzeczywisty dodatni (wzrost liczby ludności):
 - A – dodatni przyrost naturalny przewyższa ujemne saldo migracji;
 - B – dodatni przyrost naturalny jest wyższy od dodatniego salda migracji;
 - C – dodatni przyrost naturalny jest niższy od dodatniego salda migracji;
 - D – dodatnie saldo migracji z nadwyżką rekompensuje ujemny przyrost naturalny;
- typy regresyjne (nieaktywne) – przyrost rzeczywisty ujemny (spadek liczby ludności):
 - E – ujemny przyrost naturalny nie jest rekompensowany przez dodatnie saldo migracji;
 - F – ubytek liczby ludności powodowany jest w większym stopniu ujemnym przyrostem naturalnym niż ujemnym saldem migracji;

³¹ Uwzględniono wartości średnioroczne współczynnika przyrostu naturalnego i współczynnika salda migracji dla lat 2008-2018.

- G – ubytek liczby ludności powodowany jest w większym stopniu ujemnym saldem migracji niż ujemnym przyrostem naturalnym;
- H – ujemne saldo migracji nie jest rekompensowane przez dodatni przyrost naturalny.

Wśród gmin pogranicza polsko-saksońskiego aż 154 jednostki tj. (90% ogółu gmin analizowanego obszaru wsparcia) zakwalifikowano do nieaktywnych demograficznie (regresyjnych) – wyludniających się (typ E, F, G, H), a pozostałe 18 gmin zaliczono do aktywnych demograficznie – zaludniających się (typ A, B, C, D). Należy jednak podkreślić, że po obu stronach granicy uwidoczniły się istotne różnice w zakresie analizowanej typologii. W polskiej części pogranicza 15 gmin (25 % ogółu polskich gmin) zostało zaliczonych do typów rozwojowych (A-D), charakteryzujących się wzrostem liczby ludności, a 46 gmin przyporządkowano do typów regresyjnych (E-H). Do typów rozwojowych oprócz gminy miejsko-wiejskiej Nowogrodzic należały tylko gminy wiejskie. Reprezentowały one typ C (7 gmin) i typ D (7 gmin), w których to na zaludnienie miało wpływ głównie dodatnie saldo migracji. Zdecydowanie słabiej reprezentowany był typ A (1 gmina), a do typu B nie zakwalifikowała się żadna gmina. Jednostki aktywne demograficznie stanowiły w większości przypadków gminy otaczające najważniejsze ośrodki miejskie: Bolesławiec, Jawor, Jelenią Górę, Kamienną Górę, Lubań, Zgorzelec, Złotoryję i Żary. Wśród 46 gmin zaliczonych do typów regresyjnych zdecydowanie najwięcej gmin (25 jednostek) należało do typu G. W przeciwieństwie do gmin zaludniających się, gminy o regresyjnym charakterze nie tworzyły charakterystycznych przestrzennych skupisk.

Mapa 16. Typologia rozwoju demograficznego gmin według Webba na obszarze wsparcia (2008-2018)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego i Krajowego Urzędu Statystycznego Saksonii

Odmienne sytuacja przedstawiała się w niemieckiej części pogranicza. Wśród analizowanych 111 gmin tylko 3 gminy miały charakter rozwojowy – były to gminy miejskie: Stadt Görlitz, Stadt Königsbrück i Stadt Radeberg (wszystkie należące do typu D), w których przyrost liczby ludności powodowany był dodatnim saldem migracji rekompensującym ujemny przyrost naturalny. Pozostałe 108 gmin (97% ogółu niemieckich gmin) zostało zaliczonych do typów o charakterze regresyjnym, w szczególności do typu G (45 jednostek) i typu F (39 jednostek) (mapa 16).

Reasumując należy stwierdzić, że pogranicze polsko-saksońskie stanowi obszar regresyjny demograficznie, mający wyraźną tendencję do wyludniania się. W większości gmin zarówno przyrost naturalny, jak i saldo migracji osiągają ujemne wartości (typ F i typ G). Na tym tle wyróżniają się jedynie zaliczone do typów rozwojowych polskie gminy położone wokół największych miast badanego terytorium, co jest głównie związane z zachodzącym procesem suburbanizacji.

Szczegółowa tabela pokazująca klasyfikację gmin wg poszczególnych typów rozwoju demograficznego znajduje się w Aneksie do niniejszego opracowania.

2.5. Podsumowanie

Obszar wsparcia Programu Polska-Saksonia stanowi obszar regresyjny demograficznie, mający wyraźną tendencję do wyludniania się. Ten niekorzystny kierunek zmian liczby ludności zaznacza się zarówno po stronie niemieckiej badanego terytorium, jak i po stronie polskiej, choć należy podkreślić różną intensywność zjawiska – w części polskiej spadek liczby ludności jest relatywnie mniejszy niż w części saksońskiej. Ponadto na pograniczu zaobserwowano niemal 2-krotnie wyższy spadek liczby mieszkańców na obszarach miejskich niż na obszarach wiejskich.

Obie części obszaru – polska i saksońska – charakteryzują się zdecydowanie niższą gęstością zaludnienia od regionów, do których przynależą (województwa dolnośląskiego i Saksonii), co wskazuje na peryferyjność obszaru pogranicza względem najistotniejszych obszarów wzrostu – tj. gęsto zaludnionych miejskich obszarów m.in. Legnicy, Wrocławia, Drezna i Lipska. Ponadto obszar pogranicza cechuje się wyraźnym zróżnicowaniem przestrzennym poziomu zaludnienia – część północna obszaru jest zdecydowanie słabiej zaludniona od części południowej.

Obszar wsparcia posiada niekorzystną strukturę ludności według wieku na tle europejskim i regionalnym (w relacji do województwa dolnośląskiego i do Saksonii), cechującą się względnie wysokim udziałem ludności starej zwłaszcza w części saksońskiej pogranicza, a także stosunkowo niskim udziałem ludności młodej. Należy zaznaczyć, że zdecydowanie gorszą strukturą ludności według wieku wyróżnia się część niemiecka pogranicza, która wyróżnia się m.in. względnie wysokim udziałem ludności w wieku poprodukcyjnym.

Zmiany liczby ludności w wieku poprodukcyjnym występujące na pograniczu polsko-saksońskim w latach 2009-2018 potwierdzają postępujący proces starzenia się społeczeństwa. Prognozuje się także, że niekorzystne tendencje zmian ludnościowych pogłębią się jeszcze bardziej w perspektywie do 2030 roku.

3. Rynek pracy, edukacja, zdrowie i usługi socjalne

3.1. Rynek pracy³²

3.1.1. LUDNOŚĆ PRACUJĄCA³³

Na obszarze objętym pomocą Programu Polska-Saksonia pracowało w 2017 roku łącznie 407,2 tys. osób, z czego 129,8 tys. po polskiej stronie granicy i dwa razy więcej, bo 277,4 tys. po stronie saksońskiej. W powiecie Bautzen pracowało 151,4 tys. osób, a w powiecie Görlitz 126,0 tys. osób.

Istnieją znaczne różnice w udziale ludności pracującej w ogóle ludności obszaru objętego pomocą. O ile w przypadku powiatów saksońskich pracujący stanowią 50% populacji, to w przypadku polskich powiatów wskaźnik ten jest znacznie niższy. W powiecie jeleniogórskim wskaźnik ten wynosi jedynie 17,94%, najwyższą wartość osiąga natomiast w mieście Jelenia Góra – 29,1%. Średnia dla polskich powiatów to 22,45%. Oznacza to, że mniej niż jedna czwarta mieszkańców na terenie polskiego obszaru objętego pomocą pracuje.

3.1.2. PRACUJĄCY WEDŁUG SEKTORÓW

Gospodarka na obszarze objętym pomocą dzieli się na cztery sektory: 1) rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo, 2) przemysł i budownictwo, 3) handel, naprawa pojazdów, transport i gospodarka magazynowa, zakwaterowanie i gastronomia, informacja i komunikacja oraz 4) działalność finansowa i ubezpieczeniowa, obsługa rynku nieruchomości oraz pozostałe usługi.

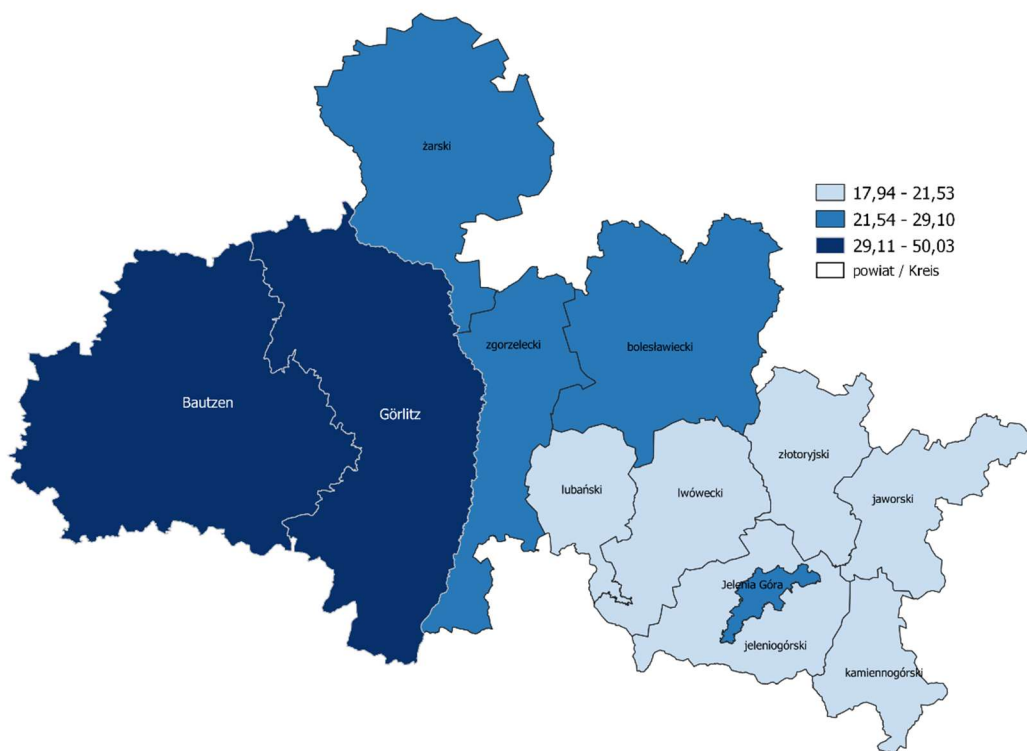
W czwartym sektorze (działalność finansowa i pozostałe usługi) pracuje najwięcej osób na obszarze objętym pomocą: 153,5 tys. osób, co oznacza 37,7% wszystkich pracujących. Niewiele mniej osób

³² Dane w rozdziałach 3.1-3.5 pochodzą z Banku Danych Lokalnych Głównego Urzędu Statystycznego [BDL GUS] oraz baz danych Bundesagentur für Arbeit. Wykorzystano najnowsze dane dostępne z tego samego okresu dla obu krajów. Najnowsze dane dotyczące pracujących w powiatach i ich podziału według sektorów podane w Statistisches Landesamt des Freistaates Sachsen dotyczą roku 2017.

³³ Podrozdział dotyczy ludności pracującej (czyli liczby osób pracujących bez liczby zarejestrowanych bezrobotnych), co jest zasadne dla dalszej analizy. W ten sposób zostaje zachowana ciągłość z danymi podanymi w kolejnym podrozdziale dotyczącym zatrudnienia w sektorach gospodarki. Szczegółowe dane nt. osób bezrobotnych znajdują się w kolejnych rozdziałach. Rozłączenie kategorii pozwala na łatwiejsze porównanie liczb osób posiadających i nieposiadających zatrudnienia w powiatach. Dane statystyczne Bundesagentur für Arbeit posługują się pojęciem "pracujących zarobkowo", odpowiadającego polskiemu terminowi "ludności pracującej".

pracuje w przemyśle i budownictwie: 139,3 tys. osób (34,2%). Handel, naprawa i inne usługi to 84,9 tys. osób pracujących (21,9%). Rolnictwo jest w objętym pomocą obszarze sektorem najmniej znaczącym z 29,2 tys. pracujących (7,2% wszystkich pracujących).

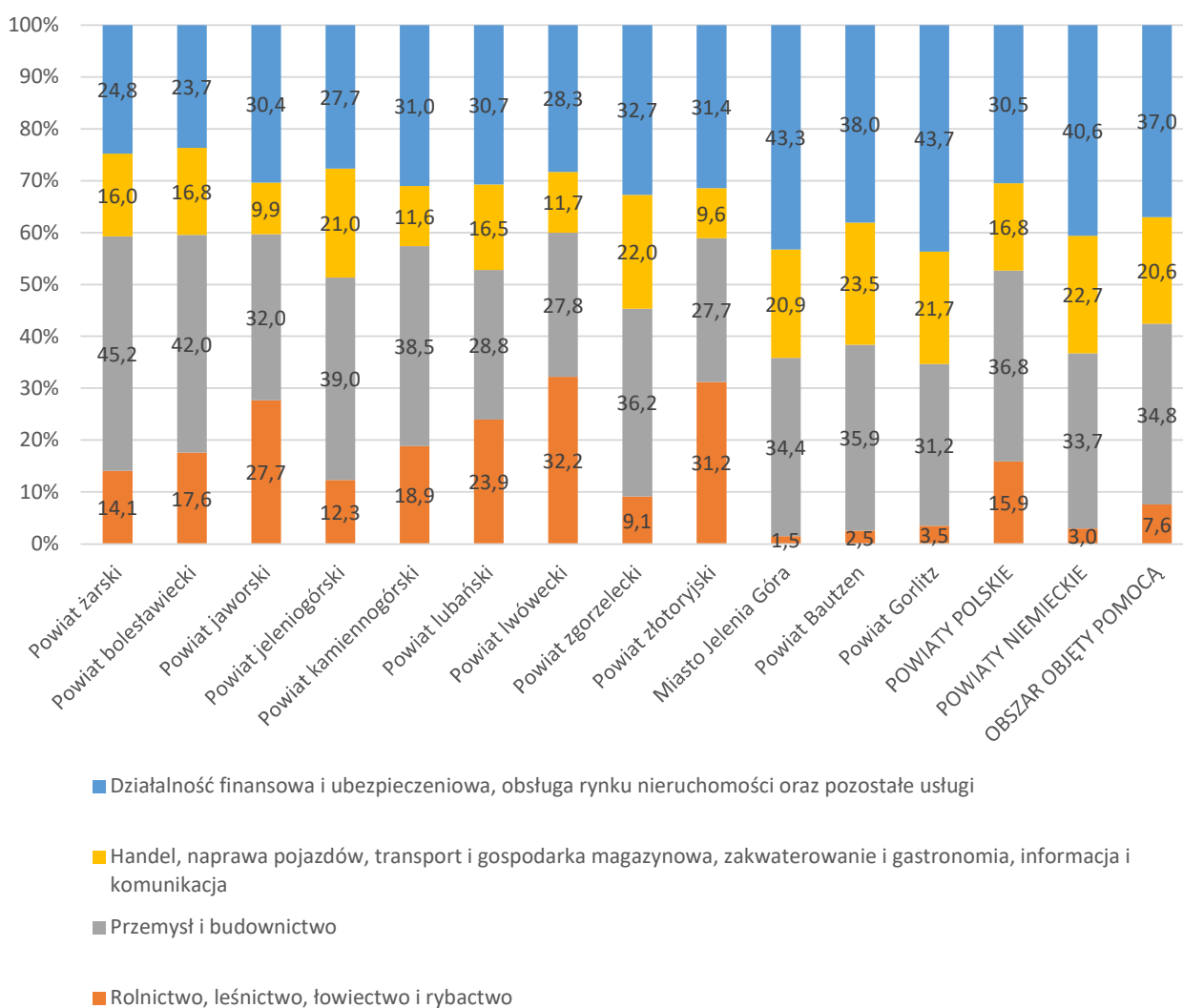
Mapa 17. Odsetek osób pracujących w ogólnej liczbie ludności w powiatach [%]

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS oraz Bundesagentur für Arbeit za rok 2017

Rozkład pracujących według sektorów odróżnia polski i saksoński obszar objęty pomocą. Kluczową różnicą jest udział pracujących w rolnictwie wobec pracujących we wszystkich sektorach. W przypadku polskich powiatów jest to łącznie 21,0 tys. osób, czyli 16,2% wszystkich pracujących, a w powiatach niemieckich tą formą aktywności para się jedynie 8,2 tys. osób, czyli 3,0% wszystkich pracujących. Mała różnica względna występuje w przypadku przemysłu i budownictwa. Po polskiej stronie granicy pracuje w tym sektorze 45,7 tys. osób, czyli 35,3% wszystkich pracujących, a po stronie niemieckiej 93,6 tys. osób, czyli 33,7% wszystkich pracujących. W polskiej części regionu mniej osób pracuje w trzecim sektorze: 22,0 tys. osób, czyli 17,0% do 62,9 tys. osób i 22,7% wszystkich pracujących w części niemieckiej. Ostatni, czwarty sektor także wyraźnie odróżnia oba kraje. Działalność finansowa i ubezpieczeniowa, obsługa rynku nieruchomości oraz pozostałe usługi zajmują dwie piąte (40,6%) wszystkich pracujących w niemieckich powiatach (112,6 tys. osób), podczas gdy w Polsce jest to 31,5% (40,9 tys. osób).

Wykres 12. Udział pracujących według sektorów gospodarki.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie GUS oraz Bundesagentur für Arbeit za rok 2018.

Pomiędzy polskimi powiatami istniały w 2018 r. znaczne w niektórych przypadkach różnice w strukturze pracy według sektorów. W rolnictwie, leśnictwie, łowiectwie i rybactwie pracowało bezwzględnie najwięcej osób w powiecie bolesławieckim, gdzie pracę w tym sektorze znalazło 4,3 tys. osób (17,6% pracujących w tym powiecie). W liczbach względnych najwięcej osób pracujących w pierwszym sektorze było w powiecie lwóweckim, gdzie pracowała w nim niemal jedna trzecia wszystkich pracujących: 32,2%, co oznacza 2,8 tys. pracowników. Niewiele niższy wskaźnik był w powiecie złotoryjskim: 31,2% i 2,7 tys. pracowników. Na przeciwnym biegunie znalazło się miasto Jelenia Góra, gdzie w sektorze pierwszym pracuje 344 osób (1,5% pracujących). Małe znaczenie sektor pierwszy miał również w powiecie zgorzeleckim, gdzie pracowało w nim 1,9 tys. osób (9,1%).

W powiatach niemieckich sektor pierwszy zajmował marginalną pozycję w liczbach względnych i bezwzględnych. W powiecie Bautzen pracę znalazło w nim 3,8 tys. osób (2,5% pracujących), a w powiecie Görlitz 4,4 tys. osób (3,5%).

Przemysł i budownictwo dominowały rynek pracy w powiecie żarskim i powiecie bolesławieckim. W powiecie żarskim znalazło w tym sektorze pracę 10,8 tys. osób, co oznacza niemal połowę wszystkich pracujących w powiecie (dokładnie 45,2%). W powiecie bolesławieckim w sektorze

pracowało 10,4 tys. osób, dwie piąte wszystkich pracujących (dokładnie 42,0%). Nieco niższy wskaźnik pracujących w przemyśle i budownictwie wykazał powiat jeleniogórski: 4,4 tys. pracujących i 39% wszystkich pracujących. Na przeciwnym biegunie znalazły się powiaty: lubański, lwówecki i złotoryjski. W tym pierwszym w przemyśle i budownictwie pracuje 3,2 tys. osób (28,8% wszystkich pracujących). W lwóweckim w tym sektorze pracuje 2,4 tys. osób (27,85% wszystkich pracujących). W powiecie złotoryjskim natomiast 2,4 tys. osób (27,7% wszystkich pracujących).

W powiatach niemieckich udział zatrudnienia w drugim sektorze był zbliżony do średniego zatrudnienia w powiatach polskich (33,7% wszystkich pracujących w Niemczech do 35,4 w Polsce). W powiecie Bautzen poziom był nieco wyższy z 54,3 tys. osób zatrudnionych w przemyśle i budownictwie (35,9% wszystkich pracujących), a w powiecie Görlitz było to 39,3 tys. osób (39,3% wszystkich pracujących).

Trzeci sektor („handel, naprawa pojazdów, transport i gospodarka magazynowa, zakwaterowanie i gastronomia, informacja i komunikacja”) był najczęstszym miejscem pracy w trzech z polskich powiatów: zgorzeleckim, jeleniogórskim oraz mieście na prawach powiatu Jeleniej Górze. W powiecie zgorzeleckim w trzecim sektorze pracowało w roku 2017 4,6 tys. osób, czyli dwie piąte wszystkich pracujących (22%). W powiecie jeleniogórskim było to 2,4 tys. osób (21%), a w Jeleniej Górze 4,8 tys. osób, co oznacza 20,9% wszystkich pracujących w tym mieście. Najmniej pracowników w trzecim sektorze znajdowało się w powiecie jaworskim i złotoryjskim. W tym pierwszym pracę w sektorze znalazło 1,0 tys. osób, czyli 9,9% wszystkich pracujących w tym powiecie. Natomiast w powiecie złotoryjskim pracowało w nim 860 osób, czyli 9,6% wszystkich pracujących.

W powiatach niemieckich w sektorze trzecim pracowało łącznie 93,6 tys. osób: 54,3 tys. osób w powiecie Bautzen i 39,3 tys. osób w powiecie Görlitz. Stanowi to odpowiednio 35,9% i 31,2% wszystkich pracujących w tych powiatach.

Czwarty sektor („działalność finansowa i ubezpieczeniowa, obsługa rynku nieruchomości oraz pozostałe usługi”) jest najbardziej wyeksponowany w strukturze pracy miasta na prawach powiatu Jelenia Góra. Znalazło z nim pracę dwie piąte (43,3%) wszystkich pracujących w tym mieście, czyli 10,0 tys. osób. Najmniejsze znaczenie ma on w powiecie bolesławieckim, gdzie pracuje w nim jedna czwarta wszystkich pracowników (23,7%), czyli 5,8 tys. osób. Równie niski wskaźnik pracy w czwartym sektorze panuje w powiecie żarskim. Pracuje w nim 5,9 tys. osób, czyli 24,8% wszystkich pracujących.

W sektorze czwartym pracuje najwięcej osób w niemieckiej części obszaru objętego pomocą: 112,6 tys. osób czyli 40,6% wszystkich pracujących. W powiecie Bautzen wskaźnik ten jest nieco niższy: 38%, a w powiecie Görlitz nieco wyższy: 43,7%. Gospodarka powiatów saksońskich jest oparta na usługach w znacznie większym stopniu niż w powiatach polskich. Wyjątkiem jest miasto Jelenia Góra, gdzie udział pracujących w czwartym sektorze jest równy udziałowi w powiecie Bautzen.

3.2. Bezrobocie

3.2.1. STOPA ZAREJESTROWANEGO BEZROBOCIA

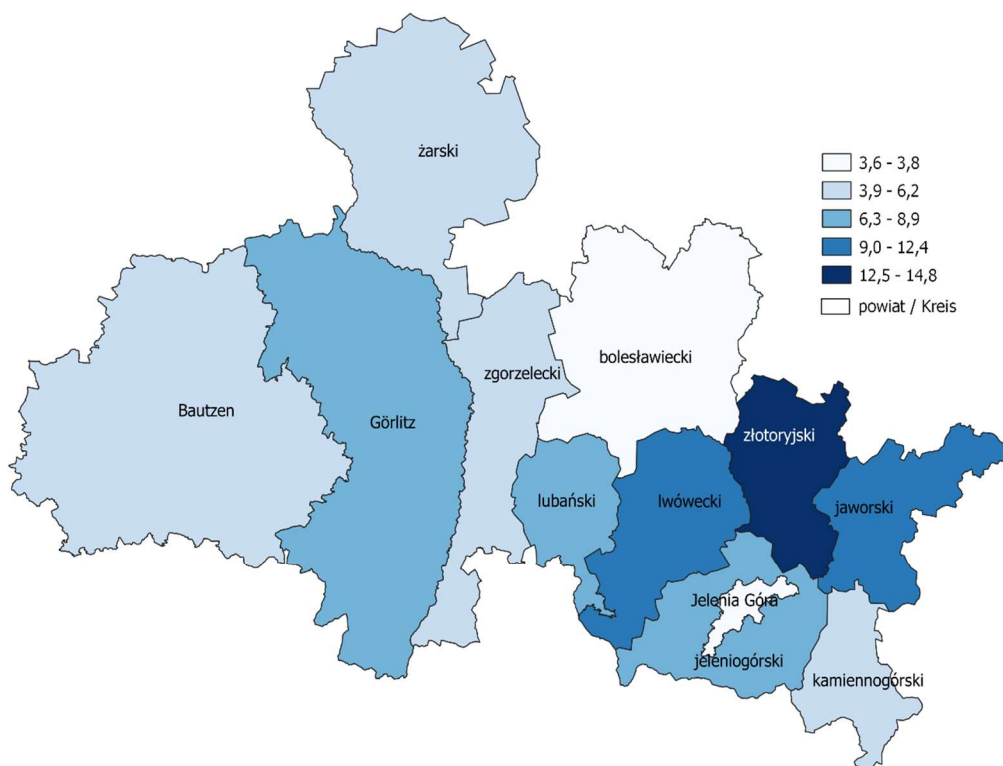
W grudniu 2018 roku na obszarze wsparcia Programu zarejestrowanych było łącznie 34,7 tys. bezrobotnych, w tym 16,5 tys. mężczyzn i 18,2 tys. kobiet. Niekorzystne położenie kobiet na rynku pracy jest mocniej wyartykułowane w powiatach polskich, gdzie bezrobotne kobiety stanowią 54% wszystkich bezrobotnych. W powiatach saksońskich współczynnik ten jest nieco niższy, wynosi 51,3%. Różnice między poszczególnymi powiatami są na tyle duże, że trudno wskazać jednoznaczne trendy.

Najwyższy udział kobiet wśród bezrobotnych odnotowano w powiecie złotoryjskim (59,5%) po stronie polskiej i w powiecie Görlitz (56,2%) po stronie saksońskiej. Natomiast najniższy udział kobiet w populacji bezrobotnych na obszarze objętym pomocą wykazano w powiecie Bautzen (45,2%) i kamiennogórskim (48,8%).

W tym czasie stopa rejestrowanego bezrobocia w saksońskiej części obszaru wsparcia wynosiła średnio 6,6%, co było wartością o 1 punkt procentowy wyższą niż w Saksonii w tym czasie (5,6%). Bez pracy pozostawało w tym czasie 19,4 tys. osób. W powiecie Bautzen stopa bezrobocia wynosiła ona 5,2% przy 8,7 tys. osób bezrobotnych, a w powiecie Görlitz 8,1%, czyli znacznie wyżej w całym kraju związkowym, przy 10,7 tys. osób bez pracy.

W polskiej części obszaru wsparcia średnia stopa bezrobocia na koniec 2018 roku wynosiła 8,0% (w tym czasie wskaźnik dla Polski wynosił 5,8%), ale między powiatami zachodziły bardzo duże różnice w jej wysokości. Choć najwięcej osób pozostawało bez pracy w powiecie żarskim (2,1 tys. osób), to nie był to powiat o najwyższej stopie bezrobocia. Najwyższy poziom tego wskaźnika był w powiecie złotoryjskim: 14,8% przy 2,0 tys. osób bez pracy. Bardzo wysokie w stosunku do innych jednostek obszaru bezrobocie panowało również w powiecie jaworskim (12,4%, 1,9 tys. osób bez pracy) oraz lwóweckim (12,2%, 1,6 tys. osób bez pracy). Wysoki poziom bezrobocia obserwowano również w powiecie jeleniogórskim (8,9%, 1,7 tys. osób bez pracy) i lubańskim (7,3%, 1,2 tys. osób bez pracy).

Mapa 18. Stopa bezrobocia w powiatach [%]

Źródło: Opracowanie własne na podstawie GUS oraz Bundesagentur für Arbeit za rok 2018

Stopa bezrobocia powyżej krajowej średniej cechowała powiat żarski (6,4%, 2,1 tys. osób) i kamiennogórski (6,2%, 825 osób bez pracy). O niskim wskaźniku bezrobocia – niższym niż krajowy poziom 5,8% w grudniu 2018 roku – możemy mówić w przypadku powiatów: zgorzeleckiego (5,1%, 1,4 tys. osób bez pracy), bolesławieckiego (3,8%, 1,2 tys. osób bez pracy) oraz miasta Jelenia Góra (3,6%, 1,2 tys. osób bez pracy). Bezrobocie tej wielkości uważa się za naturalne. Można zatem uznać, że w tych powiatach bezrobocie nie jest problemem.

3.2.2. DŁUGOTRWALE BEZROBOCIE

Na koniec 2018 roku na pograniczu polsko-saksońskim długotrwale bezrobotnych (czyli dłużej niż 12 miesięcy) było łącznie 14,4 tys. osób, z czego 5,4 tys. osób po polskiej stronie granicy, a 8,9 tys. osób po stronie saksońskiej.

W powiecie Bautzen osób długotrwale bez pracy było 3,9 tys., podczas gdy w powiecie Górlitz 5,0 tys. Po stronie saksońskiej problem długotrwałego bezrobocia jest poważny, bowiem aż 46% osób pozbawionych pracy pozostaje w takiej sytuacji ponad rok.

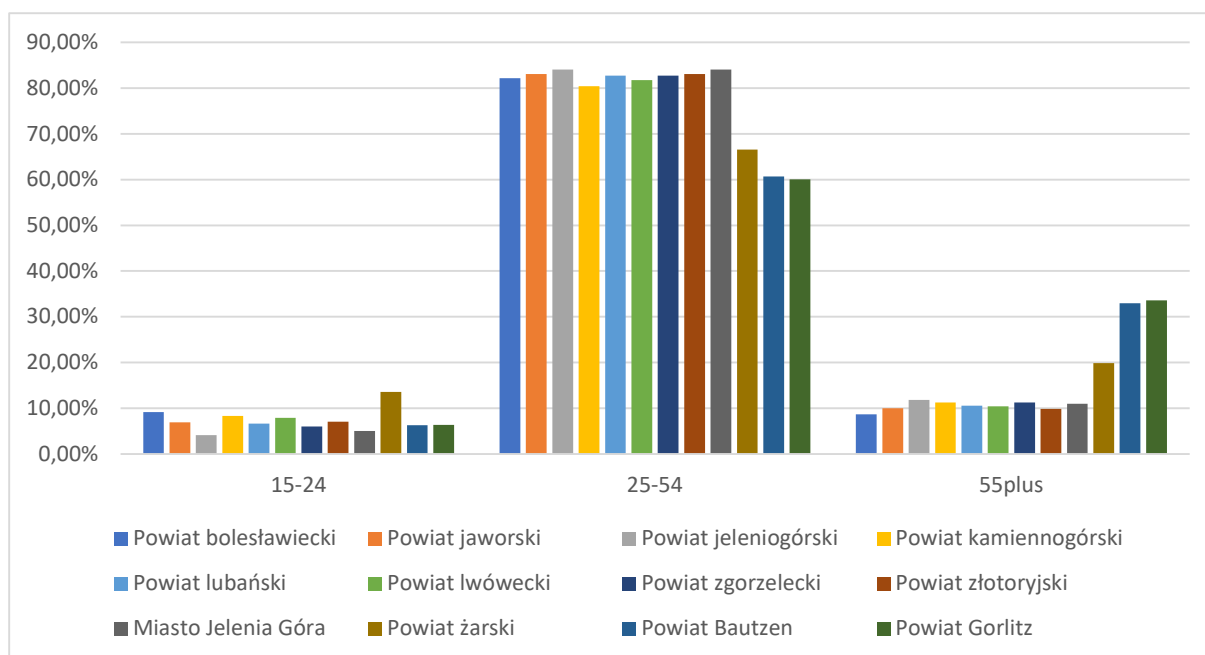
Na polskim pograniczu najwięcej długotrwale bezrobotnych mieszkało w powiecie złotoryjskim (930 osób), a następnie w jeleniogórskim (766), jaworskim (749), żarskim (692), lwóweckim (602), zgorzeleckim (599), lubańskim (432) i bolesławieckim (304). Najmniej długotrwale bezrobotnych było w mieście Jelenia Góra (259 osób) oraz powiecie kamiennogórskim (163 osoby). Łącznie 36% zarejestrowanych bezrobotnych pozostaje bez pracy dłużej niż rok. Sytuacja jest jednak zróżnicowana. W powiatach złotoryjskim, zgorzeleckim i jeleniogórskim długotrwale bezrobotnych jest ponad 40% wśród wszystkich bezrobotnych. W powiecie kamiennogórskim i mieście Jelenia Góra wskaźnik ten wynosi natomiast jedynie 20%. W pozostałych powiatach wartości oscylują wokół średniej.

Na terenie całego obszaru długotrwale bezrobocie dotyka obie płcie w równym stopniu: 49,8% mężczyzn i 50,2% kobiet. Sytuacja wygląda jednak inaczej na poziomie powiatów. W powiatach polskich osoby długotrwale bezrobotne to w 42,5% mężczyźni, a 57,5% kobiety. W powiatach saksońskich wskaźnik ten jest niemal odwrotny: 54,3% mężczyzn i 45,7% kobiet i nie ma dużych różnic między powiatem Bautzen i Górlitz. W powiatach polskich sytuacja jest bardzo zróżnicowana: w skrajnym przypadku powiatu bolesławieckiego to 31,2% mężczyzn i 68,8% kobiet jest długotrwale bezrobotnymi. Jedynie w powiecie jeleniogórskim wskaźnik ten zbliżony jest do saksońskiego i wynosi 52,9% i 47,1% kobiet. Długotrwałe wykluczenie z rynku kobiet w polskich powiatach należy tłumaczyć brakiem instytucji i regulacji ułatwiających powrót na rynek pracy.

3.3. Bezrobocie w różnych grupach wiekowych

Dane na temat struktury wiekowej podawane są przez Główny Urząd Statystyczny [GUS] kwartalnie, zatem liczby nie zgadzają się z tymi podanymi w poprzednich podrozdziałach, liczonym miesięcznie. Niemniej najważniejsze są proporcje między poszczególnymi przedziałami wiekowymi.

Wykres 13. Udział poszczególnych grup wiekowych w ogólnej liczbie osób bezrobotnych

Źródło: opracowanie własne na podstawie GUS oraz Bundesagentur für Arbeit za rok 2018.

Na koniec 2018 roku w powiatach saksońskich najwięcej bezrobotnych było w kategorii wiekowej 25-54 lata: 11,7 tys. osób, co oznacza 60,3% wszystkich bezrobotnych. W przedziale 15-24 lata zarejestrowanych bez pracy pozostawało 1,2 tys. osób (6,4% wszystkich bezrobotnych), a w przedziale 55+ 6,4 tys. osób (33,3%). W ostatnim kwartale 2018 roku najwięcej bezrobotnych w polskiej części pogranicza należało do kategorii 25-54: 23,7 tys. osób, czyli 82,0% wszystkich. W kategorii 55+ zarejestrowano 3,4 tys. osób, czyli 11,8% wszystkich. W przedziale najmłodszym, 15-24 lata, zarejestrowano 1,7 tys. osób, czyli 6,1% wszystkich. Różnice między poszczególnymi powiatami nie były duże.

Między powiatami saksońskimi i polskimi traktowanymi łącznie nie istnieje duża różnica w proporcji najmłodszych osób bez pracy: w przypadku Polski jest to 6,1%, a w przypadku Saksonii 6,4%. Największą różnicę stanowi udział osób w wieku powyżej 55 lat w zbiorze osób bez pracy. W powiatach saksońskich stanowią oni jedną trzecią wszystkich (33,3%), a w powiatach polskich jedynie 11,8%.

3.4. Struktura wykształcenia osób poszukujących pracy

Strukturę wykształcenia osób bezrobotnych Główny Urząd Statystyczny i Bundesagentur für Arbeit podają w odmienny sposób, zatem opisy dwóch pograniczy różnią się metodologią.

W powiatach polskich pogranicza w ostatnim kwartale 2018 roku bezrobotni o wykształceniu gimnazjalnym i niższym stanowili 34% wszystkich zarejestrowanych w urzędach pracy. Bezrobotnych o wykształceniu zasadniczym zawodowym stanowili 29% zarejestrowanych, a ci o wykształceniu średnim zawodowym – 20%. Poszukujący pracy o wykształceniu średnim ogólnym oraz wyższym stanowili w obu przypadkach 9% wszystkich zarejestrowanych.

W roku 2018 w powiatach niemieckich stopa bezrobocia wśród osób bez ukończonego wykształcenia wynosiła 32,5% (w Bautzen było to 27,9%, a w Görlitz 37,1%). W kategorii osób o wykształceniu zawodowym współczynnik wynosił 5,6% (4,4% w Bautzen, 6,8% w Görlitz), o wykształceniu ogólnokształcącym 6,2% (4,9% w Bautzen, 7,5% w Görlitz). Natomiast wśród osób o wykształceniu wyższym stopa bezrobocia wynosiła jedynie 2,2% (1,7% w Bautzen, 2,7% w Görlitz).

3.5. Wolne miejsca pracy (w tym analiza zawodów deficytowych i nadwyżkowych)

W roku 2018 w polskich powiatach pogranicza pojawiło się łącznie 28,5 tys. ofert pracy rejestrowanych w Powiatowych Urzędach Pracy. Najwięcej z nich pojawiło się w powiecie bolesławieckim (5694) oraz powiecie żarskim (5058). Następne w kolejności były: powiat lubański (3614), Jelenia Góra (3147), zgorzelecki (2668), powiat złotoryjski (1944), powiat kamiennogórski (1763), jeleniogórski (1722), lwówecki (1463) oraz jaworski (1491). Na koniec roku w każdym z powiatów pozostało mniej niż 100 dostępnych ofert pracy. Najmniej w powiecie lwóweckim, jedynie 11. Wyjątkiem był powiat bolesławiecki, gdzie ofert pozostało 378.

Analiza Barometru Zawodów wykazuje, że wśród zawodów bardzo deficytowych w powiatach polskiego pogranicza najczęściej (w więcej niż trzech powiatach) wymieniani byli kierowcy autobusów, kierowcy samochodów ciężarowych i ciągników siodłowych, krawcy i pracownicy produkcji odzieży, kucharze, magazynierzy, pielęgniarki i położne oraz spawacze. W drugiej kolejności poszukiwani byli: brukarze, dekarze i blacharze budowlani, fizjoterapeuci i masażyści, murarze i tynkarze, szefowie kuchni. Poza tym w powiecie bolesławieckim za deficytowy uznano zawód specjalisty elektroniki, automatyki i robotyki, w powiecie jaworskim pracownika przetwórstwa metali, w powiecie jeleniogórskim i mieście Jelenia Góra - portierów, woźnych i dozorców, kelnerów i barmanów, operatorów maszyn do produkcji wyrobów z gumy i tworzyw sztucznych, w powiecie lubańskim – operatorów obrabiarek skrawających i robotników budowlanych, w powiecie lwóweckim – masarzy i przetwórców ryb, w powiecie złotoryjskim cukierników i fryzjerów, wreszcie w powiecie żarskim piekarzy i samodzielnych księgowych.

W powiatach niemieckich dane publikowane są miesięcznie, bez sum rocznych. Na koniec roku 2018 w powiecie Bautzen było zarejestrowane 3,1 tys. ofert pracy, a w powiecie Görlitz 1,2 tys.

Dane niemieckiej Bundesagentur für Arbeit dla Saksonii wskazują na kluczowe zapotrzebowanie w kilku kategoriach zawodowych: specjaliści automatyki i robotyki, specjaliści w dziedzinie technologii energetycznej, specjaliści inżynierii lądowej, specjaliści w zakresie hydrauliki, ogrzewania i klimatyzacji, specjaliści opieki geriatrycznej, fizjoterapeuci, fachowcy w zakresie motoryzacji i lotnictwa oraz zawodowi kierowcy.

Profesje, na które odpowiednie instytucje regionalne zgłaszają zapotrzebowanie, są różna. W powiatach saksońskich są to przede wszystkim specjaliści, podczas gdy po polskiej stronie granicy dużym zapotrzebowaniem cieszą się pracownicy budownictwa i usług. Tym, co łączy obie strony granicy, jest deficyt kierowców oraz pracowników i pracownic opieki.

3.6. Edukacja³⁴

3.6.1. OŚWIATA PODSTAWOWA I ŚREDNIA³⁵

W sumie w polsko-saksońskim obszarze objętym pomocą istniało w 2018 roku 379 szkół podstawowych, do których uczęszczało łącznie 66,9 tys. uczniów i uczennic.

Po saksońskiej stronie, w powiecie Bautzen istniało 76 szkół podstawowych, do których uczęszczało 10,7 tys. uczniów. Pracowało w nich 735 nauczycieli. W powiecie Görlitz istniało 59 szkół, do których uczęszczało 8,5 tys. uczniów. Uczyło ich łącznie 579 nauczycieli. Po polskiej stronie granicy istniało 244 szkół podstawowych, w których uczyło się łącznie 47,7 tys. dzieci. W szkołach tych było 3614 etatów nauczycielskich. Najwięcej szkół znajdowało się w powiecie żarskim: 41 placówek, 7,7 tys. uczniów i 609 etatów nauczycielskich, natomiast najmniej w powiecie kamiennogórskim: 11 placówek, 3,0 tys. uczniów i 225 etatów.

Polskich gimnazjów na obszarze objętym wsparciem Programu było 36, a uczyło się w nich 5,5 tys. uczniów pod opieką nauczycieli na 460 etatach. Najwięcej gimnazjów znajdowało się w powiecie żarskim – siedem. W powiecie jaworskim nie funkcjonowało już żadne gimnazjum, a w powiatach lubańskim i zgorzeleckim po jednej takiej placówce.

Liceów było w polskich powiatach łącznie 54. Uczyło się w nich 7,0 tys. uczniów pod opieką nauczycieli na 448 etatach. W Jeleniej Górze funkcjonowało najwięcej, bo 10 liceów z 1,9 tys. uczniów i 102 etatami nauczycielskimi, w powiecie zgorzeleckim i żarskim działało po dziewięć liceów. W pozostałych powiatach liczba takich szkół nie przekraczała kilku: siedem w powiecie bolesławieckim, jedna w jaworskim, cztery w jeleniogórskim, dwie w kamiennogórskim, trzy w lubańskim, sześć w lwóweckim i trzy w złotoryjskim.

W saksońskich powiatach funkcjonowało łącznie 110 nie-zawodowych szkół ponadpodstawowych: 65 szkół średnich (Mittelschulen/Oberschulen) z 17,0 tys. uczniów, 25 szkół ogólnokształcących (Allgemeinbildende Förderschulen) z 2,9 tys. uczniów oraz 20 gimnazjów (Gymnasien) z 12,4 tys. uczniów.

Do szkół zawodowych i branżowych różnego rodzaju uczęszczało na całym obszarze objętym pomocą 13,9 tys. uczniów. Po stronie saksońskiej istniało 33 szkoły zawodowe, do których chodziło 10,7 tys. uczniów i pracowało w nich 728 nauczycieli. W obu saksońskich powiatach funkcjonowała podobna liczba placówek: 18 w Bautzen i 15 w Görlitz, ze zbliżoną liczbą uczniów: 5,4 tys. w tym pierwszym oraz 5,4 w tym drugim powiecie. Po stronie polskich szkół zawodowych i branżowych I stopnia było łącznie 24, a uczyło się w nich 1,7 tys. osób. Szkoły te dysponowały 106 etatami nauczycielskimi. Najwięcej z nich znajdowało się w powiecie bolesławieckim, gdzie znajdowało się 5 placówek z 287 uczniami, oraz w powiecie żarskim, gdzie do 5 placówek uczęszczały 283 osoby.

Struktura szkolnictwa oraz struktura wiekowa ludności w obu krajach jest odmienna, trudno zatem o bezpośrednie porównania. Istotna w kontekście tego rozdziału jest różnica w dostępności szkół zawodowych i branżowych. Są one znacznie bardziej dostępne w Niemczech, ale na polskim obszarze objętym pomocą dokonują się pozytywne zmiany wspierane przez województwo dolnośląskie.

³⁴ Dane w tym rozdziale pochodzą z Bazy Danych Lokalnych Głównego Urzędu Statystycznego [BDL GUS] oraz Statistisches Landesamt des Freistaates Sachsen.

³⁵ Najnowsze dane GUS pochodzą z 2018 roku, tzn. z okresu wygaszania działalności gimnazjów w Polsce.

3.6.2. KSZTAŁCENIE WYŻSZE

Na pograniczu polsko-saksońskim istnieje kilka ośrodków edukacji wyższej: Jelenia Góra (Karkonoska Państwowa Szkoła Wyższa, Politechnika Wrocławska – Zamiejscowy Ośrodek Dydaktyczny w Jeleniej Górze, Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu – Wydział Ekonomii, Zarządzania i Turystyki w Jeleniej Górze), Görlitz/Zittau (Szkoła Wyższa Zittau/Görlitz, Międzynarodowy Instytut Uniwersytecki Uniwersytetu Technicznego w Dreźnie w Zittau), Rothenburg/O.L. (Wyższa Szkoła Saksońskiej Policji), Budziszyn (Państwowa Akademia Zawodowa), Zgorzelec (Wydział Zamiejscowy w Zgorzelcu Wyższej Szkoły Humanistycznej TWP) oraz Żary (Łużycka Szkoła Wyższa). W bezpośrednim sąsiedztwie znajdują się większe ośrodki akademickie, takie jak Cottbus-Senftenberg, Drezno, Legnica, Liberec, Wałbrzych, Wrocław i Zielona Góra. Uniwersytet Nysa (Neisse University/ Univerzita Nisa), Uniwersytet Wrocławski oraz Uniwersytet w Libercu oferują wspólne programy studiów.

W 2018 roku, w powiatach tworzących polską część obszaru wsparcia funkcjonowały dwie uczelnie wyższe (Karkonoska Państwowa Szkoła Wyższa w Jeleniej Górze oraz Łużycka Szkoła Wyższa w powiecie żarskim) oraz trzy jednostki zamiejscowe (dwie w Jeleniej Górze i jedna w Zgorzelcu). Karkonoska Państwowa Szkoła Wyższa oferuje studia licencjackie z zakresu dietetyki, dziennikarstwa i komunikacji społecznej, filologii angielskiej i germańskiej, pedagogiki, pielęgniarstwa oraz wychowania fizycznego. Oferuje także jednolite studia magisterskie w zakresie fizjoterapii i pielęgniarstwa oraz inżynierskie w dziedzinie systemów informatyczno-technicznych. Łużycka Szkoła Wyższa oferuje studia licencjackie w zakresie administracji, pedagogiki, bezpieczeństwa narodowego, logistyki, zarządzania oraz finansów i rachunkowości; studia inżynierskie w zakresie bezpieczeństwa narodowego, logistyki i zarządzania; a także uzupełniające studia magisterskie w zakresie pedagogiki i bezpieczeństwa narodowego. Łączna liczba studentów tych placówek to 1,9 tys. osób, a w roku akademickim 2017/2018 absolwentami uczelni zostały 523 osoby.

W powiatach saksońskich w 2018 roku na uczelniach wyższych studiowało łącznie 3,8 tys. osób. W Szkole Wyższej Zittau/Görlitz 2,9 tys. studentów, Międzynarodowym Instytucie Uniwersyteckim 300 osób, a w szkole policyjnej w Rothenburgu/O.L. 525 kadetów. Szkoła Wyższa Zittau/Görlitz prowadzi studia na wydziałach: inżynierii elektrycznej i informatyki (kierunki: automatyzacja, systemy elektryczne, informatyka, zarządzanie informacją, mechatronika oraz informatyka w ekonomii), inżynierii mechanicznej (technologia energii, inżynieria środowiskowa, inżynieria mechaniczna), nauk biologicznych i środowiskowych (ochrona środowiska, biotechnologia, biotechnologia farmaceutyczna, podstawowe nauki stosowane, ekologia stosowana, zarządzanie zintegrowane), studiów nad zarządzaniem i kulturą (zarządzanie kulturą, zarządzanie ochroną zdrowia, zarządzanie turystyką, ekonomia i językoznawstwo oraz specjalistyczne tłumaczenia polsko-niemieckie), nauk społecznych (studia nad włączeniem społecznym, psychologia komunikacji, edukacja dziecięca, praca socjalna, gerontologia społeczna oraz zarządzanie zmianą społeczną), wreszcie na wydziale administracji biznesowej i inżynierii (studia biznesowe, zarządzanie międzynarodowe, zarządzanie i inżynieria oraz zarządzanie nieruchomościami). Międzynarodowy Instytut Uniwersytecki Zittau oferuje studia: bioróżnorodność, biotechnologia i ekologia stosowana, etyka biznesu i CSR, zarządzanie międzynarodowe oraz zarządzanie projektami. Uniwersytet Saskiej Policji prowadzi studia zawodowe dla przyszłych funkcjonariuszy policji.

Liczba miejsc w szkołach wyższych jest dwukrotnie większa w saksońskiej części obszaru wsparcia. Jednak to w polskiej części mieszka przy tym o 110 tys. więcej osób, a także wyższy jest odsetek osób w wieku przedprodukcyjnym (zob. sekcja 2.3.2), co oznacza znacznie niższą dostępność wyższego wykształcenia w regionie. Polska młodzież zmuszona jest wyjeżdżać do ośrodków akademickich z dala

od miejsca zamieszkania. Wdrożenie odpowiednich programów adaptacyjnych w saksońskich szkołach wyższych mogłoby pomóc zatrzymać młodzież na obszarze objętym pomocą.

W ramach analizy społeczno-ekonomicznej nie przeprowadzono pogłębionej analizy programów studiów oferowanych na uczelniach w obszarze objętym pomocą. Jednakże, w oparciu o analizowane materiały, można stwierdzić, że oferta edukacyjna placówek szkolnictwa wyższego częściowo odpowiada liście zawodów poszukiwanych na obszarze objętym pomocą (np. pielęgniarstwo, fizjoterapia, systemy informatyczne i elektroniczne). Należy także zauważyć, że w ramach dotychczasowej współpracy polsko-saksońskiej w zakresie edukacji podjęto już szereg działań nakierowanych na lepsze uzgodnienie tych potrzeb, także w ramach wymiany transgranicznej. Ewentualna dodatkowa analiza kierunków studiów oferowanych przez uczelnie na obszarze objętym pomocą pozwoli stwierdzić, jakie inne opcje koordynacji i współpracy istnieją w celu lepszego spełniania wymogów rynku pracy.

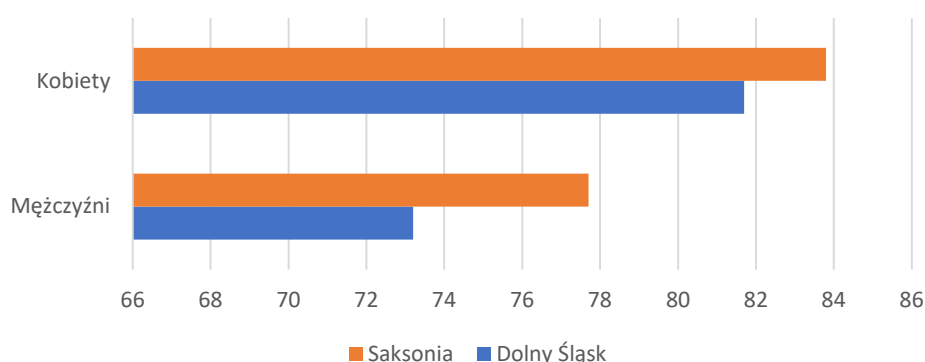
3.7. Zdrowie

3.7.1. STAN ZDROWIA LUDNOŚCI

Podstawowym wskaźnikiem stanu zdrowia ludzkości jest oczekiwana długość życia dla osoby urodzonej w danym regionie. Dysponujemy danymi z 2018 roku dla całych województw albo krajów związkowych, z tego powodu punktami odniesienia będzie Saksonia oraz województwo dolnośląskie, które obejmuje większość polskiej części obszaru objętego pomocą.

Oczekiwana długość życia w województwie dolnośląskim to 73,2 lata dla mężczyzn oraz 81,7 lat dla kobiet. W przypadku mężczyzn jest to wiek o 0,5 roku krótszy od przeciętnego oczekiwanego dla Polski, w przypadku kobiet wskaźnik jest równy krajowemu. W Saksonii przeciętna oczekiwana długość życia jest większa dla obu płci: wskaźnik wynosi 77,7 lat dla mężczyzn oraz 83,8 lata dla kobiet. W obu przypadkach jest to długość nieznacznie krótsza od przeciętnej długości życia oczekiwanej dla całych Niemiec (odpowiednio 78,3 lata i 83,2 lata).

Wykres 14. Oczekiwana średnia długość życia w roku 2018 [lata]

Źródło: Opracowanie własne na podstawie GUS oraz Statistisches Bundesamt

Drugim ważnym wskaźnikiem są najpowszechniejsze przyczyny zgonów, które mogą wskazywać na specyficzne zagrożenia dla życia i zdrowia. Umieralność jako taka jest wyższa w Saksonii – współczynnik zgonów na 100 tys. mieszkańców wynosi 1340, podczas gdy w województwie dolnośląskim to 1071. Najczęstsze przyczyny zgonów to choroby krążenia (457 zgonów na 100 tys. mieszkańców w Polsce, 582 w Saksonii), choroby nowotworowe (odpowiednio: 299 i 321), przyczyny zewnętrzne – np. wypadki przy pracy (odpowiednio: 47 i 15), choroby układu oddechowego (odpowiednio: 72 i 76) oraz choroby układu trawiennego (odpowiednio: 41 i 42)³⁶.

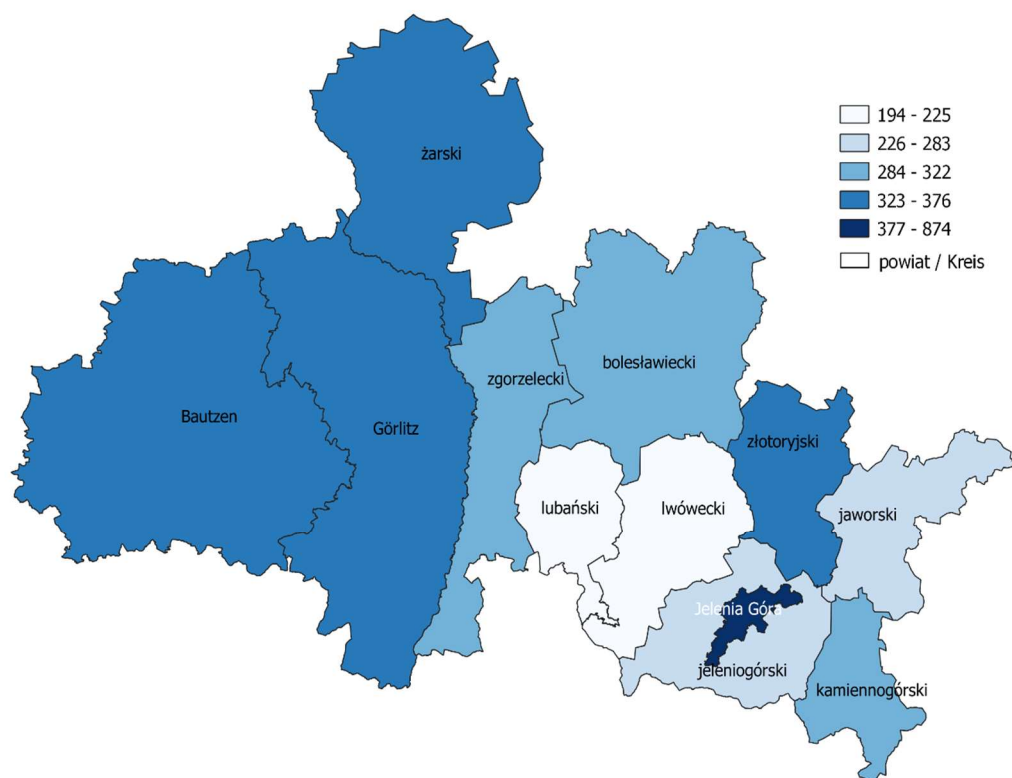
3.7.2. SYSTEM OPIEKI ZDROWOTNEJ (W TYM DOSTĘP DO POZ I LECZNICTWA SPECJALISTYCZNEGO)

W roku 2018 na obszarze objętym pomocą pracowało 4,1 tys. lekarzy, z czego 2,2 tys. w Polsce, a 1,8 tys. w Niemczech.

Średnia liczba lekarzy na 100 tys. mieszkańców dla tego terenu to 335,7, przy czym współczynnik ten jest praktycznie równy w Niemczech (335,85) i w Polsce (335,7). W obu powiatach saksońskich ma on zbliżoną wartość: 330,0 w Bautzen i 341,7 w Görlitz. W powiatach polskich jest znacznie bardziej zróżnicowany: od 200 lekarzy na 100 tys. mieszkańców w powiecie lwóweckim i 225 w powiecie lubańskim, po 737 lekarzy na 100 tys. mieszkańców w mieście Jelenia Góra. W pozostałych powiatach wskaźnik oscyluje wokół średniej. Warto zauważyć, że współczynnik ten nieznacznie obniżył się w ostatnich latach dla całego obszaru.

³⁶ Dane nt. przyczyn zgonów za BDL GUS i Statistisches Landesamt des Freistaates Sachsen pochodzą z 2017 r.

Mapa 19. Liczba lekarzy na 100 tys. mieszkańców

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS oraz Statistisches Landesamt des Freistaates Sachsen za rok 2018

W obszarze objętym pomocą pracuje w sumie 652 dentystów: 151 po polskiej stronie granicy i 501 po stronie saksońskiej. W przypadku dostępności opieki stomatologicznej różnica między pograniczem polskim a saksońskim jest ogromna. W przypadku polskim problemem jest systemowe niedofinansowanie stomatologii na obszarach wiejskich. W Niemczech na 100 tys. mieszkańców przypada średnio 90 dentystów i nie różni się w obu powiatach, podczas gdy w powiatach polskich ta liczba wynosi jedynie 22,7 na 100 tys. mieszkańców. W powiecie kamiennogórskim pracuje 9 stomatologów (14 na 100 tys. mieszkańców), w powiecie lwóweckim 4 (8,6 na 100 tys. mieszkańców), w powiecie jaworskim 10 (19,6 na 100 tys. mieszkańców). Lepsza sytuacja panuje w mieście Jelenia Góra (31 stomatologów, 38,7 na 100 tys. mieszkańców), a najlepsza po polskiej stronie granicy w powiecie żarskim, gdzie pracuje 51 dentystów (52,3 na 100 tys. mieszkańców).

W roku 2018 na obszarze objętym pomocą było dostępne 7,3 tys. łóżek szpitalnych, a liczba łóżek szpitalnych wynosiła 599 na 100 tys. mieszkańców. W przypadku saksońskich powiatów liczba ta była nieco wyższa: 630 łóżek na 100 tys. mieszkańców³⁷, a w przypadku polskich, nieco niższa: 573 na 100 tys. mieszkańców³⁸. O ile w przypadku powiatów Bautzen i Görlitz rozbieżności są mniejsze (562 łóżek na 100 tys. mieszkańców w Bautzen i 709 w Görlitz)³⁹, to dostęp do łóżek szpitalnych jest bardzo

³⁷ Statistisches Jahrbuch Sachsen 2019

³⁸ BDL GUS dane 2018

³⁹ Statistisches Jahrbuch Sachsen 2019

zróżnicowany w polskiej części obszaru objętego pomocą. Wynika to z rozlokowania przestrzennego szpitali. I tak w powiecie jeleniogórskim współczynnik wynosi 1,2 tys. łóżek na 100 tys. mieszkańców, ale w powiecie bolesławieckim to 202 łóżka na 100 tys. mieszkańców, a w powiecie jaworskim 84 na 100 tys. mieszkańców, co jest najniższym poziomem wśród badanych jednostek. Ujmując obszar jako całość, dostęp do łóżek szpitalnych jest równo dostępny, choć nierównomiernie rozłożony.

Na obszarze objętym pomocą funkcjonują 351 apteki: 227 po stronie polskiej i dwa razy mniej, bo 124 po stronie saksońskiej. Dostępność aptek jest w związku z tym znacznie wyższa w Polsce: średnia to 34 aptek na 100 tys. mieszkańców, przy czym wzrasta ona do 46 aptek na 100 tys. mieszkańców w Jeleniej Górze. Powiatem o najniższym współczynniku dostępności aptek jest powiat kamiennogórski, gdzie 11 czynnych aptek oznacza 25 na 100 tys. mieszkańców. Nawet ten współczynnik jest jednak wyższy od jego wartości w powiatach saksońskich. W powiecie Bautzen na 100 tys. mieszkańców dostępne są 20 apteki, a w powiecie Görlitz 24 na tę samą liczbę ludności.

3.8. Usługi społeczne (w tym przeciwdziałanie ubóstwu, zapobieganie wykluczeniu społecznemu)

Liczba gospodarstw domowych korzystających z pomocy społecznej w 2017 w powiatach saksońskich obszaru objętego wsparciem wynosiła 24,5 tys. W powiecie Bautzen było to 10,8 tys. gospodarstw i 17,7 tys. osób, a w powiecie Görlitz 13,6 tys. gospodarstw, na które składało się 22,5 tys. osób.

W powiatach polskich łącznie 18,6 tys. gospodarstw domowych (34,9 tys. osób) korzystało ze środowiskowej pomocy społecznej: najwięcej w powiecie żarskim (3,6 tys.), a najmniej w powiecie lwóweckim (1,3 tys.). Stanowi to znaczny spadek w ostatniej dekadzie, kiedy w 2010 w samym podregionie jeleniogórskim (bez powiatu żarskiego) z pomocy społecznej korzystało 20,8 tys. gospodarstw domowych, czyli 48,6 tys. osób.

W polskiej części obszaru objętego wsparciem w 2017 roku funkcjonowało 37 placówek pomocy społecznej. Najwięcej w powiecie jeleniogórskim (7) i powiecie żarskim (6), natomiast najmniej w powiatach: kamiennogórskim, lubańskim i lwóweckim, gdzie takich instytucji było po 2 w każdym powiecie. Po saksońskiej stronie granicy w roku 2016 takich placówek było 162, z tego 73 w powiecie Bautzen i 89 w powiecie Görlitz.

Liczba placówek miała bezpośrednie przełożenie na dostępność miejsc. Średnio na obszarze wsparcia w 2016 roku dostępne były 83 miejsca w placówkach pomocy społecznej na 10 tys. mieszkańców. Różnice między krajami były jednak ogromne, w Niemczech bowiem wskaźnik ten wynosił 146. W powiecie Bautzen na 10 tys. mieszkańców przypadają 133 miejsca, a w powiecie Görlitz tych miejsc było 161. Polskie powiaty były w tej materii zróżnicowane. Najlepszy dostęp do placówek był w powiecie jeleniogórskim (91 miejsca na 10 tys. mieszkańców) i zgorzeleckim (75), podczas gdy w powiecie bolesławieckim tych miejsc było jedynie 9 na 10 tys. mieszkańców.

Nierówność w dostępie do usług socjalnych jest pochodną różnego podejścia Republiki Federalnej Niemiec oraz Rzeczypospolitej Polski do finansowania usług opiekuńczych i przeciwdziałania wykluczeniu.

3.9. Podsumowanie

Na obszarze wsparcia pracuje łącznie 407,2 tys. osób: 129,8 tys. po polskiej stronie granicy i 227,4 po stronie saksońskiej. Struktura zatrudnienia w obu krajach wygląda odmiennie. Kluczową różnicą jest względnie wysokie (16,4% w polskiej części obszaru wsparcia w porównaniu do 3,0% w części saksońskiej) zatrudnienie w rolnictwie po stronie polskiej. Jest to poważna blokada rozwojowa. Po stronie saksońskiej dominuje zatrudnienie w usługach pozostałych (40,6% zatrudnionych), podczas gdy po stronie polskiej najliczniejszą branżą jest przemysł i budownictwo (35,3%). Gospodarka saksońska w znacznie większym stopniu odpowiada modelowi gospodarki opartej o usługi.

W grudniu 2018 roku na obszarze wsparcia Programu zarejestrowanych było łącznie 34,7 tys. bezrobotnych, a poziom bezrobocia wynosił 6,6% po stronie saksońskiej i 8,0% po stronie polskiej. Występowały przy tym duże różnice między poszczególnymi powiatami: od 14,8% w powiecie złotoryjskim, po 3,8% w powiecie bolesławieckim. Po saksońskiej stronie poważnym problemem było bezrobocie długotrwałe (problem dotyczył 46% zarejestrowanych bezrobotnych) oraz fakt, że jedna trzecia bezrobotnych to osoby z grupy wiekowej 55+. Problemem pozostaje bezrobocie oraz długotrwałe bezrobocie wśród kobiet.

W przypadku rynku pracy wyzwaniem o dużym potencjale współpracy jest konkurencja o wykwalifikowanych pracowników i pracownice. Dwie kategorie zawodowe zostały opisane w opracowaniach jako deficytowe dla polskich, jak i saksońskich powiatów. Są to zawodowi kierowcy, specjaliści do spraw automatyki oraz pielęgniarzy i osoby do opieki.

Saksońska część obszaru objętego pomocą charakteryzuje się znacznie lepiej rozbudowaną siecią szkół zawodowych oraz wyższą dostępnością szkolnictwa wyższego. Różnice występują również w dostępie do systemu zabezpieczeń społecznych i ochrony zdrowia. O ile dostęp do lekarzy jest porównywalny, to opieka stomatologiczna oraz miejsca w placówkach pomocy społecznej są mocno ograniczone po polskiej stronie obszaru objętego wsparciem Programu. Część z tych problemów jest pochodną niedofinansowania edukacji, ochrony zdrowia oraz pomocy społecznej przez państwo polskie. Bez zmiany polityki w tym zakresie nie będzie możliwe zniwelowanie istniejących nierówności, jako że przekraczają one ramy programu pomocy.

ECORYS Polska Sp. z o.o.
Solec 38 lok. 105
00-394 Warszawa
Polska/ Poland

T: +48 22 339 36 40

F: +48 22 339 36 49

W: www.ecorys.pl